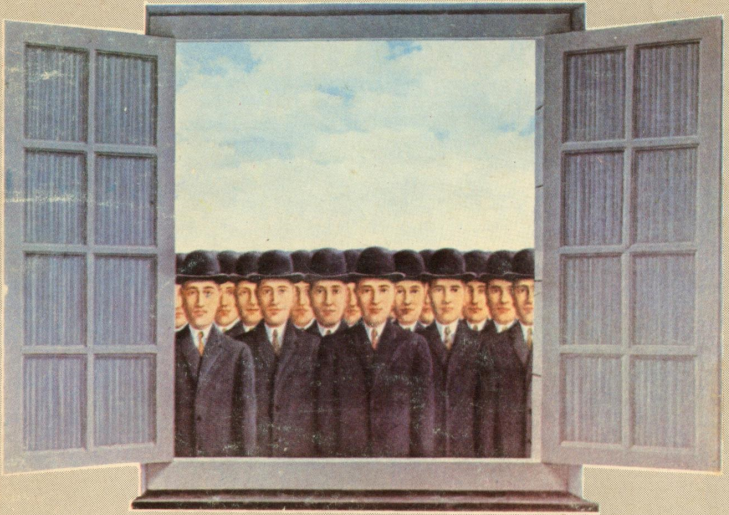

Arslan Başer Kafaoğlu

DÇM DOSYASI

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE SKANDALLAR-1

ALAN YAYINCILIK : 60
Güncel Sorunlar Dizisi : 11

DÇM DOSYASI
Arslan Başer Kafaoğlu

Mart 1986

Dizgi/Baskı : Özdem Kardeşler Matbaası
Kapak Düzeni : PANO Grafik

alan yayıncılık
ticaret limited şirketi
Başımuhasip Sk. Teles Han
No: 302 Cağaloğlu/İSTANBUL

Arslan Başer Kafaoğlu

DÇM DOSYASI

Türkiye Ekonomisinde Skandallar 1

DÇM'ler bizce, değil son on yılın, Cumhuriyet Tarihinin en önemli olaylarına, ekonomik ve sosyal değişmelerine yol açmış bir parasal operasyondur. Bu operasyonun kendine özgü durumu ve kendinden önceki-sonraki operasyonlardan farklılığı hâlâ anlaşılmış değildir. «Canım DÇM neyse DTH de (Döviz Tevdiat Hesabı) odur. Kahveci bunu ortaya getirmekle hedef saptırmıştır». Bu görüş kesinlikle yanlış... DÇM ler her bakımdan, yani:

- 1 — Alındıkları zamanın koşulları,*
- 2 — Getirildiklerinde kullanılış biçimleri,*
- 3 — Meydana getirdikleri ekonomik ve sosyal sonuçlar açılarından DTH'den de, İkili Ödemeden de, diğer biçimlerdeki borçlanmalardan da farklıdır. Bu kitap ilk kez bunu anlatacaktır. Hâlâ DÇM ile İkili Ödemelerden (yani mal mukabili ithalât denilen ve çoğu Ecevit Hükümetinin 1978 - 1979 dönemine rastlayan ve «Garantisiz Ticari Borçlar»da denen) borçlardan, bugünün DTH ve Prefinansman işlemlerinden çok farklıdır. Zaten iktisatçıların hatası, her olayı bir tek biçime, formüle soktukça artar. Olayların benzer olanları bile geldikleri, oluştukları yer ve zaman çevresi içinde birbirinden son derece değilse bile epeyce farklıdır. İktisatçılar, bazen «Özelleştirme» ve bazen de «genelleştirme» düzeylerinde eksik kaldıklarından hataya düşerler.*

DÇM konusu bizim gündemimizde her zaman vardı. Ama olayı Hükümet güncelleştirdi. Hükümet güncelleştirdikten sonra doğru-yanlış yorumlar oldu. Bu yorumların epeyce bir oranı yanlış. Örneğin, bu önsöz 24 Kasım 1985'te kaleme alındı. Kaleme alındığı tarih ile, Hükümet kanadından gelen demeçlerin yani olayın güncelleştiği tarihin arasında ancak on gün geçti. Bu on gün içinde öyle yanlış yorumlar yapıldı ki... Bu yanlış yorumlara bir kaç örnek verelim:

1 — Yeni Asır Gazetesinde bir iş adamının bir kredinin üzerine yatışı anlatıldı. Yazının ilgili olduğu tarihte DÇM uygulaması yoktu. Yani her türlü ödenmesi ertelenen borç DÇM zannolundu. Değildir. DÇM'nin sakıncalı kısmı 1975 Nisanı ile 1976 yılı sonu arasındaki dönemde yapılan DÇM borçlanmalarıdır. Ve bu 21 ay içinde ekonominin geleceği tehlikeye atıldı, ayrıca bu borçlanmalar Türkiyenin yapısını bir büyük ölçüde değiştirdi.

2 — Bu son on günlük dönem içinde özel sektörün önemli bir kamuoyu oluşturma organının başı çok önemle üzerine basarak, DÇM'lerden söz ederek birçok sanayicinin bunların ödenmesinde sıkıntı çektiğini belirtti, sav olarak ileri sürdü. Yanlış... Burada da Garantisiz Ticari Borçlar - Diğer adıyla İkili Ödemeler - ile DÇM'ler karıştırılmış. DÇM'lerin geri ödenmesinde sıkıntı çeken firma olmadı. Hele Hürriyet Gazetesinde 24 Kasım 1984 günü çıkan bir yazıda şöyle deniyor:¹

«... Kur garantisi "Özel Dış Kredi"ye tanınan bir ayrıcalık idi ve Ecevit Hükümeti tarafından makabline teşmil edilerek kaldırıldı. Bu yüzden pek çok firma da battı». Burada da özel Dış Kredi ve Aynı kredi ile DÇM karıştırılmıştır. Özel Dış Kredi, bir yatırım projesinin finansmanı için alınan krediye verilen isimdi.

---

(1) Bu kitapta gerekli olmadıkça isim vermiyeceğiz. Asıl olan kişi değil, kişinin ileri sürdüğü fikir...

Yani ortada «kredi almak için onun tahsis edileceği bir yatırım, bir amaç» vardı. DÇM için bu söz konusu değildi. DÇM'yi alan onu istediği gibi, hattâ firmasının amacıyla ilişkisi olmayan yerlerde kullanabilirdi. Bir çok kişide böyle yaptı, DÇM ile spekülasyon için arsa kapatanlar bile oldu.

3 — Hürriyet Gazetesinde yukarıda adı geçen yazı baştan başa yanlışla dolu. Ama bu yanlışlara hemen herkes, yani iş adamlarının ve ekonomik tahlil yapanların çoğu düşüyor.

Bu kitabın kaleme alınmasının bir nedeni bu.

İkinci nedeni ise, Türk Maliye tarihinin son on yılda, Osmanlı İmparatorluğunda bile rastlanmayan bir soygunun içine girişi ve bu soygunun üç büyük aşamasını gözler önüne serecek üç aşamanın birincisini kamuoyuna sunmaktır. Bu birinci kitap DÇM dosyası... Arkasından İkinci kitap gelecek: İkili Ödeme... Üçüncüsü ise Hayali İhracat.

1970'lerde zengin ekonomilerin, sanayici ülkelerin bizim gibi ülkelere kurduğu tuzakları anlamak için dış ticaretteki, dış alış-verişlerdeki büyümeye bakmak yeterli. Batılı devlet adamlarının ve bunların dediklerini destekleyen, bilimsel hedef hazırlayan ekonomistlerin Petrol Bunalımı adını verdikleri 1973 - 74 bunalımından önce (1973'de) dünya dış ticareti 578 milyar dolardı². Bu gün bu hacim 2 Trilyon dolardır. Yani dünya dış ticareti bu on yılda (1973 - 1983) üç kat artarak gelişmiştir. Aynı dönemde gelişme yolundaki ülkelerin bu dış ticaretteki payı yüzde 14'ten yüzde 21'e yükselmiştir. Yani bu ülkeler 1973 yılında sadece 81 Milyar dolarlık mal alırken bu 1983'de 400 Milyar dolara yükselmiştir. Pekiy nasıl olmuştur bu?

Bu ülkeleri borçlandırıp onlara enflasyon ihraç edip iç taleplerini pompalayarak. Bu yüzden değilmi ki, bu ülkelerin 1973'te sadece 60 Milyar dolar olan

---

(2) International Trade - GETT yayını - Cenevre 1976.

dış borçları bu gün 1 Trilyon dolara yaklaşmaktadır!.. Türkiye de bu aşırı dışa açılmanın kurbanlarından biri oldu. Bu kurban kesilirken kullanılan araç da DÇM idi. Bu konuya daha 1978'de parmak basmış ve bir kitabımızda şöyle demiştik:

«Ancak batılı blokun ekonomisine atılım kazandırma plânı Türkiye'ye çok pahalıya oturmuştur. Bu dönem içinde döviz altın rezervimiz erimiş ve ayrıca dış borçlarımız 5,5 kat artmıştır. Tablo 7'de bu yıkım çok iyi belirlenmektedir. (bu tabloyu tablo I olarak verdik).

Böylece hesapsız şekilde ve Batının oyununa gelinerek izlenen politika Türkiye'ye 11 Milyar dolara malolmuştu. Bu kredilerin özellikle 1975'ten sonraki seyri çok ibret verici. 1974'te görev alan Ecevit ve Irmak Hükümetleri dış alımı kısa süreli borçlarla karşılamaya razı olmaz iken, MC Hükümetleri hem 1 Milyar dolar rezerv eritip hem de dış borçları 6 Milyar dolar dolayında artırmıştır.....»

«Görüldüğü gibi Batı ülkeleri dış alımları yüksek düzeyde sürdürebilmemiz için dış alımlarımızın her yıl üçte biri ya da yarısı kadar dış kredi artırımını ve bu artışı sürdürmeyi strateji olarak izlemişlerdir. Böylece kısa süreli borçlar 3 yılda 30 kat artmıştır».

«..... Dört yılda petrol alımlarının yüzde 60 artmasına göz yuman ve kur garantisiyle DÇM'leri, yani kısa vadeli borçlanmayı (yasa dışı formüllerle) kışkırtan MC Hükümetleri bu sorumlulardan birisidir. İkinci sorumlu bu politikaya yeşil ışık yakan hattâ bu yolda MC'yi 1976 yılı sonuna kadar kışkırtan IMF'dir»³..

*
**

---

(3) Enflasyon - Gelişmiş ve azgelişmiş ülkelerde - Tekin Yayın-
evi - 1979 İstanbul - Sahife 336 - 37).

Yukarıda anlattıklarımız bile DÇM'lerin benzerlerinden çok farklı olduğunu gösteriyor. Belli başlı farklar şunlar:

1) *DÇM, Kapitalist dünya ekonomisini kalkındırma, yeniden 1960 yıllarının rayına oturtulması için hazırlanan evrensel bir plânın bir parçasıdır. Yani uluslararası bir plânın uygulanışının bir parçasıdır.*

2) *Hiç bir dış borçlanma kendi hükümetinden ve dışardan bu kadar desteklenmemiştir.*

3) *Hiç bir dış borçlanma gerek makro (ekonominin tümü) ve gerekse firmalar düzeyinde bu kadar kapsamlı sonuçlar doğurmamıştır. DÇM'lerden önceki büyük firmalar sıralamasıyla bundan sonraki sıralama çok farklıdır.*

İşte biz DÇM'leri, bu önemli olayı hem teknik ve hem de anlaşılabilir bir dille anlatabilmek istedik. Bilmem yararlı olabildik mi?

Tablo I
1973 - 1977 Arasında Türkiye'nin
Rezerv Azalışı ve Borç Artışı
(Milyon Dolar)

Yıllar	I Net Rezerv	II Rezerv Azalışı	III Borçlar	IV Borç Artışı	III IV Net Varlık Azalışı
1973	2.024	—	1950	—	—
1974	1.683	342	3130	1180	1.522
1975	1.230	452	4495	1365	1.817
1976	1.080	150	7164	2669	2.819
1977	629	451	11240	4076	4.705
		1.395		9290	10.685

Kaynak: 1973 Ekonomik Raporundaki sayısal verilerden yararlanarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

Kaynak: 1973 Ekonomik Raporu.

Tablo II
Kısa Süreli Borçlarımızın Hızla Artışı
Kısa Vadeli Borç

Yıllar	(Milyon Dolar)	Artış	Artış Yüzdesi
1973	278	—	—
1974	229	Yok	Yok
1975	1388	1180	530 (Beş kat)
1976	3342	1354	140
1977	6146	1804	82
1974 - 1977 artışı ————			30 kata yakın.

Kaynak: Tablo I'deki gibidir.

PIYASA HABERİ ALIYOR

Not: Burada yazılan olayların kahramanını olarak görülen kişilerin gerçek yaşamla bir ilgisi yoktur.

İstanbul'da bir Holdingin bir numaralı yöneticisinin boğazı gören bürosu. Sade döşenmiş bir büroydu. Bir orta boy masa... Bir toplantı masası... Meşin bir koltuk takımı... Köşede ucuz bir kitap ve dosya dolabı. Odayı gören kimse buranın Türkiye'nin birinciler sırasında bulunan bir iş adamının odası olduğuna kesin inanmaz. Masa üzerinde küçük bir vazo, ucuz cinsinden... Çiçekler konmuş içine... Süslü değil ama karışık bir oda değil; Sade, çalışmaya elverişli bir yer. Sekreter odası da öyle...

Her günkü gibi işine zamanında gelen bay başkan, sekreterine sordu randevularını. Sekreteri, «İçerde... Bey bekliyor.» dedi, randevu listesini patronunun eline sıkıştırırken. Baş danışman içerde bekliyordu. Ankara'dan uçakla gelmiş, eve gitmeden Holding merkezine uğramıştı. Patronu kendisini sabırsızlıkla bekliyordu.

İçeri girer girmez danışmana doğru seğırtti. Sekreter bile işitti yanaklara konan öpücüklerin şapırtısını. Danışmanı ulusal ve uluslararası yüksek makamlarda bulunmuş önemli bir adamdı, ülkede geçmişi

parlak ve geleceğe dönük, kafası işleyen biriydi. Tek kusuru bu danışmanlık görevine ısınamayışydı. Gençlerde kardeşleriyle konuşurken şöyle diyordu patron:

«..... Bey devlet memuriyeti ile Holding memuriyetini garıştırıyor... Devlette memuriyette patron yok... Ağızsız dilsiz bir patron diyelim daha iyi... Burada patron yani, biz, başındaydık... O icra yeri değil, danışma yeri... Eksik olmasın..... Bey hâlâ bunu ağnamadı... Senki gendi patronmuşca, adam alıyo... Adam alıyo... Gendine göre gadro guruyor. Çektim gendini... Gücendirmeye gelmez... Bu durumu, vaziyeti ağnatdım... Azıcık bozuldu ama gönlünü aldım... Ne de olsa güçlü adam... Zaten biz bu eski umum müdürleri, müsteşarları niye alırız. Her şeyi bizden iyi bildikleri için mi? Belki bazı şeyleri bizden iyi bilirler... Ama genel de biz daha iyi bilirik... En azından gendi şartlarımızı bilirik... Bu adamları - ne diyordum - Ha... Evet bu adamları asıl Angara'da gulağımız olsun diye alırık... İnce işleri - olmayacak işleri demiyom ha - bazı ince işler var, hepiniz gardaşım, bacım, eniştem, yiyenimsiniz sizden gizlimiz yok... Bazı ince işler olur... Onlarda yardımı olur diye işe alırık, altlarına şöförölü araba, yanlarına sekreter veririk. Yoksa, devlette çok başarılı olan bir adam diye, bizde de iş becerir diye değil...»

Öpüşme faslından sonra masasına geçerken Başkan bunları aklından geçiriyordu. Haberleri bekliyordu, sabırsızdı. Ankara'dan gelecek haberlerin, iyi haberlerin gecikmesi canını sıkımişti. Sabırsızlıkla açıklamayı beklerken içinden de «bildiğini dirhemle satmayı sever... İyice sormadan ağnatmaz, hele bir soralım» deyip tatlı gülüşüyle çenesini ileri uzatıp sordu:

— E Hoşgeldiniz... Size yorucu bir seyyahat oldu... Ne haber? Ağalarımızdan ne haber! Büyüklerimiz (Bunu derken biraz gırgır havası içindeydi, «asıl

büyükler»in Ankara'da değil İstanbul'da olduğunu bilirdi, söylerdi de) ne âlemde? — Vallahi biz Ankara'dan ayrılalı Ankara'ya bir hâl olmuş. Doğrusu yukardakiler bizden biraz soğumuşlar... Bizi zor günlerde bırakıp Amerika'lara gitti demişler, doldurmuşlar Patronu*... Doldurmaya fazlaca gelir... Hattâ bazıları daha ileri gidip Erbakan'ın parlayışını bile ben-den ve çevremden biliyorlar... Güya... Neyse orayı geçelim... Şimdi ekonomik konularda Ergenekon hâkim Hükümete, iyi arkadaşır, dürüsttür... Ama sağlığı bozuk... Bu sağlıksızlıkla biraz herkesten kuşulanır olmuş...

— Pekiy Plânlama, TUD** oraların lafı sözü kalmamış mı?

— Kalmaz olur mu? Plânlamaya eskiden AP'ce alınan eskiden kalanlar var, 12 Mart yönetiminin yani önce Karaosmanoğlunun ve sonra Memduh Aytür'ün tavsiyesiyle Başbakanlığın tayin ettiği adamlar var. Ne varki, yukarılara Karaosmanoğlunun atadıkları ile Ergenekon'un TUD Başkanırken oraya aldıkları egemen olmuş. Ne varki bizim formüllerimizi Ergenekon'da benimsemiş... Bizim formüllerin sağlam oluşundan bu... Zaten sağlam fikir söyledinmiydi, hiç korkmayacaksın... Önümüzdeki aylar dış krediler çığ gibi çoğalıp Türkiye'ye boşalacak.

— Bundan iyice eminsiniz değil mi? Çünkü dün, daha evvelki günler Cenevre'den K.... T.E. diye biri ve bilirsin dış işlemlerle ünsiyetini («Bu "Patron" da böyle süslü kelimeleri bazan pek sever» diye düşündü müşavir) iyi bilirsin F... Bey hemen başlayalım diye... Durmıyacak... Duyulduğundan 6 ay sonra piç olur...

(*) «Çevresi o zamanlarda Başbakana Patron derlerdi» diye söylenirdi.

(**) TUD (TEŞVİK Uygulama Dairesi), 1968'lerde Devlet Plânlama Teşkilatına kattığı daire. İlk başkanı rahmetli Yılmaz Ergenekon idi.

Ama aklıma takılan bazı sorulara cevap arıyorum... Bi gısmını bana aile toplantısında da soruyorlar...

— Bir kez bu işi bundan sıkı tutuyorlar. Kur ris-
kini ortadan kaldırmadan Türkiye'ye büyük para gel-
miyeceğini biz de biliyorduk. Ama o günlerde Hükü-
mete, Plânlama Teşkilâtı bunu kabûl ettirememişti.
Ergenekon o zamanlar TUD Başkanıyken, yani bir DPT
elemanıyken oradan savunulan tezleri aynen mev-
zuata geçiriyor. Yeni Türk Parasını koruma tebliğleri
çıkartacak ve bu tebliğlerde açıkça diyecek ki, ya-
bancı paraların kambiyo değeri yükselse de Tüccarın
ana para olarak borcu artmayacak...

— Yani şimdi Alman Markı 5,5 Lira, diyelim 6 Li-
raya çıksa, biz de 1 yıllığına 1 Milyon Mark almış ol-
sak 5,5 Milyon Lira ödeyeceğiz, 6 Milyon değil... Doğ-
rumu ağnadım.

— Tastamam doğru anladınız... Bunun dışında
da kolaylıklar var. Avrupa Faiz Fiyatı (Burada İngi-
lizcesini söyledi ve Patron da «bu adam durup durur-
ken İngilizce patlatmayı ne de seviyo» diye söylendi
içinden) üzerinde yüzde 1,5 daha fazla faiz ödemeye
izin veriyorlar. Bu konuda epeyce tolerans tanınmış
(Patron, hah bu tolerans lafını da pek sever dedi için-
den gine tabii) sohbetin burasında,

— Yahu gusura bakma! Ben bir şey de ısmarla-
madım mevzuun hararetinden, sen bir şey içtin miy-
di?..

— Teşekkürler ederim, siz gelmeden S... hanım
(Sekreter) kahve söylemişti...

— Hadi birer çay içelim, bu iyi haberin üstüne...

Çaylar geldi... «İş piç olmadan!» nasıl çabuk dav-
ranılacağını konuşmaya başladılar.

Büyük firmalar haberi aslında — benim bildiğim
kadarıyla Cenevre'den almıştı. Cenevre Türkiye olay-
larının en iyi izlendiği Avrupa Merkezidir. Türk ay-
dınlarının bir kuşağının Fransız diline yatkın oluşun-

dan mı, diplomat çevresinin güzel yaşamı mı, yoksa yakındaki şans evinin çekiciliği mi, nedense Türk sosyetesinin kaymağı Cenevre'de mutlaka bir süre bulunur. Dış yolculuklar başka ülkelere yapılırsa da uçakla çok kez Cenevre'ye uğranır. Burada zula-daki dövizler şöyle bir ayarlanır, şifreli hesaplara bir bakılır. Oradan yolculuğa devam edilir. Aynı şekilde yolculuktan dönerken, Allah ne verdiyse toplanan dövizlerin harcanmayan kısımları şifreli hesaplara konulur, orada gelecek yolculuğa kadar bekletilir. Bu dağlar arasındaki çukur yerin öyle çekici güzel bir yanı da yoktur. Ama Avrupa sosyetesinin de pek sevdiği yakın dağ sayfiyeleriyle de, hele son yıllarda Türk sosyetesinin kayak seven takımının ziyaret yeri olur.

Cenevre dünya istatistiklerinde, en pahalı kent olarak gösterilir. Ne gam! Zaten oraya orta halli Türk pek uğramaz. Orta halliler İsviçre'de Zürih'i daha çok severler. Zürih gerçek İsviçre'dir. Cenevre bir kozmopolit yerdir. Birleşmiş Milletler ekonomik, sosyal ve kültürel etkinliklerini yürüten kuruluşlar (Örneğin GATT, Sağlık Örgütü v.b.) buradadır. Böylece bir diplomat bolluğuna rastlanır. Cenevre'de oturan bir Türk diplomatı da eğer isterse, Türk Ticaret ve Sanayi dünyasının en önde gelen kişilerinin *çoğunu demiyeceğim hepsini* bir yıl içinde çeşitli aralıklarla Cenevre'de görebilir, arkadaşlık, dostluk kurabilir. Buralarda pek burnu havada olanlar bile orada daha alçakgönüllüdürler.

Cenevre, görmeyenlere anlatalım, bir çukur yer.. Dağlar ortasında bir huni düşünün, huninin dar ağzı Cenevre'dir Alp dağlarının ortasında. Düz yer bulamamışlar hava alanı için ve bir kısım toprağı *bu iş için* Fransa'dan satın alma zorunda kalmışlar. Civar-daki şans evi ve kayak merkezleri dışında da görülecek pek bir yeri yoktur. Rousseau, Voltaire, Lenin yaşamlarını bir büyük kısmını burada nasıl geçirmişler

insan hayrette kalır. Ama bizim iş aleminin bu göz bebeğinde, bir çok yabancı firma yanında Türk firmaları da irtibat büroları kurmuşlardır. Türkiye'ye gelen 2.6 Milyar Dolarlık DÇM de bu kentten yönetilen kombinezonlarla (en az dörtte üçü) ülkemize girmiştir. Büyük firmalar, DÇM'de yeni bir aşamaya girileceğini de Cenevre'de, Türkiye kökenli ama Cenevre'de oturan kişilerden öğrendiler ilk kez. Nasıl sızmıştı? Haberi kim götürmüştü? Acaba Türkiye'de güçlü ajanlar mı vardı? Bunları bilmiyorum. Yanıtı da pek önemli değil yukarıdaki soruların. Ne olmuşsa olmuş, haber Türkiye de piyasada Cenevreyle sıkı ilişkisi bulunan firmalarda duyulmuştu. Bunları yani haberi ilk duyanlar, hakları yenmesin, Perşembe pazarında işyeri olanlardı. Oraları o yıllarda doğrusu İstanbul'un en canlı piyasasıydı. Akla hemen cadde üzerindeki firmalar gelmesin, büyük holdingler gelmesin... Haberi alanlar ne Tahtakale, ne Transtürk gibi en çok dışarıyı bilen holdingti. Ama ne var ki, haberin ne büyük önem taşıdığı, Perşembepazarından holdinglere yayılınca bu holdingler ellerini çabuk tuttular. Hangi holdingler diye sormayın. Bir liste sunacağız (EK I) orada en çok DÇM alanları göreceksiniz. Siz oradan çıkartırsınız, hangilerinin eli ni çabuk tuttuğunu.

Ne var ki, ilk DÇM'ler gelip, bunun tadı alınınca doğrusu pek sevdi herkes DÇM'yi. DÇM bu üç sihirli harf, artık müflis firmalardan hayali define arayıcılarına kadar herkesin rüyasına giren, bakkalların, serüvenci büfecilerin hattâ eski muhabbet tellâllarının, kendine iş güç arayanların bile atıldıkları bir iş oldu. Bunlardan «Paçayı kurtaranlar» yani sağlam iş güç sahibi olacak kadar para kazananlar oldu, «köşeyi dönenler» yani kıt kanaat bir geçim düzeyinden sağlam firma sahipliğine ulaşanlar oldu. Ama parayı asıl toplayanlar büyük holdingler oldu. Türk özel sektörü gelen bu 2.6 Milyar Dolarlık destek sayesinde

gerçekten kemikleşti ve yatırımlarını hem güçlendirdi ve hemde çeşitli alanlara yaydı. Bunları teker teker göreceğiz. Ama daha önceleri DÇM neydi? Ne zaman söz konusu oldu? Ve 1975'te birden nasıl patladı? Bu patlayışın asıl nedenleri neredeydi? Bunları görelim.

Kısa Bir Tarihçe

DÇM NEYDİ, NASIL GELİŞTİ?

1 — Resmi Görünüş

DÇM... Üç harf... Anlamı ve resmi adı «Dövize Çevrilebilir Mevduat»... olmalı... Mekanizma şöyle işliyor. Türkiye'de bir banka aracılık etme koşuluyla bir yabancı banka Türkiye'deki bir aracı bankaya «döviz tevdiatı» yapar. Türk Bankası döviz tevdiatı yapılırken, bu döviz karşılığı kime Türk parası kredisi açılacak, o kimseye (ya da şirkete) gelen döviz karşılığı kadar Türk parası kredi verir. Kredi Türk firmasına, döviz tevdiatı yapılırken yabancı bankanın teleksle verdiği talimata uygun olarak verilir. Yani telekste eğer «bir yıl vadeli, yüzde 6.5 faizle» denmişse, kredi de 1 yıl vadeli ve yüzde 6,5 faizle açılır, yalnız aracı banka yüzde yarım, yani binde 5 aracı komisyonu alır.

Şu anlattığım şekil, banka olmayan bir firma adına gelen «Dövize Çevrilebilir Mevduat» uygulamasını belirliyor. Ama olabilirki bir banka adına toplu bir DÇM gelebilir (bazı bankalar ilerde bu yolu tutmuşlardır) ve o bankanın kendisi bunu dilediği gibi kullanabilir. Ama burada görünen sadece resmi görünüş. Tabloyu tamamlamak için resmi belgelerde bu borçlanmalara konulan sınırlamaları da açıklamak gerekir. Şöyle ki :

1) Uluslararası borçlanmalarda bir «emisy on» kavramı vardır. Örneğ in «emisy on 99» denirse anlamı, borçlananın peş in olarak yüzde 1 oranında parayı eksik alacağı anlamı çıkar. Bu demektir ki, borçlanmaya aracılık edecek kişiler (eden kişiler) yüzde 1 peş in komisyonlarını alacaklardır. Ve borçlu bu noktayı kabul etmiştir. Borcu veren banka aracının (ve belki kendisinin de komisyonu olan bu parayı) peş in olarak keser ve borç alana 100 yerine 99 gönderir. Sayılarla anlatırsak, bir milyon İsviçre Franklık bir borçlanmada banka 10.000 Frangı kesip aracılara peş in verir, kalan 990.000 Frangı borç alan kişiye gönderir. Ama borçlunun borcu 990.000 değil 1.000.000.. Franktır.

Ş u soru sorulabilir: Bütün uluslararası borçlanmalarda bu olur mu? El cevap: kesinlikle olur. Borçlanan General Motors da, Mitsubishi de olsa gine olur. Hükümetler bile özel piyasadan borçlanınca bunu (emisy on farkını) öderler. Hele Petrol Bunalımının batı ekonomilerince henüz atlatılamadığı 1975 yılında emisy on farkları, en ciddi batı firmaları için bile yüzde 2'den eksik değildir. Ç ıkartılan tebliğ de bundan hiç söz edilmiyordu.* Buna izin yoktu. Baş ka deyiş le bunlar «açıktan», yani karaborsa yoluyla resm i olmayan biçimde ödenecek demekt i. Bu nokta çok önemli ve sistem en çok buradan kanadı.

2) «Emisy on farkı» dışında dış bankalar her iş lemde bir aracılık komisyonu alırlar. Bunun da hiç bir istisnası yoktur. Bu komisyon ileri batı ülkelerinde «yüzde bir»in dörtte biri (% 0,25) ile yüzde yarımı (% 0,5) arasındadır. Türkiye için uygulamalarda bu komisyon («Fee» deniyor) yüzde 1'den aşağı değ ildi. DÇM'yi düzenleyen mevzuatta buna da yer verilmişti. Yani bu da açıktan ödenecekti.

(*) 1983 ve 1984 te Türk Hükümeti ve T.C. Merkez Bankası bile bu emisy on farklarını ödediler. Ayıp da değ ildir. Uluslararası alışılmış ve değ iş mez uygulama budur.

3) Buna karşılık DÇM'yi düzenleyen Hazine tebliğlerinde faiz için bazı ödünler verilmişti. Her döviz için «Euro Market» denilen Avrupa para piyasası faizlerinden fazla bir faiz ödenmesi kabul edilmişti. Bu fazlalığın sınırı önceleri yüzde 1 idi. Sonra 1976 Haziran'ın da yüzde 1.75'e kadar yükseldi. Sayılarla açıklanırsa, diyelim İsviçre Frangının faizi Avrupa piyasalarında bir yıl için yüzde 5,5 ise (ki bu hayâl değil öyleydi) firmalarımıza, bunun (yüzde 1 - yüzde 1.75) fazlası olan (yüzde 6,5 - yüzde 7.25) faizle borçlanmaya izin veriliyordu.

Yalnız eğer dalgalı faiz (yani konjonktüre göre artıp eksilen faiz) önerilmiş ise - daha çok bir yılın üstündeki DÇM'lerde - aracı banka (Türk Bankası) hazinenin onayını almalıydı.

4) Borçlanma yolu bir Türk Bankasında konsolide kredili müşteri olmaktan geçiyordu. Yani bir Türk Bankası araya girmeden dışardan borçlanma olanağı yoktu. Bu nedenle Türk Bankasında kredili müşteri olmada önemli bir koşuldu. Ulusal Banka da bu koşulu yerine getirmek için DÇM'li müşterilerin durumunu bir iyice tahkik ediyordu. Ne varki, sonraları bu araştırmalar biraz gevşetildi. Gine de DÇM alıp da borcunu Türk Parasıyla ödemeyen borçlu normal «donuk kredi oranı»nın - şimdiki yüksek oranın değil o yıllarda daha düşük olan oranın - çok altındaydı. 1976 Mayısına kadar Türk Bankaları borçlanmadan birinci derecede borçlu değil sadece kefil durumundaydı. Bu tarihte çıkartılan bir yeni «tebliğ bütünlemesi» ile, bankalara elden ele dolaşan - «değerli evrak» niteliğinde - kâğıtlara imza atma yetkisi verildi. Ama Bankalar bu yetkiyi pek kullanmadılar...

5) Düzenlemede borçluya tatlı gelen bir önemli nokta, ki bu günlerde kokusu çıkmıştır, *kur garantisini* idi. Türk parası ile borçlanan Türk firması borç vadesi geldiğinde ana parayı —faizleri değil— borçlandığı tarihteki ölçüler, kurlar üzerinden Türk para-

sı olarak ödeyince borcundan kurtuluyordu. Diyelim bir İsviçre Frangı 6 Lirayken 1 Milyar Frank borçlanan bir firma («geçmiş zaman olur ki, hayâli cihan değer» dememişler boşuna bir zamanlar, hem de uzak olmayan bir zamanlar İsviçre Frankı bu dolaylardaydı) bir yıl sonra Frank değeri 7 Liraya çıksa bile, 6 Milyon Lira ödemekle borcundan kurtulacaktı. Bu çok önemli bir noktaydı... Çünkü, eldeki döviz rezervlerine karşın bir devalüasyon olasılığı dışpara rayiçleriyle borçlanma isteğini frenliyordu.

İşin resmi görüntüsü buydu. Ama acaba somut yaşamda işleyişi nasıldı?

II — Somut Olarak DÇM'ler

— Sahne 1 —

(Olay Sirkeci'de bir handa geçer. Firma sahibi Ş.... okuma yazması olan ama eğitimine vakit bulamamış ünlülerin arasında olmasa bile epeyce varlığı olan değerli bir iş adamımız. Bürosu hanın bir katında... Aslında bütün han onun ama, o «İşten artmaz diştten artar» ilkesini uygular. Genç oğlu R.... buna içerler ama ses çıkarmaz. Ş.... bey dar kapıdan girer, cam bölmeyle ayrılmış muhasebe kısmından muhasebeci (o «kâtip» der) Kemal'i çağırır).

Ş... Bey — Bak Kemal Bey bu işlerde sıkışmanın alemi yok. Fiyatlar başını alıp gidiyor... Bir an evvel para sahibi olmalı, mal kapatmak... Ayrıca Kartal'daki arsanın varislerinden üç danesi dün geldi. 13 Milyona bütün hissedarları razı etmişler. Bu da oraya girince bize, ben hesapladım 25 Milyon lâzım. Pangalar bu günlerde eli sıkı bir davranış içinde, ne edelim... Dün sen bişiyler diyordun...

Kemal Bey — Beyefendi, bu günlerde en kolay şey DÇM'ler... Dün Mali Müşavir T... beyle konuştum. Bize bulacak... «Ama sen bir pankayı razı et» dedi bana... S..... Bankası Merkez Şubesi Müdürü F..... Beyle şöyle bir görüşseniz....

Ş.... Bey — Bırak o eblehi... Her teminatı vereceğim, «5 Milyon ver dedim» bir ay evvel... Bir somurttu sorma... Çay, gahve ikram ederken bile o yüzü denişmedi...

Kemal Bey — Siz ona bi de DÇM'yi teklif edin... DÇM deyince uçuyor bankacılar... Bankacılar sizin gibi adama kredi vermez olur mu hiç? Ama Merkez Bankası reeskontları kısıtı. Baş başa, baş padişaha bağlı derler... Merkez Bankası suyu kesince ne yap-sın bankacılar... F.... Bey seni çok sever... Somurtması sizin gibi bir müşteriyi çevirmiş olması... Durup dururken de DÇM yolunu size göstermez ya... Gösterse iyi ederdi ya... Sizden sonra ben Müdür Muavinini gördüm... Durum vaziyetleri izah ettim.. O da «Yahu, mali müşaviriniz T ...Bey varken siz buralarda ne dolaşıyorsunuz?» dedi. (Bu sırada oğlu R..... içeri girer.)

R..... Merhaba baba... Emrin üzerè Malkara'da Osman Ağaya gittim. Görüştük... Yalnız kendininkini değil... Civarın malını toplayacak... Bu kışa kadar 200 ton mal... gelecek ilkbahara fiyatlar en az yüzde 50 artar diyor... Ah gözü kör olsun paranın... Şu sırada 5 - 6 Milyonun olacak... Ama nasıl olacak? Tıkılmışız burada bu külüstür yere... Olacak Harbiye'de bir yazıhane... Çağıracaksın bir dışişleri komisyoncusunu, bulamazsan dostunu, onun dostunu... Burada dünyada bir şeyi görmüyoruz. Herkes deveyi hamudıyla yutuyor... DÇM kaldıran kaldırıana.

Ş.... (gülerek): Kemal Bey de onu söylüyordu... Siz bekleyin birazda ben F..... Beyi bir on dakika görüp geleyim...

Kemal...: Bir telefon edip randevu alayım mı?

Ş.....: Gerek yok Kemal... Senin anlattığına göre adam hazır olmalı... Yalnız bir ağızdan duyabile-yim...

(Ş..... çıkar... On dakika sonra gelir... Yerine oturur)

— Adam sahiden hazır... Şimdi 3 Milyon Marka kadar getir... «Sizin T... Bey 5 açıkla yapıyo» diyor. Neymiş 5 açık, ne yapmamız gerek, bana bir anlat-sana Kemal...

Kemal: En iyisi T... Bey'e telefon edeyim. Rande-vu alayım... O bize bir anlatsın...

(Kemal hemen telefon eder... Öğleden sonra 17.30 da S.... Bey'den randevu alır).

— Sahne 2 —

(Harbiye'de lüks döşenmiş bir apartman katı. T..... Bey'in yazıhanesi... Yazıhane 4 oda... Birinde yazıhanenin ayak işlerine bakan O..... oturuyor... Resepsiyonda sekreter Ş...., Kemal ve R....yi karşılar.. Hava-ların sıcaklığı, yazlıklar üzerine onları lafa tu-tarken, T... Bey'in kapısı açılır... Ziyaretçinin konuş-ması bitmiştir)

Ziyaretçi: Sen bilirsin ama T..... Bey, 5 açığı fi-nanse etmeye gücümüz yetmez... Bir kısmını, meselâ sizin hakkınızı para gelmeden ödeyelim. İşlerimiz bit-medi ya... Hele sen bir düşün... S... S Bey: — Vaila ben «Lender»in talimatına göre hareket ederim. Adam fiyatı artırdıkça artırıyor... Ne yapayım? Buradan bana yüzde yarım ya kalır ya kalmaz...

(Ziyaretçi çıkar. T..... Bey, Ş... ve grubuna dö-ner)

T..... Bey: — Ooo Ş... bey abimiz. Hoşgeldiniz, buyrun buyrun... Hiç buraya teşrif etmediniz... Ne oldu?

Ş.....: — Hele gireyim de anlatırız... (odaya gi-rerler)

Ş..... — Gardeşim, sen bu işlerin gompetanı imiş-sin... Bir kaç kuruş para lazım oldu..... Banka-sından F bey de seni salık verdi. Bize nasıl yardım edeceksin?.. Bir acı gayfenin hatırı olur derler ama sen ona bakma... İşin idare ederi neyse sen onu söy-le...

T..... Bey: Sizin ne kadar paraya ihtiyacınız var.

Ş.....: Bilmez değilsin bizde her zaman 10 Milyon bulunur. Ama benim ihtiyacım 15 Milyon, ama 20 Milyon da olsa geri git demem.

T..... Bey: Bankamızla görüştünüz mü? Hangi Banka...

Ş.....: Zaten F... bey bizi sana gönderdi... Orası 25 Milyona kadar okey diyecek...

T... Bey: Usulümüz şu: Banka Müdürü size «şu kadar DÇM getirdiğiniz takdirde bunu o günkü raiç üstünden size Türk parası olarak vermeye 145 nolu Türk parasını koruma Kanunu hükümlerine uygun olarak taahhüt ederim» diyecek. Ben o kâğıdı dışarıya göndereceğim. Size üç gün içinde cevap vereceğim.

Ş.....: Banka müdürü F... bey o kâğıdı bana verdi, kendisinin imzası İsviçre Pankalarınınca bilinirmiş... Al şu kâğıdı gönder... Ama şartı şurtu ne olacak?

T..... Bey: Valla amca bey, bunu daha iki ay evveli 3 açıkla yapıyorduk... Ama öyle tehacüm oldu ki güngüne artıyor. Bugün açık 7... Yani alacağın para neyse, onun yüzde 6'sı kadar dövizini önceden yatıracaksın... Ama şimdi değil... Ben İsviçre'den okeyi aldıktan sonra. Bu 7 açık İsviçre'ye intikâl edince, oradan Banka sizin bankanıza «ogfer» yani teklif yapacak... Bankanız teleksle konfirme ettiği günün ertesi günü, paranın tamamı sizin bankanın İsviçre muhabirine o günkü valörle yatacak... Siz de o gün bankadan çekebilirsiniz.

Ş.....: 7 açık dediğin ne ki? Bunu niye vereceğiz?

T..... Bey: Amca bey, Lender (borcu veren) bankasına yani İsviçre bankasına böyle talimat vermiş. «şöyle şöyle şartlarla bu parayı ver» demiş. İsviçre anayasası değişir bu değişmez...

Ş.....: Pekiy bu 7 açığı para gelince versek olmaz mı?

T..... Bey: Kat'iiyen olmaz... Uluslararası muamelelerde «al gülüm ver gülüm» işi... Banka resmen veremez. Bu «açık» adı üstünde, «açıktan» verilecek... Nasıl verileceğine gelince, siz parayı serbest piyasa, daha açıkcası karaborsa kuru (rayici) üzerinden bana vereceksiniz, ben yerine gönderirim. Ama inanmazsanız

Ş.....: Haşa... Nasıl inanmam... Sen bizim içimizi, dışımızı bilirsin...

T..... Bey: Belli olmaz insanoğlu... Ne olur ne olmaz... Siz, bir adres vereceğim oraya yatırılırsınız dövizleri... En iyisi İsviçre Frangıdır. Çünkü faizi düşüktür. Ama zor bulunuyor... Mark daha kolay Dolar da... Ama onların faizi yüksek...

Ş.....: Peki bu Lender mi ne diyorsun, o adam sağlam mı? Paramız iç olmasın...

T..... Bey: Bu güne kadar 100 Milyon Marka yakın para verdi Türkiye'ye

Ş.....: Pekiyi hep bu açıkları aldı mı?

T..... Bey: Almadan parayı gönderir mi?

Ş.....: Boşuna uğraşmışız, fasulyeyle nohutla... Dünyada bir Lender olma var imiş... Pekiyi, bize on dakika mücadele et... Bir aramızda istişare edelim yandaki odada...

(On dakika sonra odaya girerler)

Ş.....: Tamam beyefendi... Sen mektubu gönder. Bu gün Pazartesi... Perşembe görüşelim. İhtiyacımız acele... Arsa sahipleri acele ederler. Sen golayı hangisiyse faizin zararı yok... Zaten yüzde 2 ya fark... eder, ya da etmez... Altı aylık, yarısı da bir yıllık olsun... Toplam 4 Milyon Mark olsun.

— Sahne 3 —

(Gine 1'nci sahnedeki yazıhane... Ş..... Kemâl ve R...)

Ş.....: Acep iyi ettik mi? Elimizdeki parayla 4 Milyon Markın «açığını» garşılız. Acep ne gadar ediyö. Bi hesaplasana Kemâl...

Kemâl Bey: Efendim 4 Milyon Mark gelirse öü 580 kuruştan eder 23.200.000 Lira... Ama bunu almak için yüzde 7 açık ödeyeceğiz. Bu 280.000 Alman Markı eder. Karaborsa bu gün 620 kuruş civarında... Eder 1.736.000 Lira ki, işlerimizi aksatmadan bunu öderiz. İki Milyon Lira bile değil...

R.....: Pekiy ne para, yani faiz ödeyeceğiz...

Kemâl Bey: Bu Mark da faiz yüzde 8'e geliyor... Ama yukarıda söylediğim açık ödeme çıkınca aslında 23.200.000 yerine 21.464 Lira alacağımızdan faiz yüzde 8.64 oluyor, buna yüzde yarım Türk Bankası Komisyonunu ekleyelim eder yüzde 9.14... İçerde olsa en düşük faiz yine yüzde 12, çok kârlı sayılırız. Bir de yüzde 12'ye kredi yok ki... Bankalarda kapı duvar.

— Yukarıdaki Sahnelerin Sonucu —

Her şeyden önce okuyucularım yukarıdaki harflerden, olayın kahramanlarının kim olduğuna kafa yormasınlar... Çünkü olaylardaki kişiler hayalidir. Ama işlemler anlattığımıza yakındır. Biz işlemin mekanizmasını anlatmak için temsili sahneler kurduk. Yukarıdaki sahnelerden çıkan sonuçlar şunlar olabilir:

a) Görüldüğü gibi alınan DÇM bir döviz borcu doğuracaktır, ama yatırıldığı yerler döviz kazandırıcı işlemler değildir. Ş... DÇM kredisi ile sağladığı Türk Liralarını tarımsal ürünleri zamanından önce kapatmada ya da arsa almada kullanacaktır. DÇM'nin diğer dış borçlardan ayrıldığı en önemli nokta budur. Yani bu kendine özgü bir dış borçlanmadır.

b) Açık denilen ve bundan önce anlatılan «emisyön farkı» ile «komisyon»un ödenmesi, masa altından yapılmaktadır. Yani diyelim 2,5 Milyar Dolar

DÇM alınmışsa, bunun bir miktarı dışarıya gitmiştir. Ne kadarı? Doğal ki bunu hesaplamak zor. Yukarıda yazılı yüzde 7 açık DÇM'lerin bol aylarından birinde (1975 Ağustos) yürürlükte olan rayıçtır. Ru rayıç sonradan çok büyüdü. İlerde göreceğiz. Ama miktarı ne olursa olsun, nasıl denkleştirilirse denkleşsin DÇM'yi alabilmek için karaborsadan döviz alınıyordu, arıyordu. Doğal ki bu Türk Parasının değerinin düşmesinde önemli bir rol oynuyordu.

c) Kim DÇM almışsa karaborsa dövizini almıştır,* yani TBKK'nu ihlâl etmiştir. Ve bunu almak için yaptığı yasadışı ödemeyi defterlerine geçirememiştir. Bunu telâfi yollarını arayanlar olmuştur. Ki bunun gelişmiş biçimleri «İkili Finansman» uygulamalarında görülmüştür. Yeri gelince anlatacağız. Ve gerek DÇM ve gerekse İkili Finansman'ın bu perde arkasını zamanın iktidarı ve resmî makamlarının bilmediği iddia edilemez.

III — Bal Tutanlar

— Sahne 1 —

(Cenevre'de Lemman gölüne bakan bir binanın gölü gören cephesinde bir yazıhane... Dışardaki levhada yabancı bir şirket adı yazılı. Ama içerde Türkçe konuşuluyor. Gelen gidenin çoğu Türk çünkü — aman hemen Şellefyan demeyin** Cenevre'de ne Şellefyan'lar var — Biz bir ismi belledik mi, başkası gözümüze görünmez. İçerde bir dev yapılı, bir türlü ihtiyarlamayan D.R. gine aynı yaşlarda B.F. ve bir zamanlar Türkiye'nin en büyük dış ticaretine isim veren bir kişi... Türkiye'den gelen kuryeyi dinliyorlar. Ama isim harflerine bakıp kafa yormasın okuyucular ve meraklılar. Hemen bir polis öyküsü de uydur-

(*) Ek I'deki listede bunların bir listesi var.

(**) Zaten Şellefyan'ın yazıhanesi göle bakmaz.

masınlar... O tarihte olanlar bu günde yapılıyor olmalı —)

Kurye...: «Size verdiğim listeyi biliyor musunuz. T....nın Harbiye'deki teleksinden vermiştim hani... Bu listedeki isimlerin hepsi «açık»ları şöylece ödeditler:

1 — ..... Şirketi, bu gün yetkilisi gelecek ve işviçre Frangı üzerinden çekini yatıracak.

2 — ..... Şirketi Almanya'da bir büroda işçilerden Mark toplatıyor, bunlar ayın 17'sinde (yani üç gün sonra) burada olacak.

3 — ..... Bank, çeki yanımda. Bloke ettirdim Frankfurt'ta.

4 — ..... Bu biliyorsunuz bir büyük Holding'in en esaslı firması, yarın burada Amerikan firması.....*** açığı olan 900.000 Markı yatıracak. Ya da garanti mektubu getirecek...

5 — ..... Holding'in ..... bankasından aldığı teminat mektubu (180.000 Amerikan Doları) teslim ediyorum. Gelirken Zürih'e uğradım konfirme ettirdim.

(Liste böylece uzuyordu... Sonuç şöyleydi: 17 Firmadan 12'sinin dövizleri yatmıştı, 3'ünün garanti mektubu (teminat mektubu) vardı. İkisinin de dövizleri yoldaydı. Bunları teslim etti kurye ve taraflar hesaba oturdular)

D.R. — Teşekkür ederiz. T... Bey selâm ve hürmetlerimizi bildirin, anlaşıldığı kadar durum şöyle:

- 1.775.000 Alman Markı garantiler verilmiş
- 1.250.000 Alman Markı çek ve para var elimizde
- Üç gün içinde de 650.000 Mark gelecek.

Şimdi, 4 Temmuz 1975 günlü mektubumuz gereğince biz sözümüzdeyiz. Ne demiştik? Eğer T..... bey bize 20 Milyon Marklık iş gönderebilirse, bundan son-

---

(***) Bu büyük Amerikan firmasının o holding Türkiye temsilcisidir..

rası için bu işlerden payını alabilmesi için 1 Milyon Dolarlık teminatı adına bankaya yatıracağız. Siz Türkiye'ye dönerken bu teminat mektubunu da alıp döneceksiniz. Bu güne kadar gelenlere gelince, hesabı B. F. yapıyor o size anlatsın B. F. : Elimizde olan para ya da parayı gönderecek yabancı bankalara yatırılan garanti ve teminatların tutarı (1.775.000 + 1.250.000 =) 3.025.000 Alman Markı... Bunun 1.800.000 Markı'nı Lender'ler (Para Sahipleri) ve banka alacak... Geriye kalıyor 1.225.000 Mark... Bunun beşte üçü bizim, beşte ikisi T..... Bey'in. Yani T.... Bey'in payına 490.000 Alman Markı düşüyor. Biz garantisi verilmiş paralardan her ikimize düşen payı aradan alırlz. Şimdi elimizde olan 1.250.000 Mark'dan Lender'ler ve bankanın payını yatırırız. Ve diğer tahsilât beklemeden gine bu 1.250.000 Mark'tan 490.000 Mark hemen T..... Bey'in istediği yere veririz. Doğal ki telefonla soracağız. Bu iş teleksle olmaz. Şimdi telefon açalım...

Kurye : Kusura bakmayın büyük işler yapıyoruz ama beyle konuşup onun talimatını almadan getirdiğim belgeleri ve emanetleri size veremem... Bu işler, uluslararası işler böyledir diye hep sizden ve T..... Bey'den işittim... B. F. — Doğal ki öyle... Şimdi İstanbul'u yıldırım isteyeceğiz. T... Beye şu konuşmalarımızı anlatacağız. Bu gün yetişmez ama yarın banka işlemlerini tamamlayacağız. Üç gün sonra gelecek Markların hesabını da yapıp sizi Türkiye'ye huzuru kalple yollayacağız. Dediğinizin hepsi doğru. Yaptığınız her şeyde gelecek sefere zaten teminatınız var ve mesele yok... Şimdi «yıldırım»da desek, İstanbul'u bulmanız iki üç saat alır... Ama hemen verdikleri de oluyor. Buyurun bekleyelim. Zaten işimiz, gücümüz beklemek... Hotel Rhône'da yer ayırtalım...

Kurye : Yoo... Otel Rhône'u istemem... Orası adeta bir İstanbul oteli... Zaten herkes benim çalışmalarımı, nereden ne bulup ne aldığımı öğrenmek istiyor..

İzimi, oradan sizi bulurlar... Ekmek kapısı elden kaçır... Bana karşı tarafta bir otel önerdi T..... Bey... Geçen sefer orada kaldım... Gine orada kalırım...

(İstanbul'da T..... bey aranır... Bu arada başarılan işin şerefine kadehler kaldırılır. Konuşmalar da sürer)

R. D. — Bak kardeş, bu listedekilerin çoğu büyük holdingler... Çok iyi doğrusu, sevdik... Temiz çalışıyorsunuz. Gerçi pirsantajlar (yani aracı komisyonları) düşük, ama olsun. Biz yüzde 1'e yüzde yarıma da çalışırız gerekirse... Taş atıp kolumuz yorulmuyor ya...

B. F. — Ama öyle deme R.... bey... Bu büroya biraz yüksek pirsantajlı iş de gerekli... Burada zavıf firma, güçlü firma diye korkmaya ne gerek var... İki ucu bağılı... Zayıf firmayı zaten Türk Bankası garanti ediyor. Bize karşı... Koç ne ise, Sabancı ne ise Türk Bankası garanti ettikten sonra farketmez herhangi bir firma da...

R. D. — Pekiy Türkiye'nin dövizini biterse... O zaman ne yaparız?

B. F. — O durumda da bizim riskimiz yok. Komisyonumuzu alıp aradan biz çekilmişiz zaten... Hem Türkiye'nin dövizini biter de ödeme olmazsa, Koç'un, Sabancı'nın sağlamlığı da para etmez. Yani her hâl ve kâr da güçlü firma ile ötekinin, başkalarının farkı yok... Çeşme akarken küpleri dolduralım...

(Üç saat beklemezler. 45 dakika sonra telefon bağlantısı sağlanır Türkiye ile, Telefondaki T..... beydir).

— Alo siz misiniz R. bey... Bizimki oralarda mı?

R. D. — Burada... Önce başardığınız işler için sizi tebrik ederim, size teşekkürlerimizi sunalım sonra onu veririz. Nasılsınız? İyi misiniz?

T..... Bey — Valla sıcaıklardan bunaldım. Avrupa'da tatilde... Şu ilk partiyi yetiştirelim diye tatile bile çıkmadım. Şu dövizleri alalım da bir serinleyelim... Ne haber oralarda, ne yaptınız bizimkiyle...

R. D. — Telefonu veriyorum konuşun...

Kurye: T..... abi... Hepsi tamam... Dün Zürih'ten anlattığım gibi, Yalnız 650 çeyrek* Perşembeye geliyor. Hesaplarda anlaştık... 490 çeyreği hemen veriyorlar (hesabı telefonda uzun uzun anlatır). Her şeyi teslim ediyim mi... Mutabık mısınız?

T..... Bey — Benden okey —... Telefona R. Bey'i ver...

R. D. — Buyurun... Vallahi temiz iş oldu... Biz de temiz ödüyoruz.

T... ..Bey — 490'nın 40 çeyreğini bizimkine verin... Kalan 450'yi benim T. D. deki hesabıma (hani size vermiştim) yatırın. Bizimkine makbuzu verin... Öbür 650'den de hesabımıza 115 düşüyor... Onu da oraya yatırın... Yalnız bizimkine oradan da 15 verin...

(Anlaşma olmuştur. Kurye 40.000 Markı ayrıca 15.000 Markı alır T..... Bey'in İsviçre'deki hesabına 440 bin ve 105.000 Mark yatar. Cuma günü kurye Cenevre - İstanbul uçağına biner. Uğurlama töreni istemez. Çünkü o günlerde «kaynak» denilen yerin kem gözlerden saklanması gerek... Öyle ki, gerek kurye gerekse R. D., B. F. ve öteki ortakları, birbirlerine İstanbul ve Cenevre'de rastlasalar da tanımaz göründüler birbirini... Mutlaka buluşma gerekiyorsa ıssız İsviçre kentlerinde randevu verirlerdi birbirine).

Şu sahnede anlatılan, gerçek olaya benzetilen sahne ile gözler önüne serilen serüven - fiksiyondan çıkan dersler nedir?

1 — İşler yolunda gidince çok kârlıdır. Kurye bir İsviçre yolculuğına 55.000 Mark almıştır. Yani lüksünden iki Mercedes parası... Uçak biletleri ve otel giderleri de başkalarınca finanse edilecek...

2 — T..... Bey bu işlemlerde 540.000 Alman Markı almıştır. Bu günkü rayiçle 125 Milyon Lira eder. Hem de taş atıp kolu yorulmadan...

(*) Mark'ın döviz argosundaki adı «çeyrek»tir. Burada her 1000 Marka çeyrek deniyor.

3 — İsviçre'deki üçlünün kazancı ise 810 000 Marktır. Ayrıca İsviçre Bankasından iyi çalışmaları dolayısıyla bazı ödüller alırlar... Ki her biri 300.000 İsviçre Frangına konmuştur denebilir, bu ödüllerle birlikte... Giderleri yazıhane giderlerine ek olarak sadece Kurye'nin otel giderleri, ki bu da taş çatlasa 2.000 Frangi aşmaz..

— Bal Tutanlar Kimlerdi —

Balı tutanlar, sadece parmaklarıyla değil omuzlarına kadar el ve kollarıyla bala batanlar kimlerdi? Bunlar henüz kur garantisi tebliğleri çıkmadan (145 sayılı tebliğ) buna hazırlık yapanlar idi. Cenevreli-lördi bunlar... Akla hemen Şellefyan gelmesin... Şellefyan pek büyütüldü Türkiye'de... Doğrusu Cenevre'den haberin yayıldığını biliyorum, ilk duyanlardan birinin Şellefyan olmadığını da biliyorum. Cenevreli-lerin bir hazırlığı da vardı. Neydi bu hazırlık?

Şuydu: DÇM daha önceleri de vardı. Ama kur garantisi yoktu. Yani diyelim bir Alman Markı 4,5 Lirayken 1 Milyon Alman Markı alan kişi, bir yıl sonra Mark 5 Liraya çıkmışsa, borcunu bu yeni kurdan yani 5 Milyon Lira olarak ödüyordu. 1973 seçimlerinden önceki son Maliye Bakanı Ziya Müezzinoğlu DÇM uygulamasına son verince, eskiden DÇM ile uğraşan Cenevreliler bu DÇM'leri kim aldıysa onların listelerini, bir de hükümet kararıyla DÇM işlemlerini yarım kalan firmaların listesini bankalardan elde etmişlerdi. Bu avantajla aynı firmaları ve onların aracı bankalarını buldular... Tebliğ çıktığında (145 sayılı tebliğ) hazırlıkları tamamıydı. Hattâ o tarihe kadar yaşamlarından bir kısmını Cenevre'de geçiren ve ticaretle pek az ilişkisi olanlar Türkiye'ye gelip işin öncüsü oldular. Bunlardan birisi son derece başarılı oldu... DÇM'nin başarılı aylarında epeyce para topladı ve tekrar eski yaşamına döndü. Bu işlerle uğraşı

olanlar bu satırları okur okumaz ismini hemen ağızlarında bulurlar.

Bitmedi... İkinci bir grup bu gibi işlerle eskiden beri uğraşanlar idi. Ne demek bu gibi işlerle uğraşanlar...? Önce — yukarıda da yazdık, daha eskiden de bu kadar yağlı ballı olmasa da DÇM vardı. Bu DÇM'leri bulup yapanlar, konu ile bağlaşıklık kazanmışlardı. Kendilerine bu yeni uygulamalarla yeni alanlar açılmıştı. Bunu iyi kullandılar. Bir DÇM'de en önemli nokta «kaynak»tır. «Kaynak» bulunduktan sonra, o kaynağın karşısına geçip 145 sayılı tebliğin ya da onu tamamlayan Türk Parasını koruma tebliğlerinin borç veren ve alanlara sağladığı ek ve yeni olanakları anlatmak zor bir şey değildi. O «kaynak» denilen kişi ve kurumların durumunu biliyorlar, onların dili ile konuşup, onların dillerini (sadece dil bilgisi olarak değil anlam ve arkada yatan maksatlarla birlikte) anlıyorlardı. Cenevrelilerin baskınını kısa sürede atlattılar. «Hele şu yaz (1975 yazı) bitsin» diyorlardı. O yaz bitti ve 1975 Eylül ve Ekim aylarında eski baş pehlivanlar meydana çıktılar. Epeyce de para topladılar. Hele hem Cenevreli grubuna hem de ikinci gruba dahil olan bazıları vardı ki topla tüfekle yıkılmaz hale geldi yeni DÇM uygulamasıyla*.

(*) Şimdi herkes bu kişilerin beyaz kâğıt üzerine isimlerini yazılmış görmek isterler. Ama bizim kişilerle ilgimiz yok. Zaten kişiler değil olaylar, olanların nesnel anlatımı önemli. Bunların hiç biri ünlü kişiler değil... Kamu yönetimine talip olan, ya da onları destekleyen kişiler de değil... Bunlara karşı bir suçlama da yapılmaz. Çünkü yaptıkları işlerin hele bu günlerde yasa dışı bir yanı da yok... Olsa bile, o kadar aransa, Türk Ticaret aleminde en ünlüsünden aşağıya doğru pek azı aklanabilir.

Bu güne kadar biz kimseyi olayları anlatırken suçlamadık, adını açıkca yazmadık. Hele aradan bu kadar af kanunu geçtikten sonra bunları aramanın başka anlamı da yok. Az gelişmiş bir ülkede insanlar - fikir alanında kişiler - de-

Bu iki gruba dahil olanlar normal ticaret kurallarına uygun çalıştılar. Kimseyi kazıklamadılar. Kimseyi aldatmadılar. Durum ve yeteneklerine elverişli koşullar buldular ve bundan hakkınca yararlandılar. Pekiy bu iki grup dışında bal tutanlar olmadı mı?

Doğal ki oldu. *Yetenekleri* bu işe elverişli olanlar da bu işten epeyce kârlı çıktılar.. Bu yetenekler nelerdi? Şunlar:

a) *İnatla iş kovalama*: DÇM de «kaynak» bulma öyle kolay değildi. Ama «kaynak buldum» diyen o kadar çoktu ki!.. Bu durum da konu ile özel bir birikim sahibi olmayan kişi ya da kişilerin yapacağı şey, gece gündüz, durmadan aramak, sormak idi. Çok yıpratıcı bir iş idi bu... Ama 20 kere buldum sanıp bulamama olanağı vardı. Bu durumda bile usanmayıp arayanlar kazandı.

b) *Soğukkanlılık*: Büyük bir komisyondan öyle çok pay isteyen oluyordu ki, herkesin isteğini soğukkanlılıkla karşılamak gerekiyordu. Örneğin açık olarak yüzde 10 isteniyor ve bu yüzde 10'un yüzde 9'u dışarda işi yapanlara veriliyordu. Öyle haller ve durumlar vardı. Kızmamak gerekti. Geri kalan yüzde 1'in sekizde birine razı olmanız istenebilirdi. «Zararı yok» deyip, buna kanaat getirip, geleceğe bakmak gerekti. Bunu diyenler, bu işe ilk kez katılma-larına karşın kazançlı çıktılar.

Bu üçüncü grupta olup da başarı kazananlar, gerçi büyük servet yapamadılar... Ama gine de bir miktar para kazandılar. Bu parayla kendilerine bir iş kurabildiler ya da işlerini, durumlarını güçlendirdiler.

Bu üç grupta saydıklarım derece derece DÇM'den yararlananlar idi ama bir de az da olsa sebeple-

---

ğil, kişileri olmadık işlere iten düzen önemlidir. Bu nedenle anlattıklarımın arkasında isim aranmasın. Rahat olunur böylece...

nenler ve bir de «define arayıcıları» grubu vardı ki, bunları anlatmazsak olayın betimlenmesi eksik kalır.

— Sebepleneler —

— *Sahne 1* —

(Aksaray'da bir muhasebe bürosu. İççe iki oda... Birisinde muhasebeci Sadık Tamer oturuyor. Önünde demir - çelik bir masa. Masanın üzerinde bir defter-i kebir açılmış. İç cıdada sıkışık bir durumda üç genç kâtip önlerindeki işletme defterlerine fatura ve masraf pusulalarını yazıyorlar. Telefon çalar, hattın öteki ucunda meslekdaşı Mahir Yaşar var. Mahir bir çatal kaşık firmasının muhasebesini tutuyor. Şimdi konuşmayı dinleyelim)

Mahir — Sadıkcığım ben bizim patronu razı ettim. Yüzde 11'e razı oldu. Biliyorsun sen yüzde 10,5 açıkla olur demiştin. Yarım da ben koydum. Yalnız patron der ki, kesin olmazsa hiç girişmeyelim. Çünkü bir sürü zaman kaybına neden oluyor. Bir de para gelmeden beş kuruş ödemem diyor...

Sadık — Olmaz ki kardeşim... Bu şartlarımıza hiç uymuyor. Nusret abi zaten arada bir vasıta... Bu işler «açığı» ödemeden olmuyor. Para oraya gidecek ki, karşılığı gelecek. Uygulama hep böyle... Valla kendi bilir ama, bunu kaçırmayalım. Fiyatlar yükseliyor. Geçen gün Adana'da ..... Firması 14 açıkla aldı. Bu çok ucuz bir para...

Mahir — Nusret abime bir telefon ediver. Hadi Allah aşkına.

Sadık : Ben gider konuşurum. Yalnız bankanız tamam mı? Tamam ise bir şeyler yapmaya çalışırım.

(O sırada ağabeyi Sıddık odaya girer. Ağabeyinin canı sıkkındır. Merak eder)

Sıddık — Hayrola Sadık ne haber?... Canın sıkılmışa benzer... Ne oldu o zenginlik hayalleri?...

Sadık — Sorma abi... Bir yere sokamadık şu 3 Milyon Markı... Bizim Mahir'in patronuna sokuştura-

caktık. Ama o da esasında razı olmuşda, uygulama da güçlük çıkarıyor. «Şöyle olmaz mı? Böyle olmaz mı?» diye... Bizim Fehmi'ye soracağız... Gidip Mahir'i de alıp konuşsak olacak gibi değil... Çünkü Fehmi biliyorsun orada muhasebe kâtibi... Doğru mu yalanını bu iş bilemem. Çünkü «her akşam eve gelirim evde konuşuruz» diyor. Ona telefon etmemeliymişim. Nedendir bilmem. Bu akşam eve gelecek... Şöyle bir ağzını arayacağım. O da asıl «kaynak» kim söylemiyor. Ben de Mahir'den gizlemiş gibi olmayayım diye Nusret abi diye bir hayali kişi uydurdum kafamda... Bu işler böyle... Kendinden bir önceki halkayı hep gizleyeceksin... Gizleyemedin mi kaçır elinden...

Sıddık — Nasıl kaçır?

Sadmık — Şimdi Mahir ya da patronu benim bu işi Fehmi ile yaptığımı bilse, bana ihtiyacı kalır mı? Çıkartır beni aradan gider kendi yapar. Fehmiyle benim yüzde yarımı da karşılar bir güzel. Ne yapalım bu iş sabır işi. Bekleyeceğiz bu akşam Fehmi'yi...

(O akşam Fehmi'yi rakıya doyurup Sadık bir önceki halkayı öğrenir. Bu halka Fehmi'nin patronunun oğludur. Ertesi gün patronunun oğlu, Sadık ve Fehmi buluşurlar. Sadık durumu yani «Para alıcısının para gelmeden beş kuruş ödemek istemediğini anlatır. Patronun oğlu», bakalım İsviçre'ye bir soralım der. Ertesi gün öğleden sonra gine aynı dekorda telefonla şu konuşma geçer)

Mahir — Ne oldu Sadıkcığım... Kuş kafesten uçacak... Başka teklifler de var...

Sadık — Valla Nusret abiyle birlikte telefonla İsviçre ile konuştuk. Son İşin olabileceği formülü şu: «Patron paranın karaborsa değeri üstünden yüzde 5'i üstünden bir çek tarihsiz olarak banka müdürüne verecek... Bundan başka 4 çek daha verecek ve gine tarihsiz. Çekler şöyle:

— Yüzde 4 eşdeğeri (Resmî kur hesap edilecek)

— Yüzde 1 eşdeğeri

- Yüzde 1 eşdeğeri
- Yüzde 0.5 eşdeğeri
- Yüzde 0.5 eşdeğeri

Diğer taraftan, dövizin geleceği banka şubesi müdürü bana bir mektup verecek diyecek ki, «Şu şu dövizler geldiğinde şu, şu, şu meblâğlardaki çekleri ben Sadık Tamer'e tevdi edip, istediği takdirde üzerlerine yazılı meblâğı ödeyeceğim»...

Mahir — Ama ben verdiğin çekleri topladım yüzde 12 ediyor... Hâlbuki sen yüzde 11 demiştin...

Sadık — E... o kadar olacak... Ödemeyi asıl kaynağa aracı kaynak yapacak bu yüzde 1'de ona verilecek. Her şeyin bir fiyatı var değil mi?

Şaşılacak şey... Banka müdürü böyle bir yazıyı verir. Ve 3 Milyon Mark Türkiye'ye gelir. Herkes de payını alır. Böylesine olmaz sanılan işler gerçekleşti de, ne yüzde 99'luk işler olmadı. Benzer örnekleriyle ilerde anlatacağız. Peki neden yüzde 12 için ayrı ayrı 6 çek kesildi? Bu çekler kimlere ödendi? Onu da yanıtlayalım:

- Yüzde 5 usûlüyle İsviçre'ye gitti.
- Yüzde 4 Fehmi'nin patronunun oğluna.
- Yüzde 1 Patronun oğlunu İsviçre'de bu işi yapan kişiye tanıştıran kişiye.
- Yüzde 1 Fehmi'ye.
- Yüzde 0,5 Mahir'e.
- Yüzde 0,5 Sadık'a.

Burada işlemin gerçekleşmesinde üç kilit adamın rolü oldu:

a) Blokaj çeklerine ait işlemleri yapan ve bunu belgeleyen yazıyı veren banka şubesi müdürüne. Eğer müdür bu yazıyı vermese iş yatardı;

b) Çeklerin Sadık'a verilmesine razı olan Patronun oğlu. O bir ikircime düşse bu iş olmazdı;

c) Bu çekleri alıp da yerli yerine dağıtacağına herkesi inandıran Sadık'a.

Bu güveni sağlayan Sadık 90 bin Lira civarın da para aldı. «Ne yani para mı?» demeyin. Bu para ile bir Renault araba ile bir televizyon aldı. Ayrıca eşiyle bir hafta Kumburgaz'da tatil yaptı. Daha da iyisi, bu işlerde güvenilir bir adam olarak isim yaptı. Muhasebeciliği bıraktı. Kıyısından köşesinden para işlerinden para kazandı.

DÇM'den sebeplenme (bir pay alma) için pek özel bazı durumlar rol oynadı. Bir keresinde bir firmanın teleks memuru bile pay aldı. Teleksleri çekerek gördüğü hizmetten dolayı ...Ama bir çok iş de pay kavgasından, işe karışanların birbirlerine kazık atma heves ya da istekleri nedeniyle gerçekleşmedi.

— Yeni Bir İş : Havalecilik —

Bu işin yanında yeni bir iş daha türedi. Açık denilen ve borçlanan kişinin dövizle ödediği kısmın sağlanması *ayrı bir iş çeşidi* ortaya çıkardı. Bu kişiler «havaleciler» adını alan bir iş kolunu oluşturdular. Havalecilikle uğraşanlar da iki kısma ayrılabilir. Bunların bir kısmı sadece Türk Parasını Türkiye'de alıp karşılığının İsviçre'de (ya da Lüksemburg, Liechtenstein ya da İngiltere'de) ödenmesine tavassut ediyorlardı. Bunlar bir çeşit havale komisyoncusu idiler. Yani döviz isteyen kişinin Türk Parasını asıl havaleciye götürür ve bu havalecinin bu hizmeti yapmasını garanti ederdi. O zamanlar dövizle yasaların gösterdiği biçimler dışında uğraşmanın hapis cezası ile cezalandırıldığını hep biliyoruz. Bu nedenle gizli-en azından pek aleni olmama- durumunda kalmayı yeğlediğinden bir havaleci inandığı «havale toplayıcısı» bulup çalıştırma zorunluluğunu duyuyordu.

(Ancak bizde döviz ve döviz kaçakçılığı, dövizin kaçırılması, döviz karaborsacılığı deyimleri olduğundan çok farklı bilinir. Örneğin gazetelerde değerli yazar Örsan Öymen'in ün kazandırdığı Tahtakale Piyasasına çok önem verilir. Aslında bu kitapta incele-

yeceğimiz gibi, Tahtakaledeki iş hacmi, perde arkası döviz işlemlerinde pek zavallı bir yüzdeyi oluşturur. Döviz karaborsası resmî döviz fiyatı ile karaborsa fiyatı arasındaki fiyattan değil, asıl karaborsa fiyatı ile ticarî değeri arasındaki farktan doğar).

Bazen ilerleyip, DÇM'ler arttıkça ve Türkiye'nin ödediği açıklar (açıktan ödenen zorunlu paralar) yükseldikçe eskiden var olan döviz havalecileri gereksinimi karşılayamaz oldu. Tahtakale'de, Sirkeci'de karanlık, havasız yazıhaneler bugünde pek moda olan «dışarıya açılmış» Türkiye'nin gereksinimini karşılamadı. Yeni tip «havaleciler» çıktı ve birden gelişip iyi paralar kazanmaya başladılar. Yeni Tip Havaleciler (YTH) aslında Almanya'da Münih, Köln, Berlin gibi Türk işçilerinin yoğun bulunduğu merkezlerde (özellikle birincisinde) işçilerin güvendiği Export Büroları sahipleri ve onların Türkiye'deki uzantılarıydı. Bu tip iş sahipleri ve bürolar büyük paraları, bu dönemde değil daha sonraki ikili finansman döneminde kazandılar. Ama bu dönem o döneme hazırlık oluşturdu. YTH'in bu ikili finansman döneminde kazandıkları paranın sınırsız olduğunu şimdiden yazmakla burada yetineceğiz.

DÇM'lerden alınış ve yerlerine götürülüş açısından yararlananlar bunlar olmakla birlikte, bu kredilerin (aslında kredilerdir) asıl yararlananları bunları kullanan firmalar ve bankalar oldu. Bunları ilerde yazacağız ama şimdiden anımsatmakda yarar var.

DÇM'ler önemli olaydı... Aslında ciddi sonuçları olduğunu kimse yadsıyamaz. Ama bir de gülünç ve traji komik görünüşler var ki bunlar da ilginçtir. Bunu da «defineciler» bölümünde görelim.

IV — Defineciler

R. Ş.'nin Karaköy'de bir yazıhanesi vardı. Eskiden bir şirket kurmuş gıda endüstrisi ile ilgili bu şir-

kette çeşitli nedenlerle başarılı olamamıştı. Ama fırsatları iyi değerlendirdi. Belediyenin teknik hizmetlerinde çalışmış ama buraları pek huyuna uygun bulmamıştı. Zengin olmaya niyetliydi. Şirketin böyle başarısız kalmasına üzülmüştü ama, yakın dostlarının yardımıyla yazıhanesini elinde tutmuştu. Ne yapıp ne edeceğini düşünür, iş takipçiliği yaparken bu DÇM'ler işi ortaya çıkmıştı. Perşembepazarı Karaköy'ün. R.S.'nin yazıhanesinin burnunun dibi, önce şu bizim «1 no lu ekte» görünen ve ilk DÇM alanlardan biri olan O... ile ilgili iş içinde buluverdi kendisini... Kendisine de «yüzde 0.5 pay» tanınmıştı. Ama acemiliğine geldi ve atlatıldı... Bu DÇM yurda gelen ilk DÇM'lerdendi. Ama O..... krediyi almıştı, araçlar adına işi yürüten kişi bir diğer O..... nasıl yapıp etmiş onu aradan çıkarmıştı... Aldırmadı işe devarna karar verdi... «Sel gibi paralar akıyor... Bir tencere doldursak yeter...» diyordu yakınlarına. R. S.'nin bir avantajı yazıhanesinin ortalık bir yerde ayak altında bulunmasıydı ama daha büyük avantajı kendi kişiliğine bağlı - kendi de-yimiyle «zata mahsus» bir telex makinesi olmasıydı... Türkiye'de o zamana kadar telex yoktu denemez . Ne varki, telex'in popülerliği ve süksesi DÇM olayı ile dalgalanıp genişledi. Ne mübarek şeydi!... Bası-yordun işaretlere istediğin yerle konuşuyordun. Karşındaki numara işyerinde olmasa da sen onun telex'i-ne mesajı yazdırıyordun. Adam işyerine gelince görüp telekten notunu alıyordu. Ya da, var say ki adam dışardan seni aramış bulamamış. Ne gam? Senin teleksine yazıyordu. Sen gelip bulunca yazıyı gereğini yapıyordun.

R. S. teleksi, merkezi yerdeki yazıhanesi ve bildi-ği üç yabancı dil (Fransızca, İngilizce, Arapça.) DÇM arayanların ve DÇM işiyle uğraşan izleyici - araçıla-rın kısa zamanda gözdesi oldu. DÇM ile ilgili olan bir çok kişi kendisine uğruyor, doğal ki, işten bir pay alı-yordu... Ama bu pay hep sözde kalıyordu. Çünkü,

DÇM'nin kaymağı daha sessiz yazıhanelerde ve gayet sessiz yürütülen işlemlerle geliştiriliyordu. R. S. doğrusu DÇM'nin ballı kaymaklı ilk dönemini (1975 Mayıs - 1975 Eylül) hareketsiz geçirdi... Ama Eylül'den sonra 1976 yılı sonunda «Defineciler» dediğimiz kişilerden İstanbul'da bulunanların yüzde 60'ı (en azından) bu yazıhaneden geçmiştir. Bazı sahneler ve serüvenlere buradan şahit olan olana... Onları anlatmadan R. S. için «acaba hiç DÇM gerçekleştirdi mi?» diye sorulabilir. Evet ama kovaladığı işlere göre bu pek azdı. Yine de kendisinin yeni işler kurmasına bunlar yetti... Hiç bir zaman üst katlara yükselmedi ama, rahat bir yaşama giden yolu bu bir buçuk odalı (yarım odadaki teleksi ile) yazıhaneden başladı... Çok sıkıntılar çekti... Emeginin tam karşılığını alamadı. Ama denize o kadar çok olta atmıştı ki, birine balık rastlaması kesindi... Rastladı da bir kaçına... Küçük balıklardı ama olsun... Defineciler arasında yüzü gülenlerden oldu...

— Yine Defineciler —

1975 yılını 1976 yılına bağlayan kışında Zürih sokakları Türklerle epeyce doluydu. Zürih dolaylarında gerçi bir çok Türk işçisi vardı. Ama dolaylarında. Bunlar ise bir kısmı yaşını başını almış ve iyi giyimli kişilerdi... Hiç de işçiye benzemiyorlardı. Bunlar DÇM arayıcısı Türkler idi. Zürih'in ucuz otellerinde (gecesi 25 İsviçre Frangı) kalırlardı. Hele bir de otellerinde teleks varsa yaşamlarından hoşnut bir şekilde bekliyorlardı. Herbirinin Türkiye'de ortakları vardı. Onlarla telefonlaşıp aldıkları DÇM siparişlerini İsviçre'de bir sonuca erdirmeye çalışıyorlardı.

K. ve Z... Zürih'te, Limmat Haus otelinde bir akşam üstü otururlarken tanıdık bir yüz kendilerine gülümsedi.

— Ooo C..... bey deyip seğirttiler... Nereden bu geliş...

— Cenevre'ye uğrayacaktım ama... Önce buradan geçeyim dedim. Malûm Z... beyin dediği gibi «define peşindeyiz». Terminalde bir taksiye bindim, «Limmat Hogf» dedim, adam «Limmat Haus» anlamış, buraya getirdi beni. Ama zararı yok... Sıcak iyi otelmiş... Ötekinde çok ceryan vardı... Hele bir yemeğimizi yiyelim de bilgilerimizi birleştirir, birşeyler yaparız...

Bu işle uğraşanlar birbirlerini sevmezlerdi... Ama gerek K. ve gerekse Z... Böyle düşünmüyorlardı. Birlikten güç doğardı ve hem de C..... bey doğrusu olgun adamdı. Lâfını sözünü bilirdi ve hemde bu konularda son derece geniş-derin bilgi sahibiydi... O akşam bütün kaynak ve olanakları konuştular... K.....'nın umudu Köln'de yazıhanesinde çalıştığı bir Alman baronda idi... Baron (genç, yakışıklı gerçekten hali vakti yerinde) bir saygı değer kişiydi. C. ve Z... sonradan tanıdılar... K.'nin anlattığına göre Baron başka işleri için buradaydı... Türkiye ile yapılacak işlerin de kârlı olduğunu duymuş ve kendi asıl işlerini görürken «buna da bir taş atalım» gibisinden buraya gelmişti. Gerisini ondan dinleyelim:

— Bu işleri yapan İsviçre uyruklu ama Yunan asıllı bir kişi var P..... Her... (halde adını duymuşsunuzdur diyecekti)

C. ve Z. ikisi birden,

— Aa... Bu kişiyi rüyada duysak inanamazdık... En az 30 Milyonluk geçmiş performansı var...

— İşte o zat Baron ile Şİ..... meydanındaki yazıhanede görüşmüşler. Ve P..... bizim Baron'a 12 Milyon Doları aşmamak üzere Türkiye'ye para bulacağını söylemiş... 15 gün istiyor... Ben 12 Milyon Dolarlık müşteri bulamadım. Elimde var 3,5 Milyon dolarlık müşteri...

Z — Bizde de var ama, o kadarı dolmaz... Pekiy açıklar konusunda ne diyorlar?

K — Açıkları da ben haber verdikten tam 48 saat sonra yatmalı diyor...

C — Bak şimdi daha da zorlaştı...

K — Ama yarın bir dolaşalım, İstanbul'dan başka müşteriler isteyelim... 12 Milyon Doları bulalım...

Ancak, para bulmaya o kadar akıllarını takmışlardı ki, faizler, açıklar, kendi komisyonları ne olacak diye sormamışlardı C... bunu farketti:

— Yahu dur sevinçle bazı şeyleri unuttuk. P... bunu kaç yapacak, Baron ne alacak? Biz ne alacağız? İyi bir konuşalım.

K — Bildiğin gibi değil abi ...P... diyor ki Lender ve bankanın istemi yüzde 4,5'u geçmez... Bende 1 alırım diyor. Baron'da 1,5 istiyor ki 0,5'i bana verecek... Siz de üstüne (yani toplam yüzde 7'nin üstüne) ne koyarsanız koyunuz...

C..... Bu iyi benim açığı hazır bir tane 1 Milyon Dolarım var... İznim yüzde 9,5... Öteki 1,5 Milyon Mark ve iznim yüzde 10'a kadar... Uygun düşüyor... Olsun iş, benden de sana yüzde 1.

Z..... — Bende bir 1,5 Milyon Dolar var yüzde 9'lu, bir de 1 Milyon Dolar yüzde, ayıptır söylemesi, 11'e kadar iznim var... Her ikisinden de sana 1,5 çalışır... Yeter ki iş çıksın...

K..... — Z..., o kadar bonkör olma... 1 bana yeter...

Z..... — Eylül'den bu yana öyle fırsatlar kaçtı ki... Ben şu 2,5 Milyon Dolar olsun yüzde yarıma, çeyreğe bile evet derim...

K..... — Durun bakalım... Hepimizinkini topluyoruz 7 Milyon Dolar etmiyor... Bu 12 Milyonu kaçırırsak yazık olur...

Z..... — Bende bir 2 Milyon Dolar daha var... Ama Eylül'de yüzde 8'e anlaşmıştık... Şartlar değişti deyip 11'e çıkaralım dersek ve birini bulup açığı yattırmaya ikna edersek bu iş olur ...Bu şartla daha da

alıcı, yahut istekli buluruz. Yeterki burada yüzde 1 ek maliyetle bu 4,5'u bulan birisi olsun.

C..... — Benim bir İstanbul'dan tanıdığım G..... var. Burada işleri yolunda... Ama Cenevre'ye gitmiş.. Evine terminalden telefon ettim, gelecek hafta burada...

K..... — Olayın buna tahammülü yok... Yarın bu iş olmalı...

C..... — Olur... Hanımından Cenevre'deki otelinin numarasını alayım... Oradan sağlarım.

Limmat Haus ucuz bir otel... Lokantasında akşamları hele içki içmiyorsa müşterilerine masaları uzun boylu işgâline izin verilmez... Garsonların kötü kötü baktıklarını gördüler ve bunu ilk fark eden K...

— Hadi kalkıp başka yerde konuşalım, garson fena bakıyor...

Z..... — Ben ucuz bir kahvehane biliyorum. Orada sürdürelim...

C..... — Zaten konuşacak bir şey kalmadı. Ben sizin gibi genç değilim... Siz gidiverin... Başka diyecükleriniz olursa yarın kahvaltıda konuşuruz... Ben de odamdan bir İstanbul'u arayayım ve Cenevre ile konuşayım...

Z..... — Ooo abimiz kendini San Gotar'da sanıyor. Burada odalara telefon yok... Holdeki tek telefonla dışarıyla konuşuluyor.

C..... — Hadi öyleyse holde konuşalım...

Olacağı buydu... Z.... telefonla önce yabancı arkadaşının Cenevre'deki telefonunu aldı. Arayıp bay G.....ya konuştukları finansmanı anlattı... G..... zaten rum asıllıydı ve P.....yi tanıyordu. Bu cazip kârlı işi kabul etti...

Doğal ki buna çok sevindiler...

Ertesi gün açığı (yüzde 4,5) derhâl ödenebilecek 12 Milyon Dolarlık liste K... eliyle Baron'a verildi... K'nın anlattığına göre Baron Yunan asıllı P..... ile

150.000 Dolar cezai şartlı bir sözleşme yapmıştı... En safları Z..... sevinçten uçuyordu...

— Düşünsenize — Diyordu - Ben listeye 5,5 Milyon Dolarla giriyorum. Elime net kalan... Yüzde 2,5 tan 140.000 Dolar... Bu eder serbest kurdan 2.300.000 Lira (O sırada İstanbul'da en alâ Mercedes'in alış fiyatı 800.000 Liraydı... 2 Milyon Liraya Bağdat cadde-sinde kat bile alınabilirdi). Ama C... ve K... nın durgunluğuna bir anlam veremiyordu. Başarıdan kuşku-lu muydular? Üçü de öğrenim ve yaşam deneyleriyle seçkin kişilerdi. Her biri birer ikişer dil biliyordu.. Araya girenler ünlü ve etkiliydi... Acaba arkadaşla-rının durgunluğunun nedeni neredeydi? Hadi C..... abinin durgunluğunu ve gerçekçiliğini yaşlılığına ve-relim, K.... acaba bir şeyi abartmış mıydı... 12 yıllık arkadaşındı açıkca sormak istedi...

— Bak kardeşim K... Bu işte ara halka sensin... İş sağlamsa en çok payıda sen alacaksın... O nedenle iş sağlamsa — gine burayı vurguluyorum — bundan en çok senin güvenli olman gerekir... Nedir aşırı ger-çekçiliğinin nedeni? Barona mı güvenemiyorsun? Yoksa o sözleşme abartma mı?

K..... başını «değil» anlamında salladı,

— Baron böyle şeylerde insanı ortada bırakacak insan deyil... Sözleşme de doğru. Alın işte fotokopisi (Almanca bir belge fotokopisi gösterdi. Çok güzel Al-manca bilirdi)... Ama benim başımdan öyle bir olay geçti ..... C..... abinin dediği gibi para elime geçme-yince, sevinemem... Bilseniz benim başımdan geçmiş olayı... Anlatmaya başladı...

— Öykü İçinde Öykü —

Bundan üç yıl önce K..... nın, zaman zaman ol-duğu gibi, iyice, eli bol bir zamanı... Eşiyle birlikte Zürich'in en rahat oteli Nova Park otelinde kalıyor... Almanya'dan arkadaşı, ama eski arkadaşı bir banka-cıya rastlar... Arkadaşı kendinden de yardım ister...

Para bulunmuştur... Sözleşme imzalanmak üzeredir... «Aman sen de yardım et bir kazık yemeyelim» der... Arkadaşının daha Almanya'da öğrenciyken 1949'dan beri tanıdığı dostunun girdiği «borç» işinin tutarı 750 Milyon Amerikan Doları... Alacak kuruluş İtalya'nın ünlü bir Petrol kuruluşu... Verecek kişiler Kuveyt'in bankerleri... Masallardaki gibi bir öykü... Arkadaşı, o gün konuştukları Baron'un akrabası... Diğer arkadaşlarına da K... yı tanıtır... Kendi komisyonunun 1/4'nü K..... ya vereceğini arkadaşlarına da söyler .. Bir İngiliz, bir İsviçre'li hukukçu, hukuksal çerçeveyi hazırlamışlar... *Faiz yüzde 8,25*. Sözleşme Kuveyt'e gönderilir... Telefonla konuşulur Kuveyt'le ve teyit olunur... Bu teyidin bankacılık diline dökülüp, karşılıklı teleksleşme gerekir. Para alıcısı olan İtalyan firmasının bankası olan «Union Bank Suisse»e, Kuveyt bankasının kesin teklif (Firm offer) yapmasını bekler günlerce, altı gün gelmedi... Bir gün bankanın mektubuyla birlikte iki Kuveyt'li Zürih'e çıkageldiler... Ama mektupda diğer şartlar tutmakla birlikte, *Faiz yüzde 8,75* olarak gösterilmekteydi. İtalyan alıcı «Biz 8.25 faiz şartına evet demiştik. Kabul etmeyiz» dediler. Ama sonradan öğrendiler ki *8,5 faizle* aralarında anlaşmışlar... Onları çıkarma için aralarında bu manevrada anlaşmışlar...

K..... hâlâ olayın etkisi altındaydı... Az değil kaçan 250.000 Dolardı... C de.

— Tabii azizim... İş kesin bitmeden bu uluslararası işlerde para cebe girmeden, iş bitti dememek lazımdır...

Gerçekten öyle oldu... Bu kısmı da K... arkadaşlarına şöyle anlattı:

— Yunan P.... kendisine verilen on beş gün bitmeden bizim Baron'a başvurmuş... «Ben eski fiyatlarla göre teklif vermişim... Lütfen sözleşmeyi değiştirelim benim alacağım yüzde 5,5 oranını yüzde 7'ye çıkartalım» demiş... Baron'un Almanlığı tutmuş, «Ol-

maz sözleşmeye uy» demiş... P... bunun üzerine Tür-
giye'ye uçmuş. Benim verdiğim listede adı geçen fir-
maya hepsini (12 Milyon Doları) kendisine yüzde 9
kalacak (4,5 Lender ve banka çıkınca net yüzde 4,5)
tarzda satmış... Öyle bir kazanç ki... Baron'a telefon
etmiş «İstersen sana 150.000 Dolar cezai şartını der-
hâl ödeyim» diye... Almanlığı tutmuş gine Baron'un
ve telefonu yüzüne kapatmış...

Bu gibi yarıda kalmış bir sürü iş oldu DÇM olay-
larında... Yarıyı doğru, yarıyı yanlış - yalan şeyler, öy-
küler anlatıldı... Yazılsa ciltler doldurur... Ne varki
hiç bir emek, ısrarlı olunursa ve ısrarlı olmaya maddi
koşullar elverirse boşa gitmez. Burada da öyle oldu.
Eli boş define arayıcıları bundan sonraki ikili ödeme-
lerde ve hayali ihracat ya da Prefinansmanlarda de-
fine bulamadılarsa da (define bulan da oldu) yine bir
yaşam yolu buldular.

EKONOMİK DEĞERLENDİRME

Kısım I

BU KADAR PARA GELMESİNİN NEDENLERİ

Türkiye'ye bu kadar kısa zamanda bu kadar para (döviz olarak) gelmiştir. Türkiye'de daha sonraları, 1980'lerde ve döviz mevduat faizi yüzde 12'ye kadar çıktı, döviz üzerinde spekülasyon en kârlı iş oldu. Başa gelen iktidarlar «her şey yabancı sermaye için» dediler ama gine de Türkiye'ye bu ölçüde para gelmedi, bu kadar kısa sürede... 1975 takvim yılı kapanırken gelen döviz miktarı 1 Milyar 600 Milyon Doları bulmuştu... 7 ayda gelen para o zamanlar Türkiye'nin 5 aylık ithalatını tek başına karşılayabilecek bir düzeydeydi. Ne hükümet garantisi vardı ve ne de Merkez Bankası... Ama bu paralar Türkiye'ye geldi. Bir kısmı yukarıda anlatılan «açıkların» ödenmesi için gitti... Ama net olarak 1.450 - 1.500 Milyon Dolar Türkiye'ye geldi denebilir.

(Türkiye tuhaf ülkedir... 1985 yılının kasım ayında Türkiye Başbakanının başdanışmanı Adnan Kahveci, enflasyonun önemli bir nedeni olarak DÇM'leri gösterdi. Sağcılar hemen kızdı... «Sen sağcı bir başbakan'ın, Demirel'in bir uygulamasını nasıl eleştirirsin?» dediler. Bunun üzerine Adnan Kahveci Güneş

Gazetesinin köşe yazarı Lütfi Oflaz'a «Biz yedi yıl önceki DÇM'leri ödüyoruz dedik, 7 yıl önceki Başbakan Ecevit, Demirel değil Ecevit'ti... 85'ten 7 çıkar 78 kalır... 78'de de Demirel değil Ecevit iktidardaydı... Diye bir sohbetle bulundu. Oysa asıl yanılan Kahveci idi... DÇM'leri alan, kur farklarının garantisini veren 1978'in değil 1975 ilkbaharının iktidarıydı. DÇM'lerin, kendi hesabıyla 3 Milyar Dolarlık DÇM'nin —ki fa'iz ödemeleri bunun dışında— 2.7 Milyarlık kısmı Ecevit' in başbakan olmadığı 1975 ve 1976 yıllarında alınmıştır. Ve kur farklarının Merkez Bankasından ödenme usulünü - ki Devlet Hazinesi bunun ceremesini ödüyor - kaldıran da Ecevit Hükümetidir. Sonradan iktisatçılığa heves eden genç dostumuz (!) belki o günlerde yurt dışında olduğu için bunları hatırlamamış olabilir... Ama zahmet etsede bir elinin altındaki Devlet ve Merkez Bankası Belgelerine baksaydı bunu anlardı. Bu konuşma için bakınız: 27 Kasım 1985 günlü Güneş Gazetesi).

Bu nasıl oldu? Nasıl oldu da bu kadar döviz bu kadar kısa zamanda, devletin yabancı alacaklara karşı bir garantisi olmadan geldi? Bunun içerde olduğu kadar dışarda da önemli nedenleri vardı. Önce iç nedenleri görelim.

İÇ NEDENLER

A — Kur Garantisi

1971 yılı Mart ayının 12 günü Türkiye'nin bir ara rejime girdiğini hep biliriz. Bu ara rejiminde işçi dövizlerinde büyük bir patlama oldu. Ve döviz birikimimizin artması sayesinde döviz kurlarında, yani paramızın dış değerinde aleyhimize değişme hemen hemen olmadı. Hattâ dolar diğer güçlü paralara (Alman Markı, Japon Yeni, İsviçre Frangı) karşısında değer kaybedince biz de doları düşürme cür'etini kendimizde bulduk. DÇM'de kur garantisinin konulduğu

1975 ilkbaharında bu çok önemliydi. Çünkü iş alemi bir dış ödeme rahatlığı döneminin sonunun geldiğini bu nedenle gerek dolar ve gerekse diğer dış paraların değerinin büyük ölçüde artacağını biliyorlardı.

1970 - 1975 Dönemi
Dış Alım Tahmin ve Gerçekleşmesi
(Milyar Dolar)

Yıl	I Plânlama	II	III	Yanılma Payı
	Tahmini	Gerçekleşme	Fark (II-I)	
1970	975	975	— 35	— % 4
1971	1040	1171	+ 131	+ % 11
1972	1115	1315	+ 200	+ % 18
1973	1430	2037	+ 637	+ % 44
1974	1532	3720	+ 2188	+ % 140
1975	1637	4738	+ 3101	+ % 185

Görüldüğü gibi dışalım kontrol ve tahminden çıkmıştı. Bu nedenle de dış ticaret açığı 1973'teki 719 Milyon Dolardan 1974'te üç kat artarak 2.187 Milyon Dolara çıkmıştı ve bu artışın 1975'te süreceğide belliydi. O halde dış para değeri hızla düşecek demektir.

Böyle olunca dış değeri garanti edilmiş bir parayla borçlanma daha başta, bir önemli kâr sağlayacaktı. İş çevreleri bunu biliyorlardı. Tahminleri tuttu. 1975 ilkbaharında, yani DÇM'de kur garantisi uygulamasının başladığı günlerde 1 Dolar 14.28 Liraydı. Bu Dolar değeri şöyle arttı :

17 Nisan 1975'te	14.28 TL.
9 Temmuz 1975'te	14.53 TL.
14 Ağustos 1975'te	14.79 TL.
28 Ağustos 1975'te	15.04 TL.
28 Ekim 1975'te	15.30 TL.

19 Mart 1976'da	15.81 TL.
2 Nisan 1976'da	16.32 TL.
27 Ekim 1976'da	16.83 TL.
27 Kasım 1976'da	16.83 TL.
1 Mart 1977'de	17.85 TL.

Böylece 1975 yılı Mayıs ayında (14.28 TL = 1 Dolar) esas ile borçlanan bir firma bunu bir yıl sonra öderken gine aynı ölçü ile geri ödeyecekti... Oysa o sırada 1 Dolar 14.28 TL. değil 16.32 Liraydı. Yani daha borçlanırken, $(16.32 - 14.28) / 14.28 =$ yüzde 14,5 oranında kârlıydı... Bir Milyon Doları yüzde 4 açık ve % 8,5 faizle alan bir firmanın böylece faiz yükü sıfıra indiği gibi, üstelik yüzde 3,5 oranında da kârı oluyordu.

Böyle kârlı, yükü hemen bir yılda sıfırlanan ve üstelik pozitif rant sağlayan krediye kim hücum etmez? Sadece krediye bunalan küçük firmalar ya da orta boy şirketler değil, en büyük firmalar da bu kredi biçimine, tabir caizse, yumuldular. Sabancı, Koç gurupların yanında bu yıllarda Çukurova gurubu da işi sıkıya aldı...

B — İlk Alanın Avantajları

DÇM kredilerini ilk aylarda alanlar çok kazandılar. Çünkü bunlar, — ki aslında dışışleri çok iyi bilen büyükler ya da dışarda ilişkileri olan orta boy firmalardı — en kârlı çıkanlar oldu. Şu nedenle ki, ilk uygulama aylarında adına kısaca «açık» denilen (emisyon farkı ve komisyon toplamı) çok düşük idi. Bu aylarda alınan kredileri açıktan yapılan ödemeler, Türkiye'deki aracılara ödenen dahil hiç bir zaman yüzde 3,5'i geçmedi. Borç Mark ve Frank ile alındığında (Bunlar da faiz de düşük idi) açığı da hesap edilse Türk bankası komisyonundaki borç faizi hiç bir zaman yüzde 7'yi geçmiyordu. Oysa o günlerde Türki-

ye'de faiz vergisi ile birlikte yüzde 14 - 16'dan (o da Koç ve Sabancı gibi hatırlı firmalarda) daha aşağı değildi. Pozitif rant bile hesaba katılmazsa —ki hesaba katılmayacak gibi de değildi ya— bu kadar kârlı olunca, parayı yanlış kullanmanın riski, ya da uzun vadeli yatırımda kullanmanın riski de ortadan kalkıyordu.

DÇM'yi ilk alanlar, bunun tadına doyamayıp «uzatma» yolunu da tuttular. Bu kez yani 1976 yazında ve baharında piyasada «açık» rayici yüzde 4'lerden yüzde 11'lere fırlamıştı. Ama bu ilk alanlar gine yüzde 9'lardan ödediler. Şöyle oldu: İlk parayı (1 Mark 5.40 TL.) esasına göre aldılar Bir yıl sonra Mark 6.80 TL. olmuştu ama onlar, diyelim 10 Milyon Mark için 54 Milyon Lira ödediler (kalan 14 Milyon Lirayı Kur Garantisi kuralı gereği Merkez Bankası ödedi). Sonra açığı ödeyip (1 DM = 6.80 TL.) esasına göre 1 yıllık uzattılar. Bir yıl sonra (1 DM = 890 TL.) olmuştu. Bu kez de Mark başına 2.10 TL. yani yüzde 31'lik pozitif ranttan yararlandılar.

C — Bankaların İstekliliği

DÇM bankaların tıkanmış kaynaklarını da akıcı — seyyâl — hale getirdi. DÇM'lerden bankalar üç avantaj sağlıyorlardı.

1 — Bankalar 1974'te yükselen petrol fiyatları dolayısıyla artan kredi ihtiyacını karşılayamaz hale gelince, müşterilerinin artan baskılarını karşılayamaz hale gelmişlerdi. Bu durumda DÇM Türk Bankacılığına yeni bir hareket getirecekti. Bankalar bu nedenle DÇM'ye dayalı kredi taleplerine karşı geniş, hoşgörülü davrandılar.

2 — Bankalar DÇM kredilerinde hem komisyon alıyorlardı ve hemde hiç kaynak harcamadan kambiyo kurlarından ek kazanç sağlıyorlardı. Bir Milyon Dolarlık bir DÇM, alınacak komisyon dışında aşağı

yukarı 800 bin Liralık bir kambiyo kârı demekti. Türk bankacılığının o günkü durgun halinde bu tamah çekmeyecek bir kazanç değildi.

3 — Bankalar bu yollarla dışa açılmak için adresler buluyorlardı. Nitekim bazı bankalar ilk günlerden sonra kendileri Avrupa yollarını aşındırmaya, kendileri DÇM bulmaya başladılar. Daha sonraları da Avrupa da bürolar açtılar. Sonra da bu bürolarını Amerika (New York) büroları ile takviye ettiler. Yani DÇM Türk Bankacılığının dışa açılmasının (Tuncay Artun'un deyiimiyle «dışa saçılmasının») ilk basamağını oluşturdu.

DIŞ NEDENLER

Eğer dış nedenler elverişli olmasaydı, içerden ne kadar istek olsa DÇM'ler gelişip bir dönemin en belirli ekonomik olayı haline gelmezdi. Gerçekten dış koşullar çok elverişliydi.

A — Dünyadaki Borç Genişlemesi Zorunluluğu

1974'te OPEC'in ham petrole yaptığı zamdan da önce hammadde fiyatlarının yükselişi ile Batı ekonomileri büyük bir bunalıma girmişlerdir. Bu bunalım şöyle rakamlanabilir :

«Dünyanın toplam üretimi (hizmetler ve inşaat dışında) 1974'te yüzde 3 artmışken 1975'te yüzde 2 dolayında düşmüştür. Bu düşüş 1930'dan beri ilk kez yaşanılmaktadır ve başlıca nedenide endüstri ülkelerinde üretimin yüzde 6 oranında düşmesidir. Gelişen ülkelerde ve Doğu blokunda ürün artışı sırasıyle yüzde 2 ve yüzde 5 olmuşsa da buralarda da geçen yılların gelişme oranı tutturulamamıştır.

..... İmalât endüstrisi, endüstri ülkelerinde keskin bir konjonktürel trend geçirmiştir. 1972'nin ikinci yarısıyla 1973'te yüzde 9 arttıktan sonra 1974'ün or-

tasına kadar yüzde 12 oranında düşmüştür. 1975'in ikinci yarısında başlayan düzelme (iyileşme) 1976'nın ilk yarısında 1975'in aynı dönemine göre yüzde 9 artmışsa da, ulaşılan düzey 1974'ün ilk yarısının altındadır. 1970'le 1975 yılları arasında imalât endüstrisi endüstri ülkelerinde sadece yüzde 1,7 artmıştır, oysa 1950 ve 1960'larda bu artış oranı yüzde 6 idi¹. Demek oluyor ki 1970 - 1975 arasında gelişmiş ülkelerin durumu ekonomik açıdan kritik idi. Yüzde 6 olan imalât endüstrisi gelişme hızı yüzde 1'7'ye düşmüştür. Maden çelik kesiminde ise her yıl üretim, aynı belgeye göre yüzde 5 azalmaktadır. Pekiy az gelişmiş ülkeler ve doğu bloku? Onlarda eski hız kalmamış ama ginede endüstri ülkeleri gibi duraklama ve gerileme yok.²

Dış ticarete olanlar da ilginç: Sadece Doğu Bloku ülkelerinin alım satımı hem fiziksel hacim ve hem de dolar değeri üstünden artmış, *diğerlerinde hacim olarak azalmıştır*. İşte bu azalışın ortadan kaldırılması ve üretimi, enflasyonu kendi ülkelerinde azdırmadan, artırma amacıyla gelişme yolundaki ülkelere bol bol imalât yapma fırsatı verilmeliydi. Sadece az gelişmiş ülkelerin değil Doğu Bloku ülkelerinin de bol bol imalât yapmaları için onlara da bol bol kredi açıldı*. Kendi dış ticaret açıkları azalırken (1974'te yani petrol fiyatlarının arttığı ilk yılda 43 Milyar Dolar iken 1975'te 12 Milyona düştü), diğer ülkelerin dış ticaret açıkları büyüdü. Petrol dışalımını yapan ülkelerin şu dış ticaret açığı gelişmesine bakın:

1973'te 13 Milyar Dolar

1974'te 34 Milyar Dolar

1975'te 45 Milyar Dolar³

1) International Trade - 1975/76 GATT - Yayını - Cenevre - 1976. s. 1.

2) Aynı yayın sahife 2.

(*) En çok borç alan Polonya'nın başına gelenleri biliyoruz.

3) Aynı yayın sahife 8.

(Türkiye'nin de dış açığı aynı dönemde yukarıdaki tabloya paralel olarak, hatta bu trendin de üzerinde 770 Milyon Dolardan 3.340 Milyon Dolara yükselmiştir) Pekiyi bu dış açık artışları neyle olmuştur? Gayet basit , gelişmiş ülkelerin az gelişmiş ülkelere verdikleri kredilerle... Bu kredilerin kaynağı nedir? «Petrol dışsatımı yapan ülkelerin (OPEC)» sanayi ülkelerinin bankalarına yatırdığı paralardır bu kaynak. Yani gelişmiş sanayi ülkeleri OPEC fiyatları (petrol fiyatlarını) atırdı diye feryat etmiştir. Ama o ülkelerin petrol satış dövizleri gine bu ülkelerin banka kasalarına ya da bu ülkelerdeki devlet ve özel şirket tahvillerine yatırmıştı. Aşağıdaki tabloda OPEC ülkelerinin artım fonlarının nerelere yatırıldığı gösterilmektedir.

**OPEC Artık Fonlarının
Yatırılış Tarzı⁴**

<i>İngiltere</i>	<i>1974</i>	<i>1975</i>
Devlet Tahvilleri	0.9	0.4
Hazine Bonoları	2.7	0.9
Mevduat (Sterlin)	1.7	0.2
Aksiyon (hisse senedi)	0.7	0.3
Döviz mevduatı	13.8	4.1
Dövizli diğer yatırım	1.2	0.2
<i>Toplam</i>	<i>21.0</i>	<i>4.3</i>
<i>Birleşik Amerika</i>		
Devlet Tahvili	0.2	2.0
Hazine Bonoları	5.3	0.5
Banka Mevduatı	4.0	0.6
Diğer Plâsmanlar	2.1	6.9
<i>Toplam</i>	<i>11.6</i>	<i>10.0</i>

4) Bulletin . November 1976 . Credit Suisse Bank.

<i>Diğer Ülkeler</i>	9.0	5.0
Kredi ve Diğer Yatırımlar	11.9	12.5
• Toplam	20.9	17.4
<i>Uluslararası Kuruluşlar</i>	3.5	4.0
GENEL TOPLAM	57.0	35.0

İşte DÇM'lerin 1975 - 1976 yıllarındaki başarılı oluşunun önemli bir nedeni buydu. Yani endüstri ülkelerinin mal satmak için az gelişmiş ülkelere (ve bu arada Doğu Blokuna) kredi açma yolundaki heveslerinin ve olanaklarının bol olması.

B — Türkiye'nin Döviz Rezerv Durumu

Türkiye'nin 1973 yılında 2.024 Milyon, 1974 yılında ise biraz daha eksik olsa da 1.682 Milyon Dolarlık altın ve döviz rezervi bulunmaktaydı. 1682 Milyon Dolar o zamanki itelâta göre 5 aylık bir döviz rezervi idi ve Türkiye'nin durumu dış kredi değerlendirilmesinde oldukça pozitif bir etken olarak girdi. Özellikle 1971'den beri paramızın kambiyo değerinin kararlı oluşu da bir diğer etken olarak rol ve pay sahibi oldu. Eğer döviz ve kambiyo kurları bu kadar elverişli değerlendirilmeseydi denebilirdi Türkiye gine bir ölçüde DÇM getirebilirdi. Ama bu hiç bir zaman 1975 - 1977 dönemindeki düzeyi bulmazdı.

*C — Kârlılık**

DÇM'lere açılan Türk pazarı son derece kârlıydı, dış para sahipleri içinde önemli avantajlar sağlıyordu. Şöyle ki, her şeyden önce Türkiye'den alınan faiz

---

(*) Burada gerek bankanın ve gerekse para sahibinin kârlılığı anlatılmak isteniyor.

diğer ülkelere verilen kredilerden alınan faize göre yüzde 1.5 - 1,75 yüksek oluyordu. Hele Alman Markı ve İsviçre Frangı gibi kısa süreli kredilerde yüzde 4,5 - 6 oranında faiz alınan paralarda bu çok önemli bir etken oluyordu. Para satışında çekiciliği artırıyordu. Bunun ötesinde, 1975 Ağustosundan sonra emisyon farkı ve komisyon toplamı (ki buna Türk alıcılar «açık» diyorlardı) ayrı bir gelir kaynağı oluyordu. Diğer ülkelere, örneğin bir Latin Amerika'ya verilirken bu «açık» yüzde 3, bir Doğu Bloku ülkesine verilirken yüzde 2'ydi. Ve bu normaldi. Açıklar 1975 Sonbaharı sonunda 7, 9, 13'e kadar çıktı. Ama aslı aranırsa bu açıklarla birlikte açığın maliyeti de bir ölçüde arttı.

Okuyucuya bu «açığın maliyeti» terimi biraz değil epeyce karışık görünür. Ama anlamakta da yarar var. Anlamak için gereken şeyde para veren cepheyi incelemek oluyor. Parayı veren kim? Parayı veren kimse (Lender) konusunda kesin bir şey söylemek zor. Parayı veren kimse herhangi bir mevduat sahibi olabilir, ikinci olasılık parayı bir sigorta ya da bankacılık kurumu biriken fonlarını işletmek için (Lender) konumuna geçmiştir. Üçüncü bir durumda kilise, hayır kurumları, sendikaların paralarıdır. Bu üçüncü durumda bu paraları işletmek için bizde «mütevelli» denilen «Trustee»ler vardır. «Trustee» bir bankacılık kurumu, bir banker kurumu ya da özel bir kişi olabilir. Bu üçüncü gurupda özel kişi (yani tek kişi) konumunda bulunan «Trustee» inandırılırsa iyi olur, yani para epeyce ucuza gelir.

İşte emisyon farkından — yani 100 yerine eğer 95 lira veriliyorsa yüzde 5'ten — ilk payı bu «Lender» durum ve konumundaki kişiler alır. Demek ki açığın öğelerinin birincisini «Lender»in hava parası oluşturur. İkinci öğeyi bu parayı yönetenin (banker, sigorta şirketi ya da mütevelli) aldığı ücret oluşturur. Eğer bir kişi kafası öyle yattığı için gelir bir yabancı

bankaya paramı «şu ve bu şartlarla filâna verin» derse bu öge yervalmaz «açık» için de. Ama bu pek nadir olur. Üçüncüsü mevduat sigortası primidir. Batılı bankalar denizaşırı, hattâ sınırlar ötesine giden mevduatları sigorta ettirirler. Ve bu sigorta için bir prim ödenir. İlk aylarda 1975 Kasım ayına kadar, Türkiye'ye giden mevduatın sigorta primi diğer ülkelerdekinden (Yunanistan, Mısır, Brezilya gibi) pek farklı değildi. Ama bu tarihten sonra artmaya başladı. Açığın birinci gurubunu (yani emisyon farkını) aslında bu üç öge oluşturur.

Açığın ikinci bölümü, ki bu da dış kredilerde peşin alınır, mevduatı uluslararası bir diğer bankaya havale eden bankanın komisyonudur. Bu komisyon da Türkiye için Kasım 1975'ten sonra artmaya başladı.

Açığın üçüncü bölümü ise, bu borçlanmada araya giren kişilerin aldığı ücret ve komisyonlar oluşur. Yukarıda anlattığımız gibi olaya yanından, kenarından bulaşan komisyon alabilir. Yukarıdaki bir örnekte (sahife.....) bunun Türkiye'deki bazı halkaları (patronun oğlu, Fehmi, Sadık v.b.) anlatmıştık. Bir diğerinde de dışarda buna katılanları (K, Baron, P... v.b.) anlatmıştık (sahife.....)

Özetlersek «açık» denen şey emisyon farkı ile komisyonları içeren üç kısımdan oluşuyordu. Şöyle sıralayalım:

Birinci Bölüm

- 1 — Lender'in Payı
- 2 — Trustee'nin Payı
- 3 — Mevduat Sigortası

İkinci Bölüm

- 4 — Yabancı Bankanın Komisyonu

Üçüncü Bölüm

- 5 — Araya giren çeşitli kişiler.

Her dış borçlanmada ilk iki bölüm olağandır. Üçüncü bölümdeki kişilerde borçlanma da yer almış bulunabilir. Hattâ bir önemli kişi bütün tarafları bir araya getirip derleyip toplamış olarak komisyonunu hak etmiş olabilir. Örneğin 1983 yılında 200 Milyon Dolarlık ve Hükümetimizin taraf olduğu bir borçlanmada A. Ö. adlı bir kişi ağırlığıyla borçlanmanın gerçekleşmesinde büyük pay almıştır. Hattâ bazı durumlarda büyük Mali kuruluşlar —banka statüsünü taşımayan Merryl Lynch, Blythe gibi— bu işlevi üzerlerine alırlar. Komisyonu hakederler.

Ancak DÇM'lerde bu araya girenler, pek değişik ve olayın oluşmasında pek fonksiyonu olmayan kişilerdi. İkinci bir özellikte gitgide bu üçüncü bölümde yer alan kişilerin payları, birinci ve ikinci bölüme giden kısmı aşmaya başladı.

Bu konuda dışardaki para sahiplerinin para verirken sağladıkları avantajların arttığını, zamanla yükseldiğini anlatmıştık. Ama bu avantajlarla birlikte, mevduat sigortası primi (yukarıdaki şemada birinci bölümde 3. nolu kalem) ve yabancı bankanın da istediği komisyon artınca, «açığın yükselişi» oranının da olmadı para sahibinin sağladığı avantaj... Bunun ilerde DÇM'lerin akışının yavaşlamasında büyük payı olacaktır.

Kısım II

NE KADAR PARA GELDİ? NEREDEN GELDİ? ÇOK MU, AZ MI?

Acaba ne kadar para geldi? Benim bildiğim kadar gelen para 2.6 Milyar Dolar idi. Bu 2.6 Milyar Dolar şimdi bile küçümsenecek bir meblâğ değil... Ama o zamanlar hiç değildi. Düşünelimki daha ikinci petrol zammı olmamıştır ve petrolün DÇM'ler alındığı yıllardaki fiyatı şöyle gelişmiştir:

— DÇM'lerin hızla alımının başladığı
1975 yılı II. çeyreğinde 10.46 dolar/varil
1977 yılı I. çeyreğinde 12.09 dolar/varil⁵

Bu gün en ucuz petrol, bütün fiyat düşüşlerine karşın varili 25 Dolardan aşağı değildir. Kaldı ki bu fiyat 1980'de 28, 1982'de ise 33 Doları bulmuştu. Dövizlerin, (DÇM'lerin) akışının 1975 ve 1976 yıllarındaki akışını şöyle özetleyebiliriz:

	1975'te	1976'da
Gelen	1.020 Milyon Dolar	1296.5
Ödenen	118	758.2
<i>Net Giriş</i>	<i>911</i>	<i>558.3</i> ⁶

İki yıldaki net giriş 1975'te 911 1976'da ise 558.3 Milyon Dolardır. Brüt giriş iki yıl içinde 2,325 Milyar Dolar olup, ayrıca 1977'de de bir miktar giriş olmuştur. Aslında net girişlere bakınca pek parlak bir durum görünmüyor. Fakat özel kesmin bir projeye bağlı olmadan ve hiç bir devlet garantisi olmadan bu ölçüde kredi aldığı bir dönem bizim maliye tarihimizde, bu günkü yöneticilerimiz ne kadar övünürlerse övünsünler, görülmemiştir. Gelen bu dövizler - ancak - 1974 - 1975 ve 1976'daki dış açık artışını karşılamaktan gine de uzak kalmıştır, hem de çok uzak.

Ancak gine bu DMÇ'ler sayesinde döviz rezervlerini, kur garantili DÇM uygulamasının başladığı tarih olan 1975 Mayısı düzeyinde tutma olanağı sağlanmıştır. Ne kadar süre? 1976 sonuna kadar... Bu ayıların döviz rezervlerini aşağıda veriyoruz :

- 5) International Financial Statistics - Eylül 1977 - (IMF tarafından düzenlenen aylık bülten).
- 6) Turkey - An Economic Survey - 1977 - TÜSİAD yayını - 1977 Nisan İstanbul.

Mayıs	:	1.030	Milyon Dolar
Haziran	:	1.072	« «
Temmuz	:	1.225	« «
Ağustos	:	1.202	« «
Eylül	:	1.272	« «
Ekim	:	1.307	« «
Kasım	:	1.251	« «
Aralık	:	1.202	« «

Ocak	:	1.170.6
Şubat	:	1.114.6
Mart	:	1.118.3
Nisan	:	1.032.—
Mayıs	:	1.031.—
Haziran	:	964.3
Temmuz	:	826.1
Ağustos	:	1.146.8
Eylül	:	1.052.1
Ekim	:	880.7
Kasım	:	746.0
Aralık	:	1.076.6 ⁷

Türkiye'de her istatistik veriye inanmamak gerek. Örneğin yukarıdaki tabloda 1976 Eylülünden sonra Ekim ve Kasım da döviz rezervlerinde önemli düşme var. Ama Aralık ayında birden bir yükselme... Acaba ilerde anlatacağımız IMF konuşmaları için bir yapay düzenlemeyle Aralık ayını pompalamış olmasınlar? Bu da olabilir. Ancak şu varki, bu varsayım doğru olsa bile, DÇM'lerden sonra ve *bunlarında yardımıyla* 1974 Ocagında başlayan rezervlerdeki sürekli kanama en azından 1976 Eylül ayına kadar sona ermiştir (DÇM uygulamalarının başladığı 1975 Mayısına kadar döviz rezervleri 1974 yılı Ocak ayının 3.085 Milyon Dolarlık düzeyinden 1.129 Milyon dolara doğru yüzde 50 bir düşüş kaydetmiştir).

Yalnız bu iyileşmenin bütün ödülünü DÇM'ye vermeyelim. Zaten yukarıda «*bunların da yardımıyla*» deyimini kullandık ve bunun altını da çizdik. Döviz rezervlerimizin 1971'den 1974 yılına kadar yükselme-

---

7) Kaynak: Çeşitli Devlet Belgeleri.

si ve 1975'le 1976'da bu düzeyini korumasının asıl şeref payı «işçi dövizlerine» verilmek gerekir. 1969'da toplam 140.6 Milyon Dolar olan işçi dövizleri 1972'de 740 Milyon, 1974'te 1.426,2 Milyon ve 1975'te de 1.310,84 Milyon Dolar düzeyine çıkmıştır. 1976'da başlayan eksilmelerin nedeni de bu dövizlerin bu yılda bir önceki yıla göre yüzde 27 gibi yüksek bir oranda eksilmesidir.

Ama ne olursa olsun, DÇM'ler döviz rezervlerinin yerinde kalmasında yararlı olmuştur. Uzun evredeki zararları yanında bu yararı olmuş idi. Bu bakımda o yıllarda olumlu bir politika aracı olarak görülmekteydi. Konumuz şimdilik yararlılığından ziyade «acaca alınan bu dış kredi* yeterli miydi?» diye soracağız. Düzenleme ve böreği paylaşmadaki yanlış uygulamaları bir yana bırakıp bunu inceleyeceğiz bu bölümde...

Aslında dünya para sisteminin Bretton Woods anlaşması ile saptanan biçimi 1970'lerin başında Nixon'un «Dolarla altın arasındaki bağı çözmesiyle» çöküntüye uğramıştı. Bunun ciddi bir sosyalist yayında anlatımı şöyle:

«Altmışlı yıllarda, uluslararası para düzeni henüz düzgünce bir şekilde işlerken, uluslararası para rezervlerinin yıllık artışı yüzde 7'yi geçmiyordu, hemde Birleşik Amerika'nın bu konudaki aşırı genişletme çabalarına karşın... Yetmişli yıllarda Nixon (anlaşmalardaki söze karşın) dolarla altının göbek bağını

(*) Adı «Dövizle Çevrilebilir Mevduat» olmasına karşın, bu uygulama bir kredi uygulaması idi. Adına «Mevduat» denmesinin nedeni, vergi mevzuatımızda yer alan «dar mükellefiyet» esasına göre alınacak bir vergiden dışardaki alacaklıların kurtarılması ve böylece dışardan Türkiye'ye verilecek kredileri daha çekici kılmak idi. Çünkü dışardan Türkiye'deki bankalara yapılacak mevduatın faizleri vergi dışındadır.

kesince, yıllık ortalama rezerv artışı yüzde 22'yi buldu. Yabancı para rezervleri 1969'daki 33 Milyar Dolar düzeyinden 1979 ortasındaki 303 Milyar düzeyine yükseldi, yani on yılda 10 kat arttı. Euro Market'teki para hacmi ise brüt olarak bu yıllarda 10 kat artarak 1 Trilyon Doları buldu.»

«Buradan şunu anlamak kolaydır ki, para düzeninin bozulması ve (1970'lerde) enflasyonun hızlanması sıkı sıkıya bu olayla ilgilidir. Bu nedenlere, Petrol üreticilerinin ve satıcı petrol tekellerinin ekonomik bir dayanağı olmayan ölçsüz zamları ve bu zamların maliyet artışlarına neden oluşu eklenebilir. Ancak petrol zamlarının enflasyona neden olduğu savı abartmalı bir savdır. Petrol zammı ateşe sadece biraz yakıt vermiştir. Çünkü, bunların toplam olarak fiyatlara etkisi yılda yüzde 1 - 1,5'tur»⁸

Türkiye'de ekonomik olaylar düşünülürken bu boyutlar gözönüne alınmalıdır. 1975 ve 1976 yıllarında yukarıda 1 Trilyon Dolar olarak gösterilen «Euro Market» rezervleri, 350 Milyar Dolar civarındaydı. Ve 1975 - 1976 yıllarında Türkiye az gelişmiş ülkeleri borç olarak akan 137 Milyar Dolardan (63 Milyar, 1975 ve 74 Milyar 1976'da) sadece yukarıda dökümünü verdiğimiz brüt 2.3 Milyar Doları alabildi. Bu kadar elverişli koşullara karşın kuşkusuz bu göz doldurucu bir performans değil*.

1975 ve 1976 yılları bu kısıtlamalarla düşünülse bile başarılı sayılabilir..

---

8) The New Hungarian Quarterly - Budapeşte - 1980 Sonbahar sayısı.

(*) O günden bu güne gelelim. Bu gün Euro - Market hacmi 1,5 Trilyon Doları aşmıştır. Bu kadar büyük bir pastadan Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası 1984'te 300 Milyon Dolar aldı. Ve gürültüsü ayyuka çıktı. 1986'da bakalım aradığı 500 Milyon Doları, ki Euro - Market hacminin üç binde biridir, alınca ne övünmelere tanık olacağız...

Pekiyi bu paralar kimlerindi? Bizde bir kötü düşünme huyu vardır. Zaten bu gelen paraların bizim tüccar ve sanayicilerimizin kendi paraları olduğu düşünülür. «Zaten kendi paralarıydı, Türkiye'ye soktular» denildi. Bence bu yargı büyük ölçüde yanlıştır. Daha doğrusu o yıllar için yanlıştı*. O günlere kadar Türk iş adamı ve sanayicileri, büyük kısmıyla, sadece kendilerinin kişisel gider ve lükslerini dış ülkede karşılayacak ölçüde para tutarlardı dışarda... Ben öyle kodaman iş adamı bilirim ki, sadece 5.000 Dolar için bir havaleciye Türk parası yatırmıştır dış yolculuğu başlarken... Bu nedenle 1980'li yıllara kadar bizim iş adamlarının dışarda büyük paralar bulunduğu savına katılmadım. 25 yıllık yazılarımda bunu ima eden bir tek satıra rastlanamaz.

Buna inanmayışımın nedeni, aslında Türkiye'de para bu kadar değerli iken ve para değeri küçük oynamalar dışında yıldan yıla değişmezken, dışarda para bulundurmanın akla uygun olmayışından ileri gelirdi. O halde bu paralar neden geliyordu? Şunu açıkça bilmek gerekir ki, Türkiye'ye ödünç verilen paralardan pek az bir kısmı «bankaların ve sigorta şirketlerinin bu maksatla — yani parayı işletme maksadıyla — ayırdıkları» paralar idi. Belki sadece «Wells Fargo Bank - New York» kaynaklı telekslerle Türk bankalarına yatırılan fonlar bu maksatla ayrılmış paralar olabilir. 22 Kasım 1982 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde yayınlanan «DÇM açan banka»lardan bazılarının gösterildiği listede sadece bu banka ile «Deltec Banking Corp. Nassau» tarafından açılan kredilerin bu ayrıma girebileceğini düşünüyorum. Ama bundan güvenli de değilim. Bu bankaların listesini «Ek 2» olarak kitaba ekliyorum ancak bu listede adı geçen Wells Fargo'nun daha sonra Ecevit Hükümeti

---

(*) 1980'de Türk parasının hızlı değer kaybı ve 24 Ocak kararlarının getirdiği kolaylıklarla şimdi durum değişmiştir.

zamanındaki bir olayda da adı geçecektir, bu olayla ilgili olarak son Ecevit Hükümetinin iki bakanı arasında tartışmalar olacaktır. Wells Fargo Türkiye'ye en çok DÇM gönderen bankadır. Bu banka, Deltec ve Cenevre'deki «Trade and Development bank» Türkiye'ye gönderilen DÇM'lerde payı büyük olan bankalardır. Bunlardan sonuncusu kanalıyla gelen paralar eskiden İsviçre'ye yerleşmiş Türklerin, ya da Türkiye kökenli kişilerin paraları olabilir.

Bunun gibi Türkiye'ye gelen paralar arasında büyük vakıf, tüzel kuruluş, hayır dernekleri (Red Cross gibi) önemli ölçüde para tutan ve parayı faize veren kuruluşların parası da yoktur. Ne de uluslararası büyük banker kuruluşları (Meryll Linch ve Blythe gibi) Türkiye'ye borç verilmek üzere büyük bankalara başvurup «Sydicated fund» oluşturmuşlardır. Ama 1975 yılında alınan ilk DÇM'lerde «Swiss Bank Corp - Zurich», «Deutsche Bank A. G.», «Morgan - Guarantee Trust co.», «Credit Swiss - Zurich», «Dresdner Bank A. G. Frankfurt», «Barclay's Bank» gibi, bankacılık dünyasının da, en azından Avrupa çapında büyük, adı geçen ve hatırı sayılan bankaların bulunması epeyce önemli bir olaydır. Özellikle İsviçre'nin büyükce bankalarının müşterilerini riskli işlerde uyardığı dikkate alınırsa bu önem derecesi daha iyi anlaşılır. Kişisel kanımız ve o yıllarda edindiğimiz izlenim, 1975 yılı içinde Türkiye'ye gelen dövizlerin, DÇM'lerin gerçek ve Türkiye'ye genel ekonomi kuralları içinde para yatan kişiler olduğunu yazmaya beni itiyor.

Ancak, 1976'da iş değişmiştir. Kitabın başında anlatılan sahnedeki büyük iş adamının da korktuğu gibi iş «Piç olmuştur». Artık bu işe başka spekülasyonlar girmiştir. Nereden belli? Kanıtım mı var? Ben polisiye roman yazarı değilim, rakamlar bunu gösteriyor. Hangi rakamlar? İşçi döviz rakamları... Gerçekten de 1975'te 1.310 Milyon Dolar olan işçi döviz

birden 1976'da 982,7 Milyon Dolara inmiştir*. Bunun nedeni işçilerden döviz toplayan kişi ve bankaların, bunları DÇM şeklinde Türkiye'ye sokmalarıdır. Bunun başka bir şekilde açıklaması olamaz.

İşçi dövizleri 1977'de de aynı nedenle düşük düzeyde kalmış ve 1978'de bu trend sürmüştü ancak 1979'da birden yüzde 70 artarak 1.694 Milyon Dolara çıkmıştır. DÇM olayı 1979'da bittiği için (kur garantisi kaldırılarak).

Kısım III **EKONOMİK ETKİLERİ**

Bu kısımda DÇM'lerin sadece alındıkları zaman içindeki ekonomik etkileri anlatılacaktır. Yani 1975 ve 1976 yıllarındaki... 1977'den sonraki «İş piç olduktan» sonraki gelişmeleri daha sonraki kısımda inceleyeceğiz.

Ticaret Hadleri

DÇM'leri alıp, dış ödemelerde kolaylıklara kavuşan Türkiye'de her şey, hele dış ticarete, tam batılıların çizdikleri plâna uygun biçimde olup bitmiştir. Türkiye 1974'te bir dış alım patlaması içine girmiştir. Dış alım 1973'ten 1974 yılına aşağı yukarı yüzde 85 oranında artınca, ülke kaynaklarıyla bunu karşılama açısından umutsuzluğa düşülmüş, DÇM'lerde büyük ödün verilmesine bu umutsuzluk ve panik rol oynamıştır. Aynı panik 1975 yılında bizim gibi ülkelerin hepsinde görülmüş ve hepsi de borçlanarak açıklarını çoğaltmışlar, daha fazla dış ticaret açığı verip endüst-

---

(*) Tuhaftır, bu kadar keskin bir şekilde işçi dövizinin düşüşüne kimse dikkati çekmemiştir. Bizde bir büyüklük nasıl birden bire yüzde 35 azalır, niçin birdenbire yüzde 70 artar diye araştırmazlar.

ri ülkelerini bu suretle bunalımdan kurtarmışlardır. Kanıtı, uluslararası ticaretle en yetkili bulunan kurum yayınından:

«Petrolü dışardan alan az gelişmiş ülkelerin artan dış ticaret açıklarının iki ögesi vardır. 1974'te açıklarının artışında dörtte üçlük kısım petrol ihraç eden ülkelerle ticaretlerinden ileri gelmişti. 1975'te bu durum değişti... Petrol ihraç eden ülkelerle yaptıkları ticaretle açık sadece *İki Milyar Dolar* artarken endüstri ülkeleriyle olan ticaretlerindeki açık *8 Milyar Dolar* çoğaldı»⁹. Aynı satırların altında az gelişmiş ülkelerin bazılarında paralarının yetmeyişi dolayısıyla, daha az dışalım yapıldığı yazılıyor ve onlara yardım ya da kredi verilerek ithalâtları artırılmalı deniyor.

Aynı belgede Türkiye'ye ayrılan sahifelerde görüyoruz ki—zaten bu satırları okumadan da biliyoruz — Türkiye maşallah bu dışalım kısıntısına hiç gitmemiş. Hem de dışsatımı düştüğü hâlde.

«*Türkiye'nin* Ulusal Katkılı Geliri 1975'te daha da hızlı yüzde 8 oranında artmıştır. Tarımsal üretim (pamuk dışında) esaslı bir artış kaydetmiştir. Ama ülke nede olsa dünyadaki durgunluktan etkilenmiştir. Cari işlemler dengesi, — ki 1974'te petrol fiyatı artışı nedeniyle esaslı biçimde kötüleşmişti — 1975'te daha da açık verir bir duruma girmiştir ..... Dolar bazından dışsatım yüzde 9 oranında düşmüşken, dışalım aynı baza göre yüzde 25 artmıştır. Bu, bir yandan ticaret hadlerini daha da bozulurken, öteyandan hacim olarak meydana gelen değişiklikten ileri gelmiştir. İhracat dünyadaki talep noksanlığından dolayı en az yüzde 8 azalırken ithalât en az yüzde 7-8, (hacim olarak) artmıştır...»¹⁰ Burada biraz duralım. Gelişmiş ülkeler, bizim gibi ülkelere ithalâtta da sıkışmaya-lım diye bol bol borçlanma olanağı sağlamışlardır.

9) International Trade - 1975/76 - Sahife 13-14.

10) Aynı yayın - sahife: 120.

Parayı bulunca, fiyatına bakmadan alıp satmışız. Alıntılar yaptığımız temel belge yayının 119'uncu sahifesinde bir tablo var. Bu tablo çok ilginç. Her ülkenin ticaret hadlerindeki kazanç ve kayıpları var (kendi parasının ölçüsüyle denmiş), bu rakamlar şöyle :

Yunanistan'da	1974'te —8,5	1975'te —7,5
Portekiz'de	Rakam yok	—
Japonya'da	1974'te —15,5	1975'te (—3,5)
Türkiye'de	1974'te —17,5	1975'te —10
Yugoslavya'da	1974'te —9,5	1975'te —10

GATT uygulamalarında Türkiye yukarıda yazılı ülkelerle guruba konulmuş. Diğer ülkelerde ticaret hadlerinde kayba uğramış, ancak Türkiye'nin kaybı korkunç. Bunu anlaşılacak şekilde şöyle söyleyebiliriz: 1973'de Türkiye 100 birim mal verip 100 birim mal alıyorsa, 1974'te bu 82 birim ve 1975'te 72 birime düşmüş. Alışverişimizde kayıp iki yılda yüzde 28... Bu korkunç bir kayıp... Ve 24 Ocak kararlarından sonra bile böyle bir «iki yıl» yok...

Diğer Ekonomik Göstergeler

1975 yılı Türkiye'de hemen herkesin anımsayacağı tatlı yıllardan biri... 12 Mart askeri ara rejiminin arkası alınmış, demokratik rejim yöneticileri, MC yönetimine karşın demokratik haklarını sonuna kadar kullanmaya azimli insanlar ve kuruluşların direnciyle denge kurmuş, Ulusal gelir artışı yüzde 8 görünüyor istatistiklerde. Belki o kadar değil ama her ekonomi dalında bir farklılık var. 1976 yılı 1975 kadar iyi görünmüyor, işçi dövizlerinde o zaman nedeni pek araştırılmamış bir büyük düşüklük var. Ama piyasada yok yok... Makbûl yabancı sigaralar bile bir Lira fazlasıyla her yerde bulunuyor. Tekel'in Taksim'deki satış mağazası yabancı viski bile satıyor. Yurttaş-

lardan alan epeyce var. Hemen herşey gelecek yılların bunalımlı geçeceği izini vermiyor.

Bu duygularla 100.000 Liradan bir kuruş fazla harcamadan, 1977 yılbaşını eşimle birlikte Moskova'da geçirebildim. Yurtdışında her türlü turistik zevkimizi giderebildik. Bugün iki kişinin sadece dış seyahat vergisi 120.000 Lirayı buluyor. Evet geçmiş zaman olur ki...

Bu ferah yılların acısı pek fena çıkacaktı... Aslında son yılların değil, Türk iktisat tarihinin de değil, 24 Ocaktan önceki bütün Osmanlı ve Türk tarihinin en yanlış ekonomik uygulamalarıyla dar boğaza giriliyordu.

Üçüncü Bölüm
ŞEMSIYE TERSİNE DÖNÜYOR

O şekerli, ballı DÇM'lerin yavaşlamasının asıl nedeni acaba neydi? Bunu Türkiye'de bilen yoktu. Hattâ işlerin yavaşladığının da farkına epeyce geç varıldı. 1976 Şubatında Zurich'te, Dusseldorf'ta, Paris'te, Londra'da DÇM arayıcılarına hep aynı yanıt veriliyordu: «Turkey has overborrowed» yani «Türkiye gereğinden fazla borçlandı».

Acaba öyle miydi? Gereğinden fazla borçlanmasının ölçüsü neydi? Bunları bilmiyoruz. İlkbahar bir hay-huy içinde geçiyordu. DÇM yok denemezdi. Cenevre gurubundan sonra, Zurich'den, hattâ Basel'de Kantonal Bank'tan iyi bir iş yapıldı. Londra'da boş durmuyordu. Bazıları Lichtenstein ve Luxembourg'u arıyorlardı. Ama bir şey pek açık seçik gözlere çarpıyordu: Büyük yabancı bankalar artık Türkiye ile eskisi gibi, o ölçüde ilgili değillerdi. Sadece Wells Cargo Bank, Deltec ve Trade and Development gibi Türkiye konusunda uzmanlaşmış guruplar, bir de bir Türk kökenli Musevinin hisseler kapattığı söylenen bir Cenevre Bankası (daha doğrusu Amerikan - İsviçre sermaye karışımı banka) DÇM sözü açılınca kulak veriyordu.

Aracılar da azalmış, eski define arayıcıları boy-larının ölçüsünü almışlar ve başka işlere dönüşmüşlerdi. Aracıların Cenevre kökenlileri ayakta kalabilmişti. Bir de Londra'da N. S. nun gurubu yeni işleri kovalayıp, sonuca varıyordu. Aslında firmalar içinde işin eski tadı kalmamıştı. Açık artık yüzde 14 - 21 arasında oynuyordu. Zaten dış alımdaki o yüzde 85 (1974

te) ve yüzde 25 (1975'te) oranındaki artışlar yani döviz gereksinimi de azalmış gibiydi. Eh bu iş böyle gider deniyordu. Yani daha kötüye gitmez anlamında...

Oysa aslında daha kötüye de gidecekti. İlk tehlike çanları 1976 ilkbaharında, ve işçi dövizleri gelişindeki yavaşlamanın gözlemlenmesiyle çaldı. 1976 yılı Ocak ayında gelen işçi dövizini bir yıl önceki aynı ayın yarısına düşmüştü. Bunun farkına Şubatın 20'sinde varıldı. Şubat'a bakalım denildi. Şubat rakamı bu oranda değil ama epeyce düşüktü gine... Oysa DÇM dövizlerinin ilk iade tarihine 5 ay kalmıştı (vadesi 1 yıllık olanların... Zaten yüzde 82'si bir yıl vadeliydi). İşçi dövizleri Mart ve Nisan'da da düşük geldi. İlk dört aylık sayısal verileri göre gelen işçi dövizleri 1974'ün 367 Milyon Dolarına karşılık 1975'te epeyce bir eksikle 246 Milyon Dolara düşmüştü. Bereket dışsatım iyi gidiyordu.

1976 Mayıs'ı geldi ne faiz ve nede ana paraların ödenmesinde bir sorun çıkmadı. Gene Merkez Bankası «kur farkları garantisi» nedeniyle bazı yükler altına girmişti, ek ödemeler yapmıştı ama, DÇM'lerin sağladığı ferahlık buna doğrusu değerdı. Yalnız şu varki, «belkide bu garanti olmadan da bu kadar DÇM gelirdi» diyenler oluyordu. Yaz ayları, işçi dövizlerindeki endişe doğuran trend sürsede, gine ferahlıkla geçti. Ama Ekim ayında faiz ve ana para ödemeleriyle DÇM Hazinenin başına yük olarak ciddi bir boyut kazandı. Yenisinin gelişinin azalışıyla eskisinin ödenmesi zorlaşmaya başladı. 'Alınan DÇM ve borçlar, dışsatım gereği ölçüde artırılamayınca, dışalım ve borç ödemelerini yapabilmek için gerekli ek finansman 1975'te 1.998 Milyon Dolara (oysa bütün dışsatım 1.401) Milyon Doları), 1976'da ise 2373 Milyon Dolara (1976'nın bütün ihracat geliri bunun çok altında 1.960 Milyon Dolar idi). Yani ek finansman gereksinimi dışsatımın miktarını geçiyordu. Türkiye

hiç bir zaman bu duruma düşmemişti. Tatlı yaşamın faturaları madalyonun öbür yüzünde ortaya çıkmıştı.

Aşağıda bir TÜSİAD yayınında bir tablodan alınmış bir başka tablo var. Buna göre Türkiye'nin koşulların ağırlaşması nedeniyle devalüasyona başvurup IMF'nin kapılarını çaldığı zamanda bile dış kaynak gereksiniminin dışsatım tutarının çok altında olduğu görülmektedir.¹

**Türkiye'nin Dış Finansman
Gereksinimi ve Dışsatım
(Milyon Dolar)**

	1950/ 1954	1955/ 1959	1960/ 1964	1965/ 1969	1970/ 1974	1975/ 1976	1976/ 1977
1) Finansman gereği	167	193	286	253	258	1998	2373
2) İhracat	334	313	366	505	1001	1401	1960
3) Oran 1/2	%50	%61	%78	%50	%24	%142	%121

Başka bir ifadeyle 1974 yılına kadar dışsatım dışalım ile borç ödemelerinin yapılabilmesi (uzun süreli borçlar ve özellikle işçi dövizleri sayesinde) için gerekli finansman üzerinde bir düzeydeydi 1975 ve 1976 da ise ithalat finansmanı ve borç ödemek için ihracat rakamının da üstünde bir yeni bir finansman arama zorunluluğu ortaya çıkıyordu.

Eğer DÇM'ler eski hâliyle, ya da artarak devam etse problem biraz azalır ya da çözümlenirdi. Ama gerek hükümet ve gerekse, dış çevreler (özellikle IMF) bunun olabileceği, gür bir DÇM akımının süre-

1) Turkey - An Economic Survey - 1977 - TÜSİAD yayını sahife 171 - Tablo 12'den.

bileceği konusunda güvenli değillerdi. DÇM akımı ya-
vaşlamıştı, arkasında ödenmesi gereken bir büyük
borç bırakarak hem de...

Pekiy, Euro Market ve Batı ekonomileri Türkiye'
ye DÇM kredilerinin gelmesinde neden 1975 yılı ka-
dar istekli değillerdi. Çünkü, verdiği kredilerle dün-
ya dış ticaretini açmışlar ve geliştirmişlerdi. Ne olur-
sa olsun kredi verme yerine, bunalım artık atlatıldığı
için, ek kaynakları kendi ülkelerinde ya da oldum
olası sağlam borçlu izlenimini vermiş ülkelere (Doğu
Avrupa Ülkelerine) yatırmayı yeğ tutuyorlardı artık.

Batı Ekonomileri - 1976 ve 1977'de

Bir ulusal bankamızın yıllık raporu 1976 yılının
Batı Ekonomileri için bunalımdan kurtulma yılı ol-
duğu şöyle anlatılıyor:

«Gelişmekte olan ülkelerinde ekonomik bunalım-
dan çıkışları oldukça başarılı olmuştur... VII nolu tab-
lo da çeşitli ülkelerin... gelişme hızları görünmekte-
dir» denerek şu tablo veriliyor²:

Bazı Ülkelerin Ekonomik Büyüme Oranları

Ülke	1975 %	1976 %	1977 %
ABD	—2.0	4.0	5.0
Japonya	1.0	1.5	3.0
Kanada	—0.5	5.0	4.5
Federal Almanya	—3.5	4.5	5.0
Fransa	—3.0	5.0	4.0
İngiltere	—3.0	2.5	2.5
İtalya	—4.5	4.5	1.5
Belçika	—2.5	3.0	3.5
Hollanda	—2.5	3.6	2.5
İsviçre	—3.0	1.5	2.0
Avusturya	—2.0	4.5	4.0

2) Yapı Kredi Bankası . 1976 Ekonomik Raporu. Sahife 45 - 48.

(Liste daha da uzuyor. Biz burada kesiyoruz. 1975 ve 1976 fiili sayılar, 1977 ise resmi rakamların yaptığı projeksiyona dayanıyor.)

Sadece ekonomik durgunluk değil, enflasyonda atlatılmış olmaktadır. Aynı bankanın raporunda enflasyon oranında düştüğü ayrı bir tabloda gösteriliyor. O tabloyu da kısaltarak verelim.

**Bazı OECD Ülkelerinde
Enflasyon Oranları
(% olarak).**

	<i>Ortalama (1962-1972)</i>	<i>1973 Yıllık</i>	<i>1974 Yıllık</i>	<i>1975 Yıllık</i>	<i>1976* Yıllık</i>
OECD - Toplam	3.9	7.9	13.4	11.2	4.1
OECD - Avrupa	4.5	8.6	13.1	13.1	11.0
AET	4.2	8.1	12.7	12.9	10.6
Belçika	3.8	7.0	12.7	12.8	7.6
Danimarka	6.0	9.3	15.3	9.6	12.8
Federal Almanya	3.2	6.9	7.0	6.0	3.7
Hollanda	5.4	8.0	9.6	10.2	6.5
Fransa	4.4	7.3	13.7	11.7	10.1
İngiltere	4.9	9.2	16.0	24.2	15.0
İtalya	4.3	10.8	19.1	17.0	21.3
Lüksemburg	3.4	6.1	9.5	10.7	8.3
İsveç	4.7	6.7	9.9	9.8	8.8
İsviçre	4.0	6.7	9.8	6.7	0.9
Japonya	5.7	11.7	24.5	11.8	9.3
Amerika	3.3	6.2	11.0	9.1	5.0
Türkiye	8.6	14.0	23.8	21.2	17.4
Yunanistan	2.7	15.5	26.9	13.4	11.5

Bu iki tablodan iyice anlaşılacağı gibi, batı ülkeleri artık borç vererek, ama ne olacağını düşünmeden

(*) 1976 Kasım itibariyle geriye doğru 12 ay alınmıştır.

borç vererek dertlerine çare arama dönemini geçmişlerdir. 1975'te enflasyonu yüzde 13,4'e ve 1975'te 11,5'e düşüren bir Yunanistan varken, Doğu ülkeleri dururken, OPEC'ten zarar gören diğer güçlü ekonomiler dururken Türkiye'ye borç verilmezdi. Çünkü onlar kredi verirken birinci ekonomik gösterge olarak enflasyonu alırlardı*.

1977 bütçesini çıkartan hükümet de bunları biliyordu. IMF kesin devalüasyon istiyordu. Üstelik bunu hükümete kabul ettirmek için Türkiye sahifesine «rezerv» koymuştu ve bu rezerv 17 Şubat'ta büyük bir Amerikan gazetesine haber olarak girmişti. Bu durumda yapılacak şey devalüasyon ve IMF'ye teslim olmaktı. Hiç olmazsa Demirel böyle düşünüyordu. Başbakan olarak. Ama düşündüğü bir şey daha vardı: Devalüasyon yapan Hükümet düşerdi. Bir de kesin bildiği, koalisyon ortağı Necmettin Hoca «Allah bir» devalüasyona «evet» demezdi. Galiba tek çare, seçime gitmek ve seçimi tek başına kazanabilirse devalüasyon yapmaktı.

Demirel Erken Seçimi Zorluyor

Haziran 1977'de seçim yapmayı A.P. aklına koymuştu. Parti lideri Demirel kendi partisinin sözcüleri aracılığıyla seçimlerin öne alınması fikrini yaymaya daha 1976 yılı sona ermeden başladı. Adalet Partisi Millet Meclisi Gurup Başkan Vekili Oğuz Aygün 26 Aralık 1976'da «genel seçimlerle mahalli seçimlerin birlikte Haziran ayında yapılması gerektiğini ileri sürdü. Buradan başlayıp konu tartışılmaya başlandı. Doğal ki burada kilit parti CHP idi. CHP razı olmazsa, erken seçime esasen gönülsüz olan MSP ve diğer partiler seçime gidilmeyi önleyebilirdi. Ama orada da lider Ecevit erken seçimin Partisini iktidara geti-

---

(*) Şimdi de onu alırlar. Enflasyon yüzde 50'lerde gezerken Türkiye'nin itibarının müthiş arttığını kimse iddia edemez.

receğini umuyordu. Çevresinde, gerçi A.P.'nin ekonomik sıkıntılarla biraz daha yıpranıp oy yitirmesini isteyenler vardı ama, bu azımsanamayacak kadar büyük gurup liderin ve erken seçimle erken iktidar olma umutlarının baskılarıyla eridi... İlk kez CHP, Orhan Eyyüpoğlu (partinin genel sekreteri) ağzından erken seçime yeşil ışık yakacağını açıkladı. Eyyüboğlu CHP'nin çıkardığı Umut gazetesine verdiği bir demeçte «erken seçimden kaçmayız» diyordu. Ve Mart sonunda toplanan CHP meclis gurubu erken seçime gidilmesini onayladı. Daha önce AP'li Süleyman Çağlar ve Orhan Oğuz'un erken seçim yapılma önerileri AP meclis gurup toplantısında benimsenmiş ve Meclis Başkanlık divanına verilmişti.

Bir gazetemiz tarafından 1977 yılında düzenlenen «1977 seçim» adlı yayında, «Demirel CHP'nin erken seçim için kendi önergelerine karşı çıkmayacağı varsayımına güveniyordu. Yurt gezisine çıkmış ve nabız yoklamış AP'li milletvekillerinin görüşleri de erken seçimin AP için çok yararlı olacağı doğrultusundaydı» denmektedir³. Oysa Şubat 1977'de kesinleşen ama 1976 yılı sonlarında Maliye Bakanlığına duyurulan İMF'nin kesin olumsuz tavrını ve devalüasyon istekleri karşısında, hele devalüasyona şeytana olduğu kadar karşı olan dini bütün Erbakan'ın ikinci büyük ortak bulunduğu bir hükümetin başkanı olarak, yapabileceği tek yol erken seçim istemi olabilirdi. Aslında bir açmaz içindeydi ve bu açmazdan kendisini CHP lideri Ecevit kurtarmıştı. Meclis gurubunda bu karara karşı çıkarak ret oyu veren Cahit Angın* ve çekimsiz oy veren Deniz Baykal dahil, bu kararın Demirel'i kurtarma kararı olduğunu bildirmeleri karşısında, CHP lideri Ecevit kendini şöyle savunuyordu:

---

3) Cumhuriyet Gazetesince düzenlenen 1977 Ekim kitabı - sahife 7.

(*) Bu günkü SHP'nin Genel Sekreteri.

«CHP Genel Yönetim Kurulu AP'yi kurtarmak için değil, fakat ülkemizi daha büyük bunalımlardan esirgemek için ve halkımızı, gençliğimizi başta AP olmak üzere bu hükümeti bazı ortakları ile kışkırtılıp desteklenen partilerden, eşkiyadan bir an önce kurtarmak için, seçimlerin öne alınmasını uygun bulmaktadır. Seçimlerin zamanında yani Ekim de yapılırsa bu hükmetin ve özellikle AP'nin daha çok yıpranacağı bir gerçektir. Fakat onlarla birlikte demokrasimiz ve devletimizde yıpranmaktadır ve onların şerri yüzünden her gün gençlerimiz, çocuklarımız, yetişkin yurddaşlarımız sokaklarda can vermektedir»⁴.

Bu da bir düşüncedir ve hem de ağırlığı olabilecek bir düşüncedir. Ama sağın DÇM'lerle içine düştüğü durumu ve hele İMF ile Erbakan arasında sıkışan Demirel'in ekonomi politikası açmazlarını CHP liler çok daha sonra öğreneceklerdi. Hele erken seçimin sokak çatışmalarına son getirme şöyle dursun hiçde işe yarar bir çare olmadığını gördükten sonra yaptıkları siyasal hatayı anladılar... Ama çok geç... İMF'nin ve vadesi gelen kısa vadeli DÇM borçlarının baskısıyla devalüasyona zorlanacak ve bu yolla DÇM'lerin siyasal sorumluluğunu ödeyecek bir Demirel herhalde 1977 Ekiminde kendi sağıyla birlikte silinirdi. Ecevit «Türkiye'yi kurtarma!» misyonunu daha rahatlıkla yerine getirirdi. Ama CHP kurmayları 1974'de ekonomik durumu ülkenin 2 Milyar Dolar döviz rezervi varken yanlış değerlendirmişler, ekonomik sıkıntıların çözümü olmayacağını ve bu nedenle mutlaka seçime gidileceğini düşünerek ve başta Maliye Bakanı Baykal'ın yanlış teşhisiyle* Hükümeti bırakmışlardı. Hesaplarına göre, ekonomik durumun

---

4) Aynı kaynak - sahife 9.

(*) Deniz Baykal'ın bu görüşünün o zamanki CHP yönetiminin çoğunluk kazandığı ve Bülent Ecevit'in de aynı kanaat da bulunduğu çok söylendi. Somut kanıtım yok.

içinden çıkılmaz konumunda, nasıl olsa seçime gidilecek ve «CHP Kıbrıs hareketını oya tahvil edecek!» İktidara kolayca oturacaktı. Oysa Demirel kendine kalan döviz rezervlerini ve o rezervlerin sayesinde aldığı DÇM'leri harcaııp ülkeye sahte bir refah sağlamıştı. İşte o refahın, o düzmece senaryonun farkına varılmasını CHP'nin Demirel'in meydan okumasına verdiği yanıtla seçimlere girilmesi önledi.

Bir yandan seçim kampanyası ilerlerken bir yandanda döviz rezervleri erimekteydi. 1977 Mayıs ayında yani seçimlerden önceki son ayda döviz rezervleri 665.8. Milyon Dolara inmişken döviz taahhütleri 1.345 Milyon Dolara yükselmişti. Üstelik bunlar sadece gününü gününe yapılması gereken ödemelerle ilgili taahhütlerdi⁵. Doğal ki cari ödemelerini bile ucu ucuna getiremeyen bir ülkenin DÇM'leri yürütmesine olanak yoktu. Zaten Şubat'tan sonra DÇM - yeni DÇM - gelmesi yavaşladı. Sadece eskilerini yenileme için Almanya'daki işçilerimizin tasarruflarını kullanarak yapılan DÇM'ler gine de sürdü. Bunun süre gidiş biçimi de, doğal ki döviz toplayıcıların Avrupa'daki işçilerimizin dövizlerini toplayıp oradan DÇM'leri temdit (uzatma) yoluyla oluyordu. Sanırım Şellefyan ve arkadaşları gurubu (A. Benyeş Vesaire) bu dönemde devreye girdiler.

1977 yılı 5 Haziran seçimlerini, bu seçimde hiç bir partinin çoğunluk kazanamayışını, CHP'nin 15 günlük azınlık hükümetini hep anımsarız. Sonra çok güç ekonomik ve *politik* koşullar altında Demirel'in ikinci koalisyon iktidarı kuruldu. *Politik koşulların zorluğu* oldukça önemliydi bunlar iki noktada özetlenebilir:

1) Herşeyden önce silâh ambargosu vardı. Bu ambargonun sonucu olarak, kredi itibarımız biraz daha düşmüştü.

---

5) 1977 Yıllık Ekonomik Rapor - Sahife 39.

2) Çok daha önemlisi dış ekonomik ilişkilerde, dış alacaklıların bir çeşit temsilcisi gibi hareket eden İMF reçetesini koalisyon ortağı olan MSP kanadına kabul ettirme olanağı yoktu. Bir devalüasyon hükümet kararına bağlıydı ve bunun politik olanağı yoktu. Gine de İMF'nin koşullarına uyulduğunu göstermek için, Maliye Bakanlığı yüzde 10 oranının altında devalüasyonlar yapıyordu. Bu mini devalüasyonlar sonucu Dolar değeri 19.73 Liraya kadar yükseltildi.

Zaten Demirel Hükümeti de, kısa sürede yerel seçimlerin havasına girdi. Onu ve sonuçlarını yani Ecevit'in küçük partiler (Demokratik parti ve Cumhuriyetçi Güven Partisi) ve Bağımsızlarla yamalı bir hükümet kurduğunu da biliyoruz.

Demirel'in ikinci koalisyon hükümeti 1977 yılının son günü düştü. 1978 yılının ilk haftasında da Ecevit Hükümeti kuruldu. Ecevit Hükümeti de zor ekonomik ve politik koşullarda kurulmuştu. Ambargonun ağır yükü omuzlarındaydı, üstelik politik olarak da partisinden olmayan 13 bakan kabine de yer almıştı. Kaldı ki partisi de hiziplerle parçalanmıştı.

DÇM Gelişlerinin Durması

Ecevit iktidarı zamanında, bu iktidarın ilk aylarında taze DÇM gelişi zaten durmuştu. Ama *temdit* denilen uzatmalar için DÇM gelişi süre gidiyordu. Bu da şöyle oluyordu:

Diyelim ki A..... firmasının 1 Milyon Marklık bir DÇM borcunun vadesi 10 Ocakta dolmuş olsun. Firma bankalardan kolay finansman bulamadığından bu finansmanı sürdürmek istiyorsa, bu dövizlerin toplayıcılarına başvurup, bu paraların karaborsa karşılığını ödemekte, küçük bir açıkla krediyi sürdürmektedir. Çünkü, ilerde yeni kur farkları geldiğinde bu primlerden yararlanma olasılığı vardır. Ya da İsviçre ve Almanya'daki döviz toplayıcıları çok yüksek bir açık (yüzde 20'yi buluyordu) ile, eski ala-

caklıyla borcu ödeyip (diyelim bir İsviçre bankasına bu parayı yatırıp) kredinin sürmesini sağlıyorlardı.

Ecevit Hükümetinin teknisyenleride bunu biliyorlardı. Bu uygulamaya uygun olarak ve bir de hazinenin kur farkları ödemesine bir son vermek üzere 16 Şubat 1978 günlü Türk Parası Koruma tebliğini yayınladılar. Bu tebliğe göre ilke olarak kur farklarının Merkez Bankasınca ödenmesi kaldırılıyordu. Ancak şu istisnalar konuyordu:

1 — Eskiden alınmış kredilerle bunların uzatmaları.

2 — Yurtdışında çalışan işçiler, serbest meslek sahipleri, müstakil iş sahipleri ve kendilerine Türkiye'den döviz gönderilmek suretiyle yurtdışında görev yapanların Türkiye'deki bankalara açtıkları dövize çevrilebilir mevduat hesapları...

Buna karşılık, «hariçte mukim gerçek ve tüzel kişilerin» açtıkları DÇM'ler kur farkından yararlanmıyordu. Yani bir Türk firması bu DÇM'ler karşılığı kredi alırsa, kur garantisi o Türk firması için geçerli değildi.

Bu mekanizma ile zaten yeniden gerçek, yani «hariçte mukim -yani oturan- gerçek ve tüzel kişiler» kaynağından para gelmediğine göre, bir şey değişmiş olmuyordu. Düşünülen buydu. Oysa, değişen çok şey vardı. Bir kez normal DÇM'ler uzamıyordu. Bunlar «Türk işçi dövizleri» kaynağından ve bunları İsviçre, İngiltere ve Almanya'daki toplayıcıları eliyle «yenileniyor» ama bu «uzatma» gibi gösteriliyordu. Konulan teşhis doğruydı... Ancak bu kur garantisinden herkes öyle işkilliydiki ve metin o kadar kötü yazılmıştıki (Ek 3) olumsuz bir hava esmeye başladı ve «yenileme - uzatmalar» da yavaşladı. Böylece zaten durmadan büyüyen cari döviz açıkları ile dayanılmaz bir baskı altına giren Merkez Bankası, bazen bile bile ve bazen da bu baskının yarattığı düzensizlikle açık çekler - karşılığı olmayan çekler - yazmaya başladı.

Merkez Bankasının o zamanlardaki Başkanı Cafer Tayyar Sadıklar bu hava içerisinde işten alındı. Ama sonucu düşünülmeden yazılan ve açık yazılamayan bir tebliğ ortalığı altüst etmiş, ithalât fiilen yapılamaz hâle gelmişti. İşte bu nokta da Ecevit Hükümeti Kurmayları ikinci bir yanlış yola girdiler. «İkili Finansman» denilen bu yol ikinci bir kitabın konusu olacak...

DÇM Cenazesi Nasıl Kaldırıldı?

DÇM'ler bir kez 1979'da Ecevit Hükümetinin Maliye Bakanı Ziya Müezzinoğlu ve bir kez de 1981'de Turgut Özal (Ulus Hükümetinin Başbakan yardımcısı) tarafından erteletildi. 1984 yılı Eylül'ünden itibaren anapara ödemelerine başlandı. Bunların ve baştan beri anlatılan DÇM olayının ekonomik ve sosyal sonuçları bundan sonraki bölümün konusu.

DÇM'LERİN EKONOMİK VE SOSYAL SONUÇLARI

DÇM'lerin yapımızda ekonomik ve sosyal sonuçları önemli oldu. Burada meydana gelen sonuçları iki kısımda inceleyeceğiz. Önce DÇM'ler için 1975 - 1978 döneminde meydana gelen sonuçları, sonrada DÇM'ler ertelendikten sonra ve ödenirken meydana gelen ekonomik ve sosyal sonuçları ele alacağız.

Kısım I

DÇM'LERİN 1975 - 1978 DÖNEMİNDEKİ EKONOMİK SONUÇLARI

DÇM'lerin alınış döneminde meydana getirdiği ekonomik ve sosyal sonuçlar azımsanacak gibi değildir. Denebilirki bu dönem Türk sanayii altın dönemini yaşamıştır, Türk Tarımı da... Bunlardan önce ekonomide meydana gelen makro sonuçları, sonra firmalar bazında meydana gelen sonuçları ve en sonunda da sosyal sonuçlar ele alacağız.

a) Makro Düzeyde Meydana Gelen Sonuçlar

1) DÇM'ler her şeyden önce ekonomimizde büyük bir ferahlık sağlamışlardır. Bunu yukarıda anlattık. DÇM'ler sayesinde Türkiye'de özel sektör firma-

larının zorlanan kredi limitleri büyük ölçüde yükseldi. Her ülkede olduğu gibi ülkemizde de kredilerin artışında en büyük rolü banknot basımının (emisyonun) artışı oynar. 1975 ve 1976'da banknot basımı (emisyonu) yüzde 62 artarken (aslında iki yıl için bile olsa yüksek sayılır) aynı iki yılda ticarî banka kredileri yüzde 92,6 oranında artmıştır*. Ancak DÇM uygulamalarında net döviz gelirinin azaldığı 1977 yılın da dolaşımdaki para yüzde 50 arttığı hâlde banka kredileri sadece yüzde 26 artmıştır. Demek oluyor ki, DÇM'ler ticarî kredi gereksinimlerinin sağlanmasında büyük pay sahibi olmuşlardır.

2) Kredi bakımından durum budur ama, DÇM'ler ile ülkeye büyük ölçüde döviz sağlandığı sadece 1975 yılı için doğrudur. 1976, 1977 ve 1978'de işçi dövizlerindeki düşüş ile DÇM'ler hemen hemen birbirine eşittir. Hatta işçi dövizlerindeki eksilme biraz daha fazladır. Aşağıda 1974'ten sonraki DÇM ve işçi dövizleri toplamı yer almıştır:

Milyon Dolar Olarak

<i>Yıl</i>	<i>DÇM giriş</i>	<i>DÇM ödeme</i>	<i>DÇM net</i>	<i>İşçi döviz</i>	<i>Toplam</i>
1974	36.9	120 **	— 83.1	1426.2	1343
1975	1029.—	117.5	+911.5	1312.3	2223.2
1976	1296.5	558.3	+738.2	982.7	1720.9
1977	941.3	666.1	275.2	982.—	1257.2

(*) 1974 sonunda dolaşan banknotlar toplamı 32 Milyar Lira iken 1976 sonunda bu miktar 52 Milyar Liraya çıkmıştır. Buna karşılık 1974 sonunda 95 Milyar Lira olan ticarî krediler hacmi 1976 yılı sonunda yüzde yüze yakın artarak 183 Milyar Liraya çıkmıştır.

(**) 1974'tekiler, 1975'ten sonra kur riski garantisine girdiler. 144 ve 145 sayılı Türk Parasını Koruma tebliğleriyle. 1975'ten önce gelen zaten çok azdır ve şöyle gösterilebilir:

	<i>Giriş</i>	<i>Çıkış</i>	<i>Net</i>
1967	9.1	1.6	7.5
1968	27.1	5.7	21.4
1969	41.6	16.3	25.3
1970	49.2	30.3	18.9
1971	90.2	28.1	62.1
1972	380.5	52.9	327.4
1973	30.7	347.1	— 316.4

1973 yılında Talû Hükümetinin Maliye Bakanı Müezzinoğlu ki 1978'de Ecevit Hükümetinin de yeniden aynı bakanlığa gelmiştir, ilk bakanlığında eski takıntılarını işçi dövizlerinin hızlı gelişi sayesinde hemen hemen temizlemiştir. Bu bakanın 1978'deki niyeti de buydu. Ama 1978'de işin boyutları aynı reçetenin uygulanmasına yeterli değildi.

Görülüyorki, 1974 işçi dövizleri girişi aynen sürse — ki sürmemesi için bir neden yoktu — **ülke 5.704 Milyon Dolar işçi dövizini elde edecekti.** Yukarıdaki tablodaki son sütununun toplamı ise 6.544.3 Milyon Dolardır. Böylece şu denebilir: DÇM'lerin ülkemize net döviz katkısı (6544.3 — 5704 =) 840 Milyon Dolar'dır. O zamanlar için bile çok büyük bir olanak sayılmaz.

İşçi dövizleri 1978 yılında da bu kez bu serinin ikinci kitabı olacak. «İkili finansman»ın **kaynağı** olarak gine aynı düzeyde (983 Milyon Dolar) kalacak, eski temposuna ancak 1979'da yüzde 80 ve yüzde 60 prim verilmesi sayesinde ulaşacaktır. Bunları bu serinin ikinci kitabı olan «ikili finansman» da göreceğiz. Böylece şimdiye kadar yazılan kitaplarda pek az görülen ve içine nüfuz edilmek akla getirilmeyen bir dış gelir kaynağı Türk ekonomisindeki olumlu ve olumsuz sonuçlarıyla ilk kez sahneye çıkıyordu. Ne varki bu dış gelir kaleminin, uygulanan döviz ve dış ticaret politikasına karşı en duyarlı olan bu kalemin

önemi ve bu nitelikleri bu gün bile anlaşılmış değildir.

3) Dış ödemeler açısından DÇM'ler alındıkları ne kadar ferahlatıcı olmuşsa gelecek yıllarda da o kadar sorun yaratıcı olmuştur. Gerçekten DÇM uygulamalarının altın devri olan 1975'te yüzde 8, 1976'da yüzde 7.7 gibi çok yüksek gelişme hızları elde olunmuştur. Hatta tarımsal hasılanın düşük olmasına ve dış ödeme güçlüklerinin sanayi kesimini sıkımsaya başladığı 1977 yılında da yüzde 5 gibi yüksek denilebilecek bir gelişme hızı elde olunmuştur. Ama 1978'de hız yüzde 4'e düşmüş ve 1979'da ise negatife geçmiş, yani 25 yılda ilk kez (1954'ten bu yana) katkılı ulusal gelir mutlak olarak düşmüş, bu 1980'de de sürmüştür. Hiç bir yüksek kalkınma hızı (yüzde 8 ve yüzde 7.7) hiç bir ülkede bu kadar kısa dönemde felakete dönüşmemiştir. Bunda DÇM yöntemiyle borçlanmanın büyük rolü, etkisi vardır. DÇM tekniğinin Makro ekonomi açısından iki önemli etkisini burada belirtmekte yarar var:

Birinci DÇM tipi borçlanma da ülke — Merkez Bankası — döviz olarak borçlanıyordu. Ama gelen paraların Türk Lirası karşılıklarının dış ödemeleri hafifletecek yani dışalım faturasını düşürecek ve dışsatım faturasını yükseltecek bir yönde kullanılması zorunluluğu yoktu. DÇM yoluyla borçlanan firma bu meblâğı örneğin iç ticaret ve arsa spekülasyonların da kullanabiliyordu. Böyle olunca döviz ödeme yükü epeyce *bir ek yükleme* ile karşılaşıyordu.

İkincisi DÇM'leri temsil eden dövizler daha yurda gelmeden — bazen yurda geldikten sonra — emisyon farkı ve komisyonları döviz olarak ödemek gerekiyordu. Bu ödemeler için serbest piyasaya çıkılınca Türk parasının değer kaybı artıyordu. Bilindiği hâlde, bu değer kanamasının önüne geçilmesi kimsenin aklına gelmiyordu.

4) DÇM'lerin alınışı, kredi hacminin ne olacağını ve emisyonun ne olacağını da kontrolden çıkarmıştı. Bu nedenle enflasyon kontrol edilemiyordu. 1974'ten sonra enflasyon o yıllara kadar — Planlı dönem içinde — rastlanmayan yüzde 20'nin üzerine çıktı ve oralarda yerleştiği gibi yüzde 50'lere doğru tırmanma yolu açıldı.

5) Makro ekonomi açısından önemli bir nokta da ulusal ekonomi içinde endüstrinin payının artmasıdır. Hem endüstrinin ekonomi içindeki payı ve hem de endüstri içindeki büyük firmaların payı 1974 - 1976 döneminde hızla artmıştır. Özellikle sentetik liflerle ilgili sanayi kolunda sade Türkiye değil, Avrupa çapında büyük sayılacak sanayi kapasiteleri kurulmuştur. .

b) *Firmalar Bazında Sonuçlar*

1) Herşeyden önce büyük firmalarla küçük firmalar arasındaki ölçek farkı büyümüştür. Holdingleşme hızlanmıştır... Çünkü büyük firmalar kendi geniş olanaklarıyla DÇM kredilerini bulup kullanma da olsun, yenilemede olsun büyük avantaj sahibi oluyorlardı. DÇM'lerden en çok yararlananlar 1 nolu ekte görüldüğü gibi Türkiye'nin 1 ve 2 Numaralı holdingleri oldu (bunların ilk iki sırayı tuttuğunda tartışma yok, tartışma olabilecek konu hangisinin birinci olduğu). Bunlardan sonra gelen Çukurova Holding, başka üstünlüklerine DÇM kullanmada üstünlüğünü de ekleyerek, tartışmasız biçimde üçüncü sıraya oturdu. Bu sırayı da hâlâ koruyor.

2) Firmalar dış işlemlere doğru yönelmeye ve dış dünyayı tanımaya bu dönemde daha bir hızla daldılar. Ve ilk kez dışarda döviz birikimi olmasının önemini kavradılar. Bu kavrayışın büyük etkisi oldu gelecek gelişmelerde.

3) En önemli nokta DÇM'lerde hiç bir resmi kayda geçmeyen kısaca «açık» denilen «emisyon farkı +

komisyon» ödemesiydi. O zamanki mevzuatta bu ödemelerin gider yazılması olanağı bulunmadığı gibi, eylem olarak ağır cezalı suç sayılıyordu. Bir çok firma bu «açık»ları gider yazamayışı, başka şekillerde telâfi olanağı aradılar... Doğal ki en kolay yol «fatura» kesmemek, açıktan satış yapmaktı. Vergi ve muhasebe işlemleriyle uğraşanlar, bir sanayicinin fatura kesmemesiyle başlayan vergi gizlenmesinin en uçtaki bakkala kadar uzayacağını bilirler. Yani kabul edilen sistemle «şirket ve firmanın resmi kayıtları ile gerçekler arasındaki fark» artırılmış oluyordu.

Bu nokta oldukça önemlidir. Olayı ve dış borçlanma mekanizmasını bilmeden yapılan düzenleme, piyasada samimiyet ve doğruluğu azaltmıştı. Üstelik gelirleri elde edilmiş itibariyle suç oluşturan bir aracı grup (havaleciler v.b.) türemesine yol açmıştı.

c) Sosyal Sonuçlar.

Sosyal sonuçlar gelir dağılımının gerek ticaret ve sanayi kesiminin içinde gerek ticaret ve sanayi ile diğer kesimler (tarım kesimi) ve gerekse ücretli çalışanlarla, toplumun diğer kesimleri arasındaki gelir ve servet farklarını artırdı* bunun yanında aracı kesimlerin (ki buna bankaları da dahil etmek gerekir) büyümesi sonucuna gidildi.

DÇM zenginlerini gözönüne getirerek, işçi dövizleri üzerinde çalışan aracılar arttı. Yurtdışındaki işçilerin dövizleri döviz karaborsasının başlıca kaynağı hâline geldi. Kötü bir uygulama bir nimet sayılacak geliri, bir dert kaynağı haline sokmuştu.

(*) Ücretliler içinde de hakları sendikalar tarafından korunan ve toplu sözleşme yapabilen ücretli kesimi ile diğer kesim arasında gelir farkları doğdu. Devletin bozulan gelir tahsilâtı nedeniyle memur maaşlarının artırılamaması sonucu Devlet hizmetlerinin kalitesi düşmüş ve Devlet yönetimi daha da zorlaşmıştır.

d) 1975 - 1978 Döneminde Ne Yapılabilirdi?

DÇM'ler aslında iyi bir buluş idi. Ama uygulaması ve «açık ödemeleri» ile kredi itibarımızı zayıflattı. Biz bir şeyi irdeler, eleştirirken doğrusunun ne olması gerektiğini de hep söyleyip yazmışızdır. Denebilirki, «Pekiy ne yapılmalıydı?». «Dünyada böylesine bir kredi bolluğu varken bundan yararlanma neden yanlış olsun?»

Doğrudur. Dışarda ve içerde bu kadar elverişli koşullar varken bundan yararlanmamak abdallık olurdu, «fırsat kaçırılması» olurdu. DÇM'ler her kaynak girişi gibi «en yararlı biçimde» kullanılmasa bile «bir çok yararları olmuş» bir uygulama olduğu yadsınamaz. Felaket de zaten DÇM'lerden, hatta «kur garantisi»nden çok olayların daha sonraki gelişmesinden doğmuştur. DÇM ile ortaya çıkan fırsat çok daha iyi kullanılabilirdi. Burada bir model çizeceğiz. Bu modelle daha başarılı olunabilinirdi.

Devlet bir devlet bankası ile ya da Merkez Bankası ile ortaya çıkar ve Euro - Marketten borç para alırdı. Denebilir ki, pekiy sonra? «Devlet olduğun için sen hep devlet kullansın?» istiyorsun. Hayır bunda da ısrarlı değiliz - Merkez Bankası bu DÇM'leri ya bankaların isteklerine göre her ay toplayıp aylık borçlanmaya girerdi. Sadece postacılık görevini üstlenirdi. Merkez Bankası ya da bir devlet bankası toptan sağladığı DÇM'leri, her bankanın son ay daki mevduat tutarlarına göre bankalar arasında dağıtırdı. Böylece «dış kredileri sadece devlet mi kullanacak?» suçlamasından kurtulabilinirdi. «Zaman kaybı olur» diye bir itiraz olabilir. Bu işlerde bilgisi olanlar, o zamanki DÇM uygulamasında da son derece büyük zaman kayıpları olduğunu bilirler. Buradaki «zaman» en aza indirilmiş bir «kayıp» olurdu.

Devlet bankası borç alırken, emisyon farkı ve komisyon (ki buna «açık» deniyordu) açıkca karşı ta-

raf ile pazarlıkla kararlaştırılır ve bu yolla da herkesin hangi parayı ne açık ödediği bilinir, bunlar defterlere teker teker ve gerçeğe uygun olarak geçerdi. Defterlerle, gerçekler arasındaki fark sifıra indiğinden döviz ve vergi kaybıda olmazdı. Merkez Bankası rezervlerinin 2 Milyar Doların üstünde ve dışalım faturasının henüz 3.7 milyar Dolar olduğu 1974 yılında bu borçlanma yoluyla Türkiye en az 1974, 1975 ve 1976'da 5'er Milyar Dolar döviz sağlardı. Hadi 1974 dönemi seçimler ve koalisyon çalışmalarıyla geçti. Demirel Hükümeti 1975 yılında konuya bu yaklaşımla girip bir olumlu sonuca varabilirdi ve 1975'le 1976'da dağıtılan Euro - Market kredisinden yüzde 2'lik bir pay kapsa. Türkiye 3'er Milyardan iki yılda 6 Milyar Dolar sağlayabilirdi.

Bu yolla sağlanan DÇM'ler de karaborsa dövizine (borç alınırken) gerek duyulmayacağından para değerimizde düşme bu denli olmazdı ve uluslararası piyasada 1975'te akımın azalması ve 1976'da da kaynağın bütünüyle kuruması sözkonusu bulunmazdı. Dövizler bu denli yükselmeyince, kur farklarının garantiside çok önemli bir sorun olmazdı. Ya da aracı devlet bankası 1975 ve 1976'daki uygulamadan çok daha ucuza mal edeceği DÇM'lerin üzerine bir miktar «düzenleme primi» kor ve bu kur farklarını — ki azalmış olacaktı — tamamen karşılayabilirdi.

Biliyoruzki DÇM'ler dünya ekonomisi büyüklerinin kolay borç vermeleri isteğiyle paralel yürümüştür. Ve bu istek 1977'de 1973'de, sadece bizim ekonomimizden gelen nedenlerle değil, endüstri ülkelerinin petrol fiyatlarının artışıyla doğan bunalımı atlataları nedeniyle de azalmıştır. Bunu da tahmin edip gerekli önlemler alınmalıydı, alınabilirdi. Neydi ya da ne olabilirdi bu önlemler? Yukarıda, buraya kadar yazdıklarımızla anlattık sanırsız, DÇM uygulaması yapısındaki en büyük çarpıklık, «bir dövizle geri öde-

me zorunluluğu» karşısında, gelen fonların döviz artırıcı biçimde kullanılmasına hiç bakılmayıp oldu. Bu nedenle hiç olmazsa gelen DÇM'lerin bir önemli kısmının — diyelim yüzde 70'ini — dışalım azaltıcı biçimde kullanacak bir planlamaya bağlanmalıydı. Böylece düzelecek dış ticaret ya da turizm gelir-gider bilançosundaki iyileştirmeler sayesinde, belki de 1977, 1978'de olduğu gibi DÇM alımı durmazdı. Biraz yavaşlasa da yukarıda gösterilen şekilde azaltılan dış ticaret dengesi, ek turist dövizleri ve her zaman Türkiye'nin kurtarıcısı olmuş işçi dövizleriyle «ödememe» durumuna girilmezdi.

Görülüyor ki, konu bir dert, bir belâ haline gelmezdi. Eğer işler öylesine başı bozuk bırakılmasaydı.

Kısım II

DÇM'LER DE ERTELEMELER VE DOĞAN SORUNLAR

DÇM sorununun yeniden gündeme gelmesi Başbakanlık Danışmanı Adnan Kahveci'nin bir demeci ile başladı. Sayın Kahveci Kasım ayında yüksek çıkan enflasyonu DÇM ödemelerine bağlıyordu. Bu tartışmalar sürerken, Başbakanımız Sayın Özal'da «DÇM elimizi kolumuzu bağlıyor» diyordu. DÇM'ler Demirel iktidarının önemli uygulamalarından biriydi. (gerçi Sayın Kahveci Güneş Gazetesi yazarı Lütfi Of-laz'la yaptığı konuşma da DÇM uygulamasını 1978'e getirip, Demirel'in iktidarını aklamak istedi ama, yukarıdan beri gelen açıklamalarla anlaşılacağı üzere, DÇM'ler (AP - MSP - MHP ve CGP) koalisyonu zamanında ve üstelik AP'ye mensup Maliye Bakanının sorumluluk alanı içinde bulunan Türk Parasını Koruma Yasası tebliğleri ile azdırılmıştır. Ecevit Hükûmeti DÇM'nin büyük yükünün sadece iktidar olarak bahtsız bir mirascısıydı)

Bunun üzerine DÇM'ler üzerinde bir tartışmadır alıp yürüdü. Sorumluluğun, olayın vebâlinin kimin üzerinde olduğunu anlamak için 1978 Şubat'ına kadar getirdiğimiz olayların yürüyüşünü izlemeyi sürdürelim:

a) Ecevit İktidarı ve DÇM'ler

1978'de yukarıda adı geçen Şubat 1978 tebliğinden sonra Türkiye'ye gelen DÇM akımı hemen hemen durdu. Bunu yukarıda anlattık. Ama borçların vadeleri geliyor, yeni DÇM akımı olmayınca da ödemeler dengesinin sıkışıklığı artıyordu. Ecevit Hükümeti dışsatımı artırmak ve dış ticaret açığını kapamak için 1 Mart 1978'de bir devalüasyon yaparak Türk Parasının değerini «1 Dolar = 25.50 TL.» poritesine denk gelecek şekilde düşürdü. Böylece dışsatımın artacağını düşünüyordu. Gerçektende ilk bakışta Ecevit Hükümeti dış ticarete 1978'de o kadar başarısız görünmüyordu. 1977'de bir yıl öncesine göre yüzde 10.6 azalarak 1.753 Milyon Dolara düşen satım, 1978'de birden ve yüzde 39.6 gibi umulmayan bir artış göstererek 2.288 Milyon Dolara çıkmıştı. Aynı yıl dışalım da yüzde 20 azalmış ve böylece dış ticaret açığı yüzde 42.9 (hemen hemen yarı yarıya) azalarak 4.043 Milyon Dolardan 2.311 Milyon Dolara düşmüştü. Eğer 1974'teki gibi bir işçi döviz girişi olsa, dış ticaret açığı önemsiz kalacaktı. Ne var ki, Ecevit Hükümeti bunda umduğunu bulamamıştı. Gine de 1978'de, havada bir bunalım izi yoktu. Gelmeyen işçi dövizleri tıpkı DÇM'ler de olduğu gibi İkili Finansman da kullanılmış ve ithalât (dışalım) sürtüşmesiz ve aksaksız planlara uygun biçimde yerine getirilmişti. Yalnız DÇM ödemeleri faizler dışında yapılamıyordu.

1978 yılı Kanlı Kahraman Maraş Olayları ile noktalandı. Bence bunalımda burası bir dönüm noktasıydı. Buradan başlayıp bunalım (ekonomik ve siyasal) hızla gelişti. Ecevit, bir yanda iç güvenlik işleri-

le uğraşırken, öte yandan da ekonomik bunalıma bir çare aramaktaydı. Bu çare arayışında iş adamları temsilcileri, hem TÜRK - İŞ ve hem de DİSK yöneticileri ve uzmanları dinlendi. Bu arada da işçi dövizlerini çekebilmek için bir tebliğ çıkartılarak işçi dövizlerine zaman içinde değişen bir katlı kur uygulandı. Şöyle ki:

- 10 Mayıs'a kadar gelecek işçi dövizleri için (1 Dolar = 47 Lira) bazında
- 10 Hazirana kadar gelecek işçi dövizlerine (1 Dolar = 42 Lira) bazında
- 10 Temmuz'a kadar gelecek işçi dövizlerine (1 Dolar = 37 Lira) bazında

yüksek kur fiyatı uygulanacaktı. Bu kur sistemi ilk ayda iyi duyurulamadı ve Mayıs ayında ilk sonuçlar alınınca (bu Nisan ayı sonuçlarıydı) önlemin yarar sağlamadığı izlenimine varıldı. Oysa Mayıs ayında o zamana kadar hiç alınamamış bir sonuç alınmış, ve bir ayda 640 Milyon Dolar işçi dövizini gelmişti*. Yalnız tuhaf bir şey olmuş, Ecevit döneminde alınan ekonomik kararlara göre dışalım ikili ödeme denen yöntemle yapılıyor idi. 1979 yılında işçi dövizlerinin hepsi resmi kanalla gelmeye başlamıştı. Çünkü dövizlere uygulanan primli kur, paralel kur da denilen karaborsa kurunu geçmişti. Böyle olunca, «ikili finansman» zorlaşmış, ithalat duraklamış ve piyasada yokluklar başlamıştı. Oysa doğru yol (katlı kur uygulamasıyla) bulunmuştu. İşçilerden döviz akımı böyle sürdüğü takdirde, Türkiye'nin sorunu kalmıyordu. Ne varki Ecevit Hükümeti Mayıs ayının bu son derece mutluluk verecek işçi döviz girişi modelinin sonucunu almadan, 12 Haziran'da devalüasyon ve yeni bir «istikrar programı» kararını aldı. 1 Dolar, 47 Liraya çıkmıştı.

(*) Bütün bu rakamlar resmi belgelerden alınmıştır.

Kur farkları — ki verilen garantiyle devlet üzerinde kalmıştı — dolayısıyla DÇM ama para ödemeleri elde döviz olsa bile, Türk Parası karşılıkları dolayısıyla olanaksız hâle gelmişti. Dış kredi itibarı azalmış, ikili finansman yoluyla hayat pahalılığı yüzde 60'lara ulaşan bir tempoda şahlanmıştı. Bu arada Maliye Bakanı Müezzinoğlu DÇM ana paraları için bir erteleme olanağı bulmuştu.

b) *Ecevit Hükümetinden Sonra DÇM'ler*

1978 yılının son ayında A.P. tek başına bir azınlık hükümeti kurmayı başardı. Ve ilk ekonomik icraat olarak 24 Ocak kararlarını aldı. Bir Dolar 70 Liraya çıkartılmıştı. Döviz geliri elverişli olsa da Türk parası bulunamaz hale gelince DÇM ana para ödemeleri bütünüyle hayâl hâline gelmişti. Zamanın Başbakanlık Müsteşarı — ve olağanüstü yetkilerle ekonomiyi yöneten — Turgut Özal, DÇM borçları ve Garantisiz Ticari Borçlar denilen Ecevit döneminden gelen (ikili finansman) borçları erteleme çalışmalarına girdi. Bunu başardı da... Ama 1981 yılının ortalarına gelinmişti ve 1 Dolar 150 Liraya yükselmişti.

Bu gün, 1984 Ekiminden bu yana, bu borçlar — ikili ödeme borçları ile birlikte — ödeniyor ve 1989'a kadar bu ödemeler sürecektir. Bu ödemelerin bazı yönlerine burada değineceğiz. Burada açık bir görüşe sahip olabilmek için önce bazı noktaları aydınlatmak gerekecektir. şimdi bu aydınlatmaları yapalım.

Kısım III

BAZI AYDINLATICI AÇIKLAMALAR

DÇM konusunu herkesin tam ve doğru anladığı söylenemez. ř adamı Sakıp Sabancı şöyle diyor:

«DÇM'ler o günkü döviz darboğazı içinde darlık ve yokluklara bir merhem oldu. Ama bu kangren ol-

muş bir yaraya küçük bir merhem idi. Ayrıca ileriye ertelenmiş bir dertti. Çünkü meseleleri günlük çözü-yordu». (Ek: 4)

Doğrudur. Bir dert ileri doğru ertelenmiştir. İle-riye ertelenirken büyük haksızlıklar, adaletsizlikler olmuştur. Bunların hepsi anlatılacak. Ne varki bazı karıştırıcı beyanlar oldu. Bunlara aydınlık getirilmeli. Ama daha da önemlisi önce işin boyutu acaba ne-dir?

a) DÇM Borçları Ne Kadardır?

Bunun hesabı güç. Şu nedenlerle:

1 — Borçlar sadece tek bir para (örneğin dolar) ile alınsaydı, kolay olurdu. Ama bir çok para cinsin-den (Mark, İsviçre Frangı, Sterlin, Fransız Frangı Hollanda Guldeni) borçlanıldı. Bunları bir tek Dolara çevirmek de zor. Çünkü, bu paraların diğerlerinin bir-birine oranları da durmadan değişmekte.

2 — Daha önemlisi, hükümetler bu borçları dö-viz ödemesi yapılmadan Türk parasıyla ödemek üze-re çeşitli girişimlerde bulundu. Bu girişimler sonucun-da borçların ne kadar eksildiğini bilemeyiz*. Esasen Devlet kayıtlarına olsun, diğer kayıtlarda olsun dev-let borçları çok karışık düzenlenmiş.

Ama DÇM'ler için verdiğimiz sayfa ..... daki tab-lodan anlaşılacağı gibi *bu borçlar 2 Milyar Dolar ci-varında olması gerekir. Taş çatlasa bunu aşamaz. Bu nedenle ertelenmiş, 1984 Ekiminden bu yana ödenen ve 1989 yılına kadar ödenecek borçların hepsine DÇM borcu gözüyle bakmamak gerekir.* Bu borçlar için kur farkı garantisi dolayısıyla borçlu firmalardan istenemeyen ama Merkez Bankasının karşılama zorun-da kaldığı yük ise bu hesaba göre 1 Trilyon Liradır. Bizde ilk rakamlarla karşılaşınca 3 Trilyonluk bir he-

---

(*) Bu girişimlerden bazılarını «ikili finansman» konusunu incelediğimiz kitabımızda değineceğiz.

sap yapmıştık ve bazı yetkililer gibi yanılmıştık**. Ama şimdiki hesaplarımız doğrudur ve Merkez Bankasının net ek yüklenimi 1 Trilyon Liranın üstündedir yargısı yanlış olamaz. Doğal ki bu hesap, bir Doların 560 Lira civarında kalacağına göredir. Dolar fiyatı arttıkça bu yük de artacaktır. Ama bu borç ile, ikili finansmandan doğan borçlar açısından büyük fark vardır. Bu fark daha bu kitabın başından beri yazdığımız, açıkladığımız «kur farkları garantisinden» ileri gelmektedir.

b) DÇM'ler ve Merkez Bankası

Diğer ertelenen borçlar ödenirken Merkez Bankası sadece «döviz» bulma zorundadır. Oysa DÇM'ler ödenirken dövizlerin yanında Türk parasını da bulmazsa olmaz, borç ödenemez. İşte bir çoklarının anlamadığı budur. Merkez Bankası bu Türk Liralarını nereden bulacaktır ve nasıl muhasebeleştirecektir? Elbette kâr ve öz varlığından bulacaktır. Öz varlığı olanağı bitince de para basacaktır ve ödediği kadar kur farkını (bu gün için Dolar başına 540 Lira civarında) zarara yazacaktır. Ne var ki, bizim Merkez Bankası gibi diğer KİT'leri de düzenleyen yasalarımız da, bir KİT hükümet kararlarının kendisini uğrattığı zararı Devlet Hazinesinden isteme olanağına sahiptir. Devlet Hazinesi bunu nasıl bulur? Sakıp Sabancı bunu da çok iyi yanıtlamış:

«Bu büyük farkı kim ödeyecek? Tabii ki T.C. Hükümeti ve 50 Milyon vatandaş. Nasıl ödeyecek? *Tabii ki vergiler yoluyla. Vergilerle en çok kim taciz olur? Maalesef ve maalesef, dar gelirliiler daha fazla dayığı yer*» Ama Sabancı daha sonra yanılıyor, şöyle derken:

(**) Cumhuriyet Gazetesinde Diyalog adıyla verilen demeç de bu nedenle bir yanlış olmuştur.

«Enflasyonun çeşitli nedenleri var. Bunlardan sadece bir tanesi kur farklarıdır», — yanlış şurada: kur farkından kur farkına fark vardır — «Türkiye'nin 25 Milyar Dolar dış borcu içinde DÇM'lerin payı 2 Milyar Dolarla yalnızca yüzde 8» — bu sayısal tahlil doğru — «O hâlde meselenin köküne inmeden enflasyonu yalnızca 2 Milyar Dolara bağlamak yanlış». İşte burada o da diğer söz ve fikir sahipleri gibi yanlış. Şöyle ki: Diyelim Sakıp Sabancı'nın 1 Milyon Dolar DÇM ve diğer 1 Milyon Dolar başka tür borcu var. Merkez Bankası ikinci borç için 1 Milyon Dolar karşılığı 558 Milyon Lirayı alır ve döviz bedelini karşılar. Ama 1 Milyon Dolarlık borcu için Sabancı gurubu borç aldığı DÇM'nin tarihinde Dolar 17 Liraya sadece ve sadece 17 Milyon Türk Lirası öder ve kalan 541 Milyon Lirayı Merkez Bankası kendi bulmak zorundadır *«Bir Türk Lirasını da Merkez Bankası bulma zorundaydı orada enflasyonist şişkinlik başka tür ödemeye hiç bir zaman benzemez. DÇM borçlarının ödenmesi bu nedenle diğer borç ödemelerinden farklıdır. Merkez Bankası kaynakları kullanıldığı için. Bu noktadan dolayı ve yalnız bundan dolayı Adnan Kahveci ve Turgut Özal, DÇM ödemelerinin diğer borç ödemelerinden farklı olduğunda ve bunu korkarak da olsa belirtmekte haklıdır.»*

Bu konuda okuyucularımıza yanlış gözlemlerle ilgili iki örnek daha vermek isteriz. 3 Aralık 1985 günlü Tercüman Gazetesinde Nazlı Ilıcak'ın «Ekonomik Durum Nasıl?» başlıklı bir yazısı var. Bu yazının içinde yazar, iki profesörden aldığı bilgileri de koymuş. Bunlardan profesör Emre Gönensay:

«Dış borç ödemesinin iddiaların aksine anti enflasyonist sonuçları vardır.» deniyor. Bu doğrudur. Ama bu gün ve 1980'den beri yapılan borç ödemesi

---

(*) Ama sadece teknik bakımdan haklıdırlar. Bunu vaktiyle görmemeleri bu cüz'i haklılığın değerini azaltmaktadır.

değil, borcun borçla değiştirmesidir. Bir borç ödeme-
sinden söz edilebilmesi için dış borçların toplam cla-
rak azalması gerekir*. Oysa Türkiye'nin dış borçları
azalmıyor artıyor. Bu nedenle bizim uygulamamızda
Gönensay'ın anlattığı doğru fikrin olayla ilgisi yok.
Gönensay'ın demecini sürdürüelim:

«Türkiye'ye döviz girmesi, Türk Lirası hacmini
artırır. Nitekim geçmişte, döviz rezervlerinin çoğal-
masının enflasyon yaratacağından endişe edilmiş-
tir**. Buna mukabil dövizin dışarıya çıkması, o mik-
tar da bir paranın TL. olarak azalması demektir.
Borçlu herhangi bir fert olsaydı, Türk Lirası karşılı-
ğında döviz temin edecek. O Türk Liraları Merkez
Bankasına yatarken yabancı para birimiyle borç öde-
mesi yapılacaktı». İşte aksilik buradan çıkmaktadır:
Borçlu olan kişi Merkez Bankasının döviz bedeli Türk
Lirasını eksik (hem de yüzde 97 eksik) yatırdığından.
Merkez Bankası + Kendi kaynaklarından — evet dik-
kat edilecek nokta bu — Türk Liraları bulma zorunda
kalmaktadır. Gönensay'ın konuşmasını almayı sür-
dürelim:

«Aynı şey Hazine açısından da geçerlidir. Ama
Hazine borçlara yeterli fon ayırmadığı için, Merkez
Bankasından kredi alıyor ve dolayısıyla emisyon hac-
mi artıyor». Bu doğru ama DÇM için ayrı bir durum
söz konusu. DÇM bir özel firma borcu. Ama bu borç-
tan ödenmesinde doğacak kur farklarının ödenmesi
Merkez Bankası'na görev olarak verilmiş. (Gönen-
say'ın demecini eleştiri olsun diye değil, hocalıktan
gelen kolay anlatımından olayımızı açıklarken yarar-
lanmak için buraya yorum koyarak aldık).

(*) Böyle olunca da borçlanılandan daha az borç ödendiğin-
den Gönensay'ın anlattığı şemsiye tersine dönmektedir.

(**) Gönensay'ın bu hatırlatması doğrudur. 1972-1973'lerde işçi
dövizini geliş hızlanıp, rezervlerimiz artınca bu endişeler bir
çok çevreden ileri sürülmüştü. .

Sabancı'nın demecinde bu kur farklarını kimin ödeyeceği belli edilmiş: Dar gelirliler. Bu doğru... Böyle bir ek ödemeyi bu kesime yüklemenin sorumluluğu kimin üzerinde? Ona da son kısımda yanıt verelim.

\

SORUMLU KİM?

DÇM'ler sosyal adalet bakımından büyük bir yaradır. Tam anlamıyla fukaradan zengine bir gelir ve servet Transferidir. EK: 4'e koyduğumuz Sakıp Sabancı'nın anlattıkları bunu başka kanıta gerek olmayacak bir biçimde ortaya kor:

«Ama ya DÇM gelmeseydi? O günkü fiyatlarla bu fabrikalar kurulamazdı. Bu gün bu kadar ihracatı yapmak mümkün olamazdı. DÇM'ler getirilmiş ve akıllı fabrikalar kurulmuşsa helâl olsun!»

Pek böyle değil Sayın Sabancı... Evet fabrikalar ve ihracattan ülke halkıda yararlanır ama en çok sahibi ve ihracatı yapanlar yararlanır. Kimin malını kime helâl ettiğiniz burada pek belli değil... Kaldıki DÇM'lerin hepsinin fabrika kurma amacıyla getirilmediğini itiraf ediyorsunuz siz de:

«Ama o müessese işlerken her önüne gelen istediği harcamayı yapabilmek için bundan yararlanmaya kalktı. Biz o zamanlarda tehlikeye dikkati çektik. İdare'ye, «Bu iş ayağa düşüyor. Herkes kaçıp DÇM aramak için dünyaya dağıldı. Avrupa'da kahvelerde bile konuşuluyor» dedik. «Getirenler arsa alacaklar, altına yatıracaklar» dedik. Bir çoğuda öyle yaptı!...»

Bizim özel sektörcüler böyledir: Kur farklarıyla, kendi deyimleriyle fakir fukaranın dayak yemesini. dış ticaret ve döviz gelirleriyle DÇM borçlanmaları

arasında bağ kurulmamasına hiç değinmezler, sadece bu uygulamadan yalnız kendilerinin yararlanmasını sağlayacak şekilde dert yanarlar.

Şimdi yararlananlar belli... Ama birde şu satırları okuyalım:

«Bunları yanlışların faturasını çıkarmak için söylemiyorum. DÇM'yi yapanlarıda tenkit etmiyorum*. *DÇM'yi belliyorduk, öğreniyorduk. Hatalar olacaktı*» Sabancı DÇM'ler öğrenilirken başka şeylerinde öğrenildiğini iyi bilmektedir. Sonraki «İkili Ödemeler» yolu, DÇM öğrenilirken «bellendi» ve ekonominin canına okundu. «hayali ihracat» da DÇM'ler öğrenilirken «bellendi». Hatalar olmuş... İyi de o hataların cezasını, DÇM'den yararlananlar yerine fakirlerin ödemesi de mi hoş görülecek şey?

Olay, DÇM olayı meydanda... Bu tam anlamıyla fakirden alıp, hem de insafsızca alıp zengine verme olayı... Denecek ki hiç mi yararı olmadı? Bu kadar yanlışın azıcık doğrusu hataları affettirmez. DÇM'ler 1980 yılı 12 Eylül'üne gelinmesinde payı büyük bir yanlış uygulamadır. Bu uygulamadan sıyrılmak için Başbakan Sayın Özal «Alanlara ödetmeli?» diyor. Ama hangi hukukla?

DÇM'yi alanlar 1978'de, 1979'da kur farkları hesaba katılmadan ödeme yapsalar bile durum az değişir. 1978'de Dolar 26.5 Lira ve 1979'da en çok 47 Liraydı. Ama Devlet olarak döviz almadığından bu borçlar iki tane «erteleme» ile bu günlere gelindi. Bunda DÇM alana bir kabahat yüklemenin olanağı yok bu bir... Kaldı ki bir an için ödensin dedik, DÇM borçluları bunu nasıl öderler, ödeyebilirler? Alalım Aker Ticaret: 8 Milyon Mark'a yakın kredi almış. İflâs eden bu şirket 1.5 Milyar Lirayı nasıl ödeyecek. Hadi böylesini değilde en büyüklerini alalım:

(*) Nasıl tenkit eder? En çok yararlanan kendi şirketleri...

— Çukurova Holding 40 Milyon Alman Markı ve 23 Milyon İsviçre Frangı almış

Bunun Türk Lirasıyla tutarı 15 Milyar Lirayı bulur. Bunu nasıl ödeyecek? Sabancı ve Koç guruplarının her birinin riskleri de bundan 3 kat fazladır. Ve bu borçlar, bu gruplarca bile faaliyetlerini ve ticari aktiflerini esaslı bir şekilde sarsmadan ödenemez. Yani hukuki olsa bile olanağı yok. Bu da Başbakan'ın ve bazılarının «alan ödesin» formülünün geçersizliğini gösteren ikinci kanıt... Öyleyse gelsin fukaranın kalın ensesi...

Pekiyi sorumlu kim? Acaba DÇM'leri hızlandıran Demirel ve onun Maliye Bakanı mı? Kuşkusuz sadece o değil...

Demirel ve Ergenekon

Kur farklarının Devlet müessesesi olan T.C. Merkez Bankasınca ödenmesini öngören Demirel koalisyon hükümeti sorunun ortaya çıkmasının birinci derece de değil tek sorumlusudur. Bu hükümet aslında bir de anayasa ihlâli yapmıştır. Çünkü, demokratik ülkeler şöyle dursun, her ülkede yurtdaşa yüküm getirecek, Devlet Kurumlarına yük yükleyecek kurumlar yasalarla getirilir. Yasaları parlamentosu olan ülkelerde parlamento yapar ve Devlet Başkanı onaylar. İ. Demirel Koalisyon Hükümeti böyle bir yasa olmadan, hatta bir kararname bile değil bir Maliye Bakanlığı tebliğiyle yurtdaşa hiç hakkı olmayan, yetkisi için de bulunmayan bir yük yüklemiştir. *Aslında bunun hesabı mutlaka sorulmalıydı. Sorulmadı...* Burada DÇM'yi bir hükümet politikası haline getiren bütün kabine (Erbakan, Türkeş, Feyzioğlu dahil) sorumlu sayılmalıdır. Bu yüküm bir Maliye Bakanlığı tebliği ile konulduğu gerekçe gösterilerek, sorumluluk sadece Maliye Bakanı ve Başbakan'a yüklenemez. DÇM o kadar o hükümetin malıydı ki «İktisatta DÇM, asayişte

DGM» artık bu hükümeti en iyi anlatan slogan olmuştur.

Hukuksal sorumluluk yanında, siyasal sorumluluğu hafifleten bir nokta var. Onu da Sabancı'nın konuşmasından alalım:

«DÇM'lerin alındığı dönem kur farkı azar azar çoğalıyordu. Sorun küçüktü». Doğrudur. Demirel diyebilir ki, «ben DÇM'lere kur riski garantisi koydum ama, ben iki yıldan çok iktidarda kaldım.. En çok borç Alman Markı ile alınmıştı, ve benim dönemimde Alman Markına göre değer kaybı 1 Lira bile olmadı. Belki bu savunma doğru görünebilir ama, işin cılkının çıkışı ve sorunların doğmaya başlaması da Demirel döneminin sonuna rastlar. Hatta ikinci Demirel Koalisyon Hükümetinde, döviz kurlarının yükselişi yani kur riski garantisinin ağırlaşmaya başladığı, işin buralarda kalmayacağı belli olmuştu. Demirel Hükümeti 1977 yılında kur riskini o nokta da dondurmalı ya da yabancı para değerleri yükseldikçe bunu karşılamaya hizmet eden bir «Fon» kurmalıydı. Yoksa yukarıda Sabancı'nın hatayı hafif gösteren uslama biçimi ile kendini kurtaramaz. Kaldı ki daha başka noktalar var: DÇM'nin tek kusuru kur farklarının garanti edilip, sonunda devlete ödettirilmesi değil. DÇM bir dış borç geri ödemesine neden olduğu hâlde, ödemeyi kolaylaştırarak bir alınış biçimi, bir sınırlama konulmamıştı. DÇM'nin Türk Lirası karşılığıyla içerde Nahut, Fasulye üzerinde spekülasyon yapan, otomobil galerisi açan, arsa alıp inşaat işlerine giren pek çok oldu. Ve her iki Demirel Hükümeti bütün partilere mensup bakanlarıyla bunları, bu uygulamayı yıllarca izlediler ve bir önlem almadılar.

Ecevit ve Müezzinoğlu

Ecevit 1978 yılında hükümeti devraldı ve yukarıda gördük kur farklarına sınırlama getirdi. «kazanıl-

miş hak» kavramına saygı ile eskilerin kur farkına dokunmadı. Ama kur farkına yeni gelecek DÇM'ler için bir sınır koyarken şunu düşünmedi: Zaten eski DÇM'ler, normal DÇM'ler kalmamıştır. Tüccar sanayici kur farkı garantisiyle üç beş özveriye girip bunları uzatıyordu, yani nakit döviz ödemesi böylece erteleniyordu. Kur garantisi kaldırılınca bunun, yani yenisinin getirilip eskisinin yenilenmesinin duracağı ve bu suretle büyük bir döviz ödemesi ile karşı karşıya kalacaktı Türkiye... Bunu görmemek, DÇM'de kur garantisinin ulusal ekonominin işleyişini hesaba katmadan sadece ve sadece hukuksal açıdan düşünerek soruna bir çözüm aramak yolu arandığı anlaşıyor. Aslında bu yanlıştı. Kuru bir hukuk mantığı ile sonuca bakmak ve sadece hukuksal açıdan Demirel Hükümetinin düştüğü hataya düşmemek endişesi ile hareket etmek yanlıştı.

Bir hatta iki nokta daha var. Birincisi, ne Ecevit ve ne de kadrosu ne muhalefette ve ne de iktidarda gerek Demirel'i ve karşıtlarını eleştirirken ve gerekse onların saldırılarını yanıtlarken bir kez dahi bu hukuksuz uygulamayı dile getirmediler. Oysa olayı yasa organına getirebilirler, kazai yönden gerekli girişimleri yapabilirlerdi. En azından gümbür gümbür muhalefet yapan, halk oyununun en büyük kesimini resmi seçim sonuçlarına göre elde etmiş ana muhalefet partisiydiler. Yasal ve kazai denetleme yollarını bu noktada zorlayabilirlerdi. Kur farkı garantisinde de kökten bir davranış içinde hükümette iken girmediler. Eski borçların, bu borçların yenilenmesi için alınan borçların, «hariçte mukim kişiler» dışındaki gerçek kişilerin DÇM'leri gine kur garantisi altındaydı. Sadece «hariçten mukim gerçek ve tüzel kişilerin» yeni yapacakları mevduat kur garantisinden yararlanmıyacaktı. Ecevit Hükümetinin koyduğu sınırlama burada kalıyordu. Üstelik bu biçimde DÇM'leri düzenleyen tebliğ çok kötü yazılmıştı. Kısaca, bir siyasi

araç olarak DÇM'lerdeki hukuksal çarpıklık konusunda CHP öylesine titiz değildi.

İkincisi, CHP'liler DÇM'lerin Şubat 1978'den sonra yavaşlamasından çok üzgündüler. Bir gün Ecevit Hükümetinin ekonomik işleri üstlenmiş bir bakanıyla konuşurken şunları söylüyordu:

«Yahu bu Ap'lilerin iyi bir bürokrasileri var. Sıkışınca bir çare bulup ekonominin yürümesini gine sağlıyorlar. İşte bak 1974'te biz «bunalırlar yeni seçime giderler» diye hükümeti bırakırken adamların bürokrasisi bir DÇM buldu, çıkar yolu açtı. Bizim partinin bürokrasisinde cevvaliyet yok...»

Buradan da anlaşılıyor ki CHP'nin kadroları olsun, ekonomiyi yönetenleri bile DÇM'nin getirdiği felâketlerin farkında değillerdi. İdeolojik yenilgi içinde. AP'nin düzeni yürütüşüne adeta hayran idiler. Benim tanıdığım kadarıyla, CHP Milletvekilleri bile AP'nin ekonomiyi iyi kıvırdığı, kendi yönetici kadrolarının ise buna bir türlü alışamadığına inanırlardı. Oysa kendi yönetici kadroları dedikleri, zaten kendile-riydi.

24 Ocak ve DÇM'ler

DÇM'lere en parlak zamanlarında tek karşı çıkan diyebilirim ki bu satırların yazarıdır. Daha sonra yani DÇM'ler yavaşladığı sırada, 1979'da yayınlanan bir kitabımda aynen şöyle yazmıştım:

«Ancak Batılı Blokun ekonomisine atılım kazan-dırma plânı Türkiye'ye çok pahalıya mal olmuştur. Bu dönem içinde döviz - altın rezervimiz erimiş ve ayrıca dış borçlarımız 5.5 kat artmıştır. Böylece hesapsız ve Batı'nın oyununa gelinerek izlenen politika Türkiye'ye 11 Milyar Dolara mal olmuştur. Bu kredilerin özellikle 1975'ten sonraki seyri çok ibret verici. 1974'te görev alan Ecevit ve Irmak Hükümetleri dış alımı kısa süreli borçlarla karşılamaya razı olmamış-

ken, MC Hükümetleri hem 1 Milyar Dolar rezerv eritip hem de dış borçları 6 Milyar Dolar dolayında artırmıştır...

Görüldüğü gibi Batı ülkeleri dışalımları yüksek düzeyde sürdürebilmemiz için dışalımlarımızın her yıl üçte biri ya da yarısı kadar dış kredi artırımını ve bu artışı sürdürmeyi strateji olarak izlemişlerdir. Böylece kısa süreli borçlar 3 yılda 30 kat artmıştır

Bu politikanın ve uğranılan zararın belli başlı iki sorumlusu vardır. Dört yılda petrol alımlarının yüzde 60 artmasına göz yuman ve kur farkı ödemesiyle DÇM'leri yani kısa vadeli borçlanmayı (yasa dışı formüllerle) kışkırtan MC Hükümetleri bu sorumlulardan birisidir... *İkinci sorumlu* bu politikaya yeşil ışık yakan hatta bu yoldan MC'yi 1976 yılı sonuna kadar kışkırtan İMF'dir. İMF için bu politikaya üç yıl göz yumulmuş olması büyük bir ayıptır. Böyle bir örgütün, tıpkı bir MC Hükümeti gibi Türkiye üzerinde, ekonomimiz hakkında ağız açmaması gerekir. Bu kadar hatalı (MC için) ve o kadar kasıtlı (İMF için) bir politikadan sonra... (Enflasyon - gelişmiş ve azgelişmiş ülkelerde. Tekin Yayınevi - Sahife 336 - 337).

İşte bu iki etken Demirel ve İMF 1980 yılı başında Türkiye'nin kaderini bir daha biçtiler. İkinci petrol şoku başlamıştı. Birinci petrol şokunda varili 12 - 14 Dolara çıkartılan ham petrol 1978'den başlayıp gine yükselmeye başladı. Ama batı ekonomilere bu kez 1974 ve 1975'teki sarsıntıyı bile geçirmedi. Amortisörler zaten hazır: Gelişmemiş ülkelerin biraz halli-ce olanları. Yani orta - Güney Amerika ülkeleri ile bizim gibi onların sosyo - ekonomik politikasını andıranları. Bizim kurban edilmemiz törenleri 24 Ocak 1980 ekonomik kararları ile başladı.

Ekonomimizi yönetenler bunun ekonomimize neye mal olacağını hiç düşünmeden Doları ya da yabancı paraları —alabildiğine— yükselttiler. Şimdi olanlar oldu. Bu gün Türk yurtdaşı sade vatandaş

Koç'ların, Sabancı'ların, Çukurova'nın borçlarını ödeyecekler, büyük orantılarla. Koç ve Sabancı'nın ve onun gibi sırtı kalınların borçlarının yüzde 95-98'i halkın omuzlarında... Bizce kur farkları eğer enflasyonun nedeni ise — Kahveci ve Özal bunu iddia ediyor — bu nedeni doğuran da kendilerinin peşin avanslı «düşük Türk parası - yüksek döviz değeri» politikasıdır. Bir şiir vardır:

«Sorsan gaddara zalimi mağdurun gösterir»

Özal ve Kahveci'de bu durumdalar...

Türkiye'de de hep yönetenlerle onların aldıkları kararlardan yararlananlar kabahati ya hep eski iktidarlara ya da halka yüklediler, ya da halkın tepkilerini yansıtan kuruluş ya da kurumlara yüklerler... Bankalar olayından yediği dayanın üstüne şimdi de «DÇM olayından yenen dayak» biniyor. Deyim bizim değil, yenen dayanın 10 yıl önce nimetlerine konan Türkiye'nin en zengininin...

ÖN SIRADAKİ 221 FİRMA

FİRMA	ALDIĞI DÖVİZ	FİRMA	ALDIĞI DÖVİZ
• Türk Ambalaj.....	5 milyon DM	• Eczacıbaşı.....	4 milyon DM
• Roche A.Ş.....	1 milyon 500 bin DM	• Omsa.....	1 milyon 935 bin DM
• Ahmet Emekçioğlu.....	2 milyon 150 bin LF	• Mizan Ticaret.....	4 milyon 700 bin DM
• Kibla A.Ş.....	2 milyon 300 bin DM	• Türk Hoechst.....	2 milyon 750 bin DM
• Marmara Plastik.....	1 milyon LF	• Kasımpaşa Un Fabrikası.....	13 milyon LF
• Oktay Dinç.....	4 milyon 650 bin DM	• Nedin Rodop.....	1 milyon DM
• Doksan.....	1 milyon DM	• Turyag.....	2 milyon 500 bin DM
• Man.....	2 milyon 300 bin DM	• Mektas Makarna.....	12 milyon DM
• Vinyex.....	2 milyon 600 bin DM	• Sezikli Tekstil.....	2 milyon DM
• Elginkan Holding.....	2 milyon 500 bin DM	• Sezak Sanayii.....	1 milyon 225 bin LF
• La Merzon Elektronik.....	2 milyon 500 bin DM	• Boyataş Boya Dağıtım.....	2 milyon 800 bin DM
• Tekstilpik.....	2 milyon 600 bin DM	• Perma Sharp A.Ş.....	1 milyon 200 bin DM
• Jakarteks.....	3 milyon DM	• Tezsan A.Ş.....	1 milyon DM
• Ugurgül.....	3 milyon DM	• Dandy Sakız.....	1 milyon LF
• Emboyl Yünataş.....	1 milyon 500 bin DM	• Karbon Çelik.....	5 milyon DM
• Yalova İplik.....	8 milyon 250 bin DM	• İbrahim Ethem.....	500 bin DM
• Öztaş Orme.....	1 milyon 550 bin DM	• Mensucat Santral.....	500 bin LF
• Yakosan.....	1 milyon 250 bin DM	• Presiz Metal.....	500 bin DM
• Bisas (Bursa İplik).....	9 milyon DM	• Örgi Ticaret.....	500 bin LF
• Polylen Sentetik.....	2 milyon 970 bin DM	• Sarkuysan.....	10 milyon 627 bin LF
• Dosan Konserve.....	2 milyon 530 bin LF	• Osmanlı Bankası.....	8 milyon 742 bin DM
• TOE.....	4 milyon 350 bin DM	• Örgi Ticaret.....	1 milyon 42 bin DM
• Motorlu Vasıtalar.....	5 milyon LF	• Akbank.....	413 bin LF
• Antdemir.....	1 milyon DM	• Muammerler Kom. Şti.....	1 milyon 500 bin DM
• Mina Yağ.....	1 milyon DM	• Anadolu Lift.....	10 milyon 430 bin DM
• Derindereler.....	2 milyon 880 bin DM	• Muhittin Ekiz.....	2 milyon LF
• Maple Import.....	1 milyon DM	• Herko.....	17 milyon 324 bin DM
• Karadeniz Motorlu Araçlar.....	2 milyon DM	• Benli İhracat.....	2 milyon DM
• Göklet Ticaret.....	1 milyon LF	• Karataş Yağ.....	1 milyon DM
• Ege Yatırım.....	1 milyon 550 bin DM	• Sabancı Holding.....	1 milyon LF
• Metas.....	8 milyon 500 bin DM	• DYO ve Sadosan.....	5 milyon LF
• Altınay.....	6 milyon 850 bin LF	• Meko Metal.....	4 milyon LF
• Pınar Süt.....	3 milyon LF	• Nasa İnşaat Anadolu.....	2 milyon DM
• İzmirli Elektronik Sanayii.....	1 milyon dolar	• Tütöteks.....	5 milyon DM
• Yumlu Sanayii.....	2 milyon DM	• Türk Tuborg.....	9 milyon 650 bin DM
• İzmir Yün Mensucat.....	2 milyon DM	• Kula Mensucat.....	5 milyon LF
• Şark Sanayii.....	4 milyon 300 bin LF	• Bossa.....	2 milyon 280 bin DM
• Yu-Pi.....	1 milyon 500 bin DM	• Pilsa.....	16 milyon DM
• Temsa.....	1 milyon DM	• Sasa.....	8 milyon DM
• Teksa.....	1 milyon 535 bin LF	• Vedat Kabas.....	14 milyon DM
• Sapmaz Tekstil.....	4 milyon 460 bin LF	• Özgün Atermil.....	800 bin dolar
• Ceyhan Tekstil.....	11 milyon 500 bin DM	• Mensa.....	7 milyon DM
• Mehmet Nuri Sabuncu.....	8 milyon LF	• Özbucak Sanayii.....	2 milyon 350 bin DM
• Boynerler.....	6 milyon 500 bin LF	• Estaş.....	3 milyon DM
• Tekta Tekstil Sanayii.....	1 milyon 158 bin LF	• Austro Tütün.....	1 milyon 250 bin LF
• Aker Ticaret.....	1 milyon 33 bin DM	• Bisan.....	4 milyon DM
• Agro-Merc.Zir.Muc.....	471 bin LF	• Kortür Tütün.....	7 milyon 340 bin dolar
• Dinarsu.....	700 bin DM	• Özçilingir.....	2 milyon 94 bin DM
• Aksu.....	7 milyon 750 bin DM	• Triko Tekstil (Triteks).....	2 milyon 560 bin DM
• Çikü Kartasie.....	4 milyon	• Devsan Gıda.....	1 milyon 250 bin LF
• Morsu Porselen.....	1 milyon 557 bin DM	• Çelik Endüstri.....	6 milyon 700 bin DM
• Kurtkaya Oto.....	1 milyon 825 bin DM	• Öyak Renault.....	5 milyon 235 bin DM
• Polylen İplik.....	4 milyon 50 bin LF	• Squibb İlaçları.....	2 milyon 500 bin LF
• Çukurova Holding.....	5 milyon 163 bin DM	• Nurettin Akgül.....	12 milyon 350 bin LF
• Aker Ticaret.....	3 milyon 550 bin DM	• Mehmet Fahri Gürani.....	4 milyon 300 bin dolar
• Morsu Porselen.....	2 milyon 540 bin LF	• Karakaya Pamuksan.....	5 milyon 500 bin DM
• Kurtkaya Oto.....	1 milyon 34 bin DM		12 milyon 185 bin DM
• Polylen İplik.....	5 milyon 252 bin LF		
• Çukurova Holding.....	40 milyon 350 bin DM		
	23 milyon LF		

FİRMA ALDIĞI DÖVİZ

• İtalya.....	5 milyon DM
• İlas Büküm Örne.....	1 milyon 45 bin dolar
• Zetip.....	24 milyon 450 bin DM
• Cihan Kom. Ort.....	5 milyon 163 bin İF
• Organik Kimya.....	2 milyon 200 bin İF
• Bozkurt Mensucat.....	2 milyon 800 bin İF
• Hasköy Yun.....	1 milyon 900 bin DM
• Birleşik Alman.....	4 milyon 500 bin DM
• Akın Tekstil.....	5 milyon DM
• Akın Tekstil.....	3 milyon 850 bin DM
• Akın Tekstil.....	1 milyon DM
• Akın Tekstil.....	920 bin İF
• Tanışaş.....	9 milyon DM
• Prefektup.....	1 milyon 500 bin DM
• Orta Anadolu Tic.....	5 milyon 200 bin DM
• Meysu.....	1 milyon 250 bin DM
• Meybuz.....	1 milyon İF
• Bayrakçılar.....	1 milyon 200 bin DM
• Alenidar.....	5 milyon DM
• Ciba Geigy.....	7 milyon 800 bin İF
• Trans-türk.....	10 milyon 600 bin DM
• Abdullah Akıncı Hal.....	1 milyon İF
• Marşa.....	4 milyon DM
• Eysan.....	7 milyon 500 bin DM
• Eysan.....	5 milyon 500 bin DM
• Dema Besin.....	1 milyon 250 bin DM
• Önemli Yatırım.....	1 milyon 900 bin DM
• Trakya Yağ San.....	3 milyon 650 bin DM
• Natrans.....	2 milyon İF
• Natrans.....	1 milyon 325 bin İF
• Ünimeks.....	1 milyon DM
• Teknik Boya.....	1 milyon 500 bin DM
• Berrak Yağ.....	1 milyon 650 bin DM
• Pimaş.....	1 milyon 300 bin DM
• Tofaş Koç.....	11 milyon 795 bin DM
• Matek Makine.....	5 milyon İF
• Sadun Eyref.....	1 milyon İF
• Güney Atif.....	4 milyon 200 bin DM
• Güney Sanayil.....	1 milyon 250 bin İF
• Güney Sanayil.....	14 milyon 209 bin DM
• Güney Sanayil.....	2 milyon 650 bin dolar
• Güney Sanayil.....	4 milyon 150 bin İF
• Antrak.....	2 milyon DM
• Abdülfuat Akas.....	500 bin dolar
• Etas Maden.....	2 milyon 595 bin İF
• Çelik.....	8 milyon 300 bin DM
• Sancak Tül.....	4 milyon DM
• Sancak Tül.....	3 milyon 750 bin İF
• Bağ Yağları.....	2 milyon 300 bin DM
• Carri Endüstri.....	2 milyon 600 bin DM
• Ege Blacılık.....	3 milyon DM
• Alem Tütür.....	4 milyon DM
• Demas Su Ürünleri.....	1 milyon 700 bin DM
• Afar Ticareti.....	2 milyon DM
• A. Muhtar Açıklol.....	1 milyon 175 bin DM
• Aspil.....	2 milyon 350 bin DM
• Karakaya Pamuk.....	2 milyon 350 bin DM
• Burhanettin Kanun.....	2 milyon 350 bin DM
• Murat Koll Şti.....	2 milyon 350 bin DM
• Sözen Ziraat İşl.....	6 milyon DM
• Ortel Örne.....	2 milyon 300 bin DM
• Vatan Konserve.....	2 milyon 120 bin İF
• Kaplanteks Boy. San.....	700 bin DM
• Kaplanteks Boy. San.....	1 milyon İF
• Cihan Batarya.....	400 bin dolar
• Gometatik San.....	1 milyon DM
• Aksa Akrilik.....	3 milyon DM
• Aksa Akrilik.....	2 milyon dolar
• Soyel.....	1 milyon DM
• Beko Teknik.....	2 milyon 500 bin DM

FİRMA ALDIĞI DÖVİZ

• Orosan.....	2 milyon 500 bin DM
• Pensoy Mensucat.....	1 milyon DM
• Yıltaş (Yün-İş İplik).....	2 milyon İF
• Düramel Kimya.....	1 milyon DM
• Hanelar/Makine.....	2 milyon DM
• Boykım.....	2 milyon 700 bin İF
• Emin Özgür.....	1 milyon 600 bin DM
• Kil Toprak.....	4 milyon 970 bin DM
• Wat Elektromekanik.....	1 milyon 700 bin DM
• İntes İnşaat.....	1 milyon İF
• Mat Mür A.Ş.....	1 milyon DM
• Ferroçelik San.....	3 milyon 500 bin DM
• Haas Otomotiv.....	1 milyon DM
• Tamsan.....	1 milyon 500 bin DM
• Sangurur Isı.....	3 milyon DM
• Türk Henkel.....	1 milyon DM
• Nazım Baran.....	2 milyon 500 bin DM
• Nazım Baran.....	125 bin dolar
• Koçtaş.....	2 milyon 300 bin DM
• Türk Demirdöküm.....	3 milyon 500 bin DM
• Borusan.....	5 milyon DM
• Edip (Edirne İplik).....	500 bin dolar
• Edip (Edirne İplik).....	2 milyon 22 bin DM
• Kartaltepe Mensucat.....	5 milyon 350 bin DM
• Kartaltepe Mensucat.....	2 milyon İF
• Bremer.....	1 milyon 580 bin DM
• Hasköy.....	5 milyon DM
• Besin ve Misur San.....	1 milyon 150 bin DM
• Narin Mensucat.....	5 milyon 257 bin DM
• Tek İlaç San.....	1 milyon 159 bin DM
• Çelik Montaj.....	3 milyon 360 bin DM
• Panorama.....	4 milyon 700 bin DM
• Sandoz İlaç A.Ş.....	750 bin DM
• Sandoz İlaç A.Ş.....	3 milyon 340 bin İF
• Günişsuyu Halı.....	2 milyon DM
• Mengerler Holding.....	14 milyon DM
• Halifleks.....	2 milyon 300 bin DM
• Philips.....	10 milyon dolar
• Dizek Magnet.....	1 milyon DM
• Likitgaz.....	4 milyon 500 bin DM
• Robert Bosch Türk.....	2 milyon 520 bin DM
• Filament.....	10 milyon 642 bin DM
• Filament.....	2 milyon 42 bin İF
• Filament.....	500 bin dolar
• Sönmez.....	2 milyon 750 bin DM
• İpeker.....	1 milyon 650 bin DM
• İpeker.....	950 bin İF
• Termal San.....	1 milyon DM
• Altınmekik.....	1 milyon DM
• Halas Hastane.....	2 milyon DM
• Aksu.....	1 milyon 200 bin İF
• Dikkal Jan.....	1 milyon 250 bin İF
• Furcan.....	1 milyon DM
• Hülmü Gorgan Koll. Şti.....	1 milyon DM
• İnto Gıda.....	1 milyon DM
• İnto Gıda.....	2 milyon 500 bin İF
• Hacı Ali Demirel.....	3 milyon DM
• Hacı Ali Demirel.....	500 bin dolar
• General Elektrik.....	2 milyon 650 bin İF
• Çelepçiler San.....	1 milyon DM
• Milli Mensucat.....	7 milyon DM
• Paksoy.....	1 milyon 600 bin DM

KAYNAK: Hesap Uzmanı Ömer Gören'in "DCM Hesaplarının İşleyişi ve Vergisel Sorunların Saptanması" isimli 5 nüshalı raporu. Rapor, Yalçın Doğan'ın 1980 Haziran'ında yayınlanan "İMF Kıskacında Türkiye" kitabında da yer almıştır. Oldukça düşük miktarda DCM kullananlar tabloya alınmadı.

NOT: (DM) Alman markı, (İF) İsviçre frangı.

DÇM KREDİSİ ALAN FİRMALARDAN BAZILARI**EK : 2**

Kredi verilen firma	DÇM tutarı	DÇM açan banka
<i>Güney San. ve Tic. İşl. A.Ş.</i>	<i>2.150.000 FS</i>	<i>Swiss Bank Corp. Zürih</i>
<i>Emin Özgür</i>	<i>1.600.000 DM</i>	<i>Deltec Banking Corp. Ltd. Nassau</i>
<i>Bossa Tic. Ve San. İşl. TAŞ</i>	<i>3.000.000 DM</i>	<i>Manufacturers H. Trust Co. Zürih</i>
<i>Bossa Tic. ve San. İşl. TAŞ</i>	<i>2.000.000 DM</i>	<i>Amsterdam Rotter Bank Amsterdam</i>
<i>Bossa Tic. ve San. İşl. TAŞ</i>	<i>2.000.000 DM</i>	<i>Amsterdam Rotter Bank Amsterdam</i>
<i>Hacı Ömer Sabancı Holding</i>	<i>1.000.000 DM</i>	<i>Manufacturers H. Trust Co. Zürih</i>
<i>Hacı Ömer Sabancı Holding</i>	<i>1.500.000 DM</i>	<i>Manufacturers H. Trust Co. Zürih</i>
<i>Güney San. ve Tic. İşl. AŞ.</i>	<i>1.779.000 DM</i>	<i>Bank of Calf. London</i>
<i>Güney San. ve Tic. İşl. AŞ.</i>	<i>1.300.000 DM</i>	<i>Grindlays Bank London</i>
<i>Güney San. ve Tic. İşl. AŞ.</i>	<i>2.500.000 DM</i>	<i>Rothschild Int. Bank London</i>
<i>Atıl Gıda Sanayi</i>	<i>800.000 DM</i>	<i>American Bank And Trust Co. New York</i>
<i>Transtürk Ticaret AŞ.</i>	<i>1.000.000 DM</i>	<i>Banque L'Union Europeenne Paris</i>

<i>Transtürk Ticaret AŞ.</i>	<i>365.550 DM</i>	<i>Wels Fargo Bank New York</i>
<i>Wat Elektromekanik</i>	<i>1.700.000 DM</i>	<i>Chemical Bank London</i>
<i>Pınar Süt Mamülleri</i>	<i>1.000.000 Dolar</i>	<i>Privatbanken A.G.</i>
<i>İES İzmir Elektronik</i>	<i>1.000.000 DM</i>	<i>Deutsche Bank A.G.</i>
<i>DYO ve Sadosan AŞ.</i>	<i>4.000.000 FS</i>	<i>Kjcebenharns Handelsbank</i>
<i>Yu-Pi Tavukçuluk</i>	<i>1.000.000 DM</i>	<i>İnteroinion Banque</i>
<i>Metaş</i>	<i>2.000.000 DM</i>	<i>Morgan Guaranty Trust Co.</i>
<i>Kula Mensucat Fab.</i>	<i>2.283.316 DM</i>	<i>Berliner Handles Gesellschaft</i>
<i>Meysu</i>	<i>1.250.000 DM</i>	<i>Multi Bank Corporation</i>
<i>Zetip</i>	<i>2.500.000 DM</i>	<i>American Express Int. B.</i>
<i>A. Veli Menger Holding</i>	<i>4 000.000 DM</i>	<i>Bayeriche Vereinsbank Münih</i>
<i>Sancak Tül Sanayi AŞ.</i>	<i>2.000.000 DM</i>	<i>Credit Ewiss Zürich</i>
<i>Türk Hoechst San. Tic. AŞ.</i>	<i>3.000.000 FS</i>	<i>Dresdner Bank A.G. Frankfurt</i>
<i>Çukurova İt. ve İh. AŞ.</i>	<i>7.740.000 FS</i>	<i>Societe Generale de Banque</i>
<i>Çukurova İt. ve İh. AŞ.</i>	<i>5.200 000 DM</i>	<i>Barclays Bank Internaional</i>
<i>Çukurova İt. ve İh. AŞ.</i>	<i>5.200.000 FS</i>	<i>Morgan Guaranty Trust Co.</i>

<i>Birleşik Alman İlaç Fab.</i>	<i>2.000.000 DM</i>	<i>Compagnie Financier de la Deutsche Bank</i>
<i>Ciba - Geigy İlaç San.</i>	<i>5.000.000 FS</i>	<i>Morgan Guaranty Trust Co.</i>
<i>Akın Tekstil AŞ.</i>	<i>1.000.000 DM</i>	<i>Dresdner Bank A G. Frankfurt</i>
<i>Aksa Akrilik Kimya San. AŞ.</i>	<i>3.000.000 DM</i>	<i>Deltec Banking Corp. Nassau</i>
<i>Borusan Boru Sanayii AŞ.</i>	<i>5.000.000 DM</i>	<i>The Bank of Tokyo Ltd.</i>
<i>Sandoz İlaç San. AŞ.</i>	<i>1.300.000 FS</i>	<i>Swiss Bank Corp ,</i>
<i>Dosan Konserve</i>	<i>2.500.000 DM</i>	<i>Banker Trust Co. Nassau</i>
<i>Dosan Konserve</i>	<i>2.500.000 DM</i>	<i>Amsterdam Rotterdam Bank. N.V.</i>
<i>TOE AŞ.</i>	<i>5.000.000 FS</i>	<i>Morgan Guaranty Trust Co.</i>
<i>Sandoz İlaç San. AŞ.</i>	<i>1.300.000 FS</i>	<i>Swiss Bank Corp.</i>
<i>Oyak - Renault Otomobil AŞ.</i>	<i>2.838.000 FS</i>	<i>Barclays Bank S.A. Paris</i>
DM : Batı Alman Markı, FS : İsviçre Frangı		

Maliye Bakanlığından :

**TÜRK PARASI KIYMETİNİ KORUMA HAKKINDA 17 SAYILI
KARARA İLİŞKİN TEBLİĞ**

Seri : I

No: 6/1

Madde 1 — Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 17 sayılı Karara ilişkin Seri: I, No: 2 Usul ve Müsterek Hükümler Tebliğinin 16'ncı maddesinin Dövizle Çevrilebilir Türk Lirası Mevduat Hesaplarına ilişkin (A) Bölümü aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir..

•Madde 16

A) Dövizle Çevrilebilir Türk Lirası Mevduat Hesapları:

Merkez Bankasınca alım satım konusu yapılan konvertibl dövizler karşılığında yurt dışında çalışan; işçiler, serbest meslek sahipleri, müstakil iş müstakil iş sahipleri ve kendilerine Türkiye'den döviz gönderilmek suretiyle yurt dışında görev yapanlar ile hariçte mukim gerçek ve tüzel kişiler adına Türkiye'ye getirilmesi mecburi olmayan dövizler karşılığında, aşağıdaki esaslar dairesinde Dövizle Çevrilebilir Türk Lirası Mevduat Hesapları açılabilir.

1 — GENEL HÜKÜMLER :

a) Dövizle Çevrilebilir Türk Lirası Mevduat Hesaplarına yatırılan dövizler bankalarca 15 gün içinde Merkez Bankasına

---

NOT: İşbu Tebliğle Ek Tebliğin yayımı tarihinden itibaren yeniden açılacak veya temdit edilecek hariçte mukim kişilere ait DÇM Hesaplarına uygulanacak alış kurları ile kurlar arasındaki farklar için mezkûr Tebliğle bakınız.

devredilerek karşılığı Türk Liraları bu hesaplara müşteri adına alacak kaydolunur.

b) Dövizle Çevrilebilir Türk Lirası Mevduat Hesapları tü-müyle 1211 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanu-nunun 40'ncı maddesindeki mevduat munzam karşılıkları hük-müne tabidir..

c) Yetkili Bankalarca, Dövizle Çevrilebilir Türk Lirası Mev-duat Hesaplarından, genel hükümler içinde, Türk Lirası üzerin-den, projeye bağlı yatırım, tevsî ve modernleştirme ile ilgili orta vadeli sanayi, maden, gemi inşası, gemi inşa tesisleri ve tu-rizm kredileri ile benzer teşebbüslere yine orta vadeli ve proje-li işletme kredileri ile ihracat finansmanı için krediler verile-bilir.

Bankalar bu şekilde verdikleri kredilerin sektörler bakımın-dan dağılımını gösteren bir cetveli ay sonlarında Türkiye Cum-huriyet Merkez Bankası İdare Merkezine verirler.

d) Dövizle Çevrilebilir Türk Lirası Mevduat Hesaplarının işleyişinden doğabilecek kambiyo kâr ve zararları, 1211 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanununun 53'üncü mad-desine tabidir. Dövizle Çevrilebilir Türk Lirası Mevduat Hesap-larında kayıtlı dövizlerin hesaplara yatırılmış tarihindeki resmi kurlarında daha sonra herhangi bir değişiklik yapıldığı takdir-de, ilgililerin alacaklı bulundukları döviz miktarının değişme-mesini sağlamak üzere, hesaplarındaki Türk Lirası Miktarları kur değişikliği nisbetinde ayarlanır. Ancak, vadeli ve vadesiz Dövizle Çevrilebilir Mevduat Hesapları ilgililerce kapatılınca-ya kadar döviz kurlarında yapılan değişiklikler dolayısıyla meydana gelen farklar ilgili bankalar adına Türkiye Cumhuriyet Mer-kez Bankasında tutulur. Bu hesaplardan hesap sahibinin istemi üzerine yurtdışına yapılacak döviz transferlerinde veya kesin döviz alışlarında transfer veya döviz alış tarihindeki cari alış kurları uygulanır. *Döviz kurlarının değişmesi nedeniyle oluşan döviz kur farkları Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafın-dan karşılanır.*

e) Dövizle Çevrilebilir Türk Lirası Mevduat Hesaplarının faiz oranlarında değişiklik yapılması halinde, vadesiz hesaplar-da yeni oranlar derhal, vadeli hesaplarda ise eski oranlar vade bitimine kadar uygulanır.

f) Yetkili bankalar, Dövizle Çevrilebilir Türk Lirası Mevdu-at Hesaplarına kaydedilmek üzere aldıkları dövizler için şekli

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasınca belli edilecek «Dövizli Mevduat Kabul Fişi» düzenlerler.

g) Açılmış olan hesaplardan ilgililerin istemine uyularak yapılacak döviz iadelerinde yetkili bankalar «Dövizli Mevduat İade Fişi» düzenlerler.

h) Yetkili Bankalar hesaptaki dövizlerin kesin olarak Türk Lirasına değiştirilmesi istemi karşısında, döviz alım bordrosu düzenleyerek, yapılan kesin alımları en geç üç iş günü içinde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına bildirmekle yükümlüdürler.

i) Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına devredilmiş bulunan dövizlerin, müşterilerine ödenmek üzere, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasınca yetkili bankalara aynen iadesinde cari alış kurları uygulanır.

j) Dövizle Çevrilebilir Türk Lirası Mevduat Hesaplarına tahakkuk ettirilen faizler istenildiğinde, tahakkuk tarihinde geçerli döviz alış kurları üzerinden transfer edilir.

k) Dövizle Çevrilebilir Türk Lirası Mevduat Hesaplarından Türk Lirası üzerinden çek verilmesi veya Türk Lirası ödenmesi hallerinde bunlardan vaki olacak iadeler aynı hesaba alacak kaydedilemez.

2 — HARIÇTE MUKİM GERÇEK VE TÜZEL KİŞİLER ADINA AÇILACAK DÖVİZE ÇEVİRİLEBİLİR TÜRK LİRASİ MEVDUAT HESAPLARI İÇİN ÖZEL HÜKÜMLER:

a) Bu tebliğin (A - I) Genel Hükümler bölümünün (d) fıkrasında kayıtlı kur garantisini temin edici hükümleri, hariçte mukim gerçek ve tüzel kişiler hakkında uygulanmaz. Geçici maddeler hükümleri saklıdır.

b) Yetkili bankalar hariçte mukim gerçek ve tüzel kişiler adına 1 yıldan az olmamak üzere vadeli Dövizle Çevrilebilir Türk Lirası Mevduat Hesabı açabilirler.

b) Yetkili bankalar hariçte mukim gerçek ve tüzel kişiler adına 1 yıldan az olmamak üzere vadeli Dövizle Çevrilebilir Türk Lirası Mevduat Hesabı açabilirler.

c) Hariçte mukim gerçek ve tüzel kişiler adına açılacak Dövizle Çevrilebilir Türk Lirası Mevduat Hesaplarına,

- i) 12 ay vadeli olanlara % 1 1/2 fazlasına kadar,
- ii) 18 ay vadeli olanlara % 1 3/4 fazlasına kadar,
- iii) 24 ay vadeli olanlara % 1 7/8 fazlasına kadar,
- iv) 36 ay vadeli olanlara % 2 fazlasına kadar,

v) 48 ay vadeli olanlara % 2 1/8 fazlasına kadar,
vi) 60 ay ve daha fazla vadeli olanlara % 2 1/4 fazlasına kadar, faiz farkı (spread) verilebilir.

d) Hariçte mukim gerçek ve tüzel kişiler adına açılacak Döviz Çevrilebilir Türk Lirası Mevduat Hesaplarına, değişen (flotan) faiz sistemi uygulanabilir.

e) Hariçte mukim gerçek ve tüzel kişiler adına açılacak Döviz Çevrilebilir Türk Lirası Mevduat Hesaplarından istem tarihinde geçerli alış kurları üzerinden hesap sahibine veya hesap sahibi tarafından gösterilecek hariçte mukim veya hariçteki kişilere çek veya efektif ve teminat mektubu verilebilir veya transfer yapılabilir. Türkiye'de mukim şahıslar adına kredi mektubu verilebilir ve Türk Lirası ile yazılı çek düzenlenebilir ve Türk Lirası ödeme yapılabilir.

f) Hariçte mukim gerçek ve tüzel kişilerin mevduatı ikramiye çekilişlerine dahil edilemez.

g) 24 ay ve daha uzun vadeli olarak açtırılan Döviz Çevrilebilir Türk Lirası Mevduat Hesapları karşılığında yetkili bankalarca, hesaba yatırılan döviz cinsi üzerinden, hesap tutarı ve faiz tutarını geçmemek üzere dövizle natık bono «Certificate of Deposit» veya «Promissory Note» verilebilir.

3 — YURT DIŞINDA ÇALIŞANLAR ADINA AÇILACAK DÖVİZ ÇEVİRİLEBİLİR TÜRK LİRASI MEVDUAT HESAPLARI İÇİN ÖZEL HÜKÜMLER:

a) Yetkili bankalar yurtdışında çalışan işçiler, serbest meslek sahipleri, müstakil iş sahipleri ve kendilerine Türkiye'den döviz gönderilmek suretiyle yurt dışında görev yapan kişiler adına vadesiz veya vadeli Döviz Çevrilebilir Türk Lirası Mevduat Hesapları açabilirler. Ancak, efektif dövizler karşılığında açılacak hesaplarda, ilgililer yurtdışından geldiklerini pasaport kayıtlarıyla ispat ve yurda giriş tarihinden itibaren en geç bir ay içinde yetkili bankalara müracaat etmek zorundadırlar.

b) Yetkili bankalar, bu kişiler adına açacakları Döviz Çevrilebilir Türk Lirası Mevduat Hesaplarına 31 Aralık 1977 tarihinde Türk Lirası vadesiz ve vadeli mevduat hesaplarına uygulanan faiz oranlarını esas alarak tahakkuk ettirecekleri faizleri alacak kaydederler.

c) Bu kişiler adına açılacak Döviz Çevrilebilir Türk Lirası Mevduat Hesaplarından, istem tarihinde geçerli alış kurları üzerinden hesap sahibine veya hesap sahibi tarafından gösterilecek

hariçte mukim veya hariçteki şahıslara çek veya efektif veya teminat mektubu verilebilir veya transfer yapılabilir. Türkiye'de mukim şahıslar adına kredi mektubu verilebilir, Türk Lirası ile yazılı çek düzenlenebilir veya Türk Lirası ödeme yapılabilir. Hesap sahibine, eş ve çocuklarına veya hesap sahibinin anne ve babasına yurtdışına seyahat için döviz aldıklarının veya döviz almaksızın seyahat etmelerine izin verildiğinin tevsiki kaydıyla döviz ve efektif verilebilir. Alınan dövizlerin, seyahatin gerçekleşmemesi halinde, alındığı tarihten itibaren en geç üç ay içinde aynı hesaba iadesi veya yetkili bankalara satılması gercklidir.

d) 499 sayılı Kanunun kapsamına giren dövizler için, Döviz'e Çevrilebilir Türk Lirası Mevduat Hesabı sahiplerine bu Kanunun 3'üncü maddesi ile tanınan haklar, ancak dövizlerin kesin olarak Türk Lirasına çevrilmesi sırasında uygulanır.»

Geçici Madde — Bu tebliğin yürürlük tarihine kadar Türkiye'de mukim gerçek ve tüzel kişiler tarafından açılmış bulunan Döviz'e Çevrilebilir Türk Lirası Mevduat Hesapları hakkında, bu tebliğle yürürlükten kaldırılan Seri: VII, No: 176 Tebliğ hükümleri uygulanır.

Geçici Madde 2 — Bu tebliğin yürürlük tarihine kadar hariçte mukim gerçek ve tüzel kişiler tarafından açılmış bulunan Döviz'e Çevrilebilir Türk Lirası Mevduat Hesaplarına vadeleri bitimine kadar, bu tebliğle yürürlükten kaldırılan Seri: VII, No: 176 Tebliğ hükümleri uygulanır.

Bu hesaplardan vadeleri dolacak olanlar ile bu tebliğin yürürlüğe girdiği tarihte vadesi gelmiş olmakla birlikte henüz ödenmemiş olanların en az bir yıl vade ile yenilenmesi halinde de bu Tebliğle yürürlükten Seri: VII, No: 176 Tebliğ hükümleri uygulanır.

Geçici Madde 3 — Bu Tebliğin yürürlüğe giriş tarihinde Bankalarda mevcut Döviz'e Çevrilebilir Türk Lirası Mevduat Hesaplarındaki miktarlar, bu bankalar için limit kabul edilmiştir.

İkinci geçici maddeye göre vadesi geldiği halde henüz ödenmemiş olanlardan, yenilenen mevduatlar birinci paragraftaki limitlere eklenir.

Bankalar bu limitleri geçmemek kaydıyla, hesaptan çekilecek dövizler tutarında, bu tebliğle yapılan değişikliklerden önceki hükümlere göre Döviz'e Çevrilebilir Türk Lirası Mevduat Hesabı açabilirler.

Madde 2 — Aşağıdaki Tebliğler yürürlükten kaldırılmıştır.

— Seri: VII, No: 105 Tebliğin 1'inci maddesinin (Madde

16 - A) bendi

— Seri: VII, No: 145 Tebliğ.

— Seri: VII, No: 164 Tebliğ.

— Seri: VII, No: 176 Tebliğ.

— Seri: I, No: 6 Tebliğ.

— Seri: I, No: 9 Tebliğ.

Madde 3 — Bu Tebliğ 1 Mart 1978 tarihinde yürürlüğe girer.

SABANCI'YA GÖRE, AĞIR FATURA MİLLETTEN
ÇIKACAK
"FAKİRE DÇM DAYAĞI"

(Milliyet - 24 Kasım - 1985)

- En çok DÇM kullanan gruptan biri olan Sabancı Holding'in Başkanı Sakıp Sabancı, bir zamanlar yanın-
da genel koordinatörlük yapan Turgut Özal'a sitem et-
ti: «Günah arayışına girmeyelim. Enflasyonun suçlusu
DÇM değil».

Murat KÖPRÜ

İşadamı Sakıp Sabancı, «DÇM'lerin faturasını milletçe
ödeyeceğiz. En çok dayağı da dar gelirli yiyecek» dedi.
Dün Milliyet'te, «Özal da DÇM kullandı!» başlığıyla yer
alan haberi gören Sabancı, gülerek, «Enteresan bir haber.
Ama yorum yapmam» diye konuştu. Haberde, «DÇM alıp
ödemeyenleri suçlayan Başbakan Özal'ın, o dönem en çok
DÇM kullanan gruptan biri olan Sabancı Holding'de
Genel Koordinatörlük yaptığı» yazılıydı.

Sabancı, bel rahatsızlığı nedeniyle DÇM Olayı'yla il-
gili sorularımızı yatağında yanıtladı. Sakıp Sabancı, şun-
ları söyledi:

- Geçmiş çabuk unutulur! Geçmişin herhangi bir me-
selesini o günün zorluklarını unutup gündem maddesi ya-
par ve günah faturası arayışına girersek, DÇM'den çok
daha önemli konular var.

- DÇM'ler o günkü döviz darboğazı içinde darlık ve
yokluklara bir merhem oldu. Ama bu, kangren olmuş bir

yaraya küçük bir merhemdi. Ayrıca ileriye ertelenmiş dertti. Çünkü meseleleri günlük çözüyordu.

- Ama ya DÇM'ler gelmeseydi? O günkü fiyatlarla bu fabrikalar kurulamazdı. Bugün bu kadar ihracatı yapmak mümkün olmazdı. DÇM'ler getirilmiş ve akıllı fabrikalar kurulmuşsa, bizi dışarıya götüren bacalar dikilmişse, helal olsun!

- Ama o müessese işlerken her önüne gelen istediği harcamayı yapabilmek için bundan yararlanmaya kalktı. Biz o zamanlar bu tehlikeye dikkat çektik. İdareye, «Bu iş ayağa düşüyor. Herkes kaçıp DÇM aramak için dünyaya dağıldı. Avrupa'da kahvelerde bile konuşuluyor» dedik. «Getirecekler arsa alacaklar, altına yatıracaklar» dedik. Birçoğu da öyle yaptı.

- Bunları yanlışlar faturası çıkarmak için söylemiyorum. DÇM'yi yapanları da tenkit etmiyorum. DÇM'yi belliyorduk. Öğreniyorduk. Hatalar olacaktı.

- DÇM'lerin alındığı dönem kur farkı azar azar çoğalıyordu. Sorun küçüktü. Ama, Türk Lirası ile yabancı paralar arasındaki fark son yıllarda beklediğimizden fazla açılınca, ödenecek meblağlar çok büyük tutarlara ulaştı. Konu böylece gündeme geldi. Ah şu dolar 600 liraya çıkmasaydı, bugün bunlar problem olmayacaktı.

- Bu büyük farkı kim ödeyecek? Tabii ki T.C. Hükümeti ve 50 milyon vatandaş. Nasıl ödeyecek? Tabii ki, vergiler yoluyla. Vergilerle en çok kim taciz olur? Maalesef ve maalesef, dar gelirliiler daha fazla dayığı yer.

- Her yıl kesin bir enflasyon hedefi vermek yanlış. Kesin olarak vaat eder ve oraya gelemezsek, enflasyon için suçlu arayışına gireriz.

- Enflasyonun çeşitli sebepleri var. Bunlardan sadece bir tanesi, kur farkları nedeniyle dış borçlardır. Türkiye'nin 25 Milyar Dolar dış borcu içinde DÇM'lerin payı 2 Milyar Dolarla yalnızca yüzde 8. O halde, meselenin köküne inmeden enflasyonu yalnızca 2 Milyar Dolara bağlamak yanlış.

A. B. Kafaoğlu

24 OCAK UYGULAMALARI

**

A. B. Kafaoğlu

BANKERLER VE KASTELLİ OLAYI

**

A. B. Kafaoğlu

SİLAH, RÜŞVET VE SÖMÜRÜ

**

A. B. Kafaoğlu

İKTİSATTA DOĞRULAR VE YANLIŞLAR

**

A. B. Kafaoğlu

İŞTE ALTERNATİF

**

P. Kalmbach / G. Tyler / İ. Howe

S. Agronovitch / A.S.F.

BİR BAŞKA İKTİSAT

**

Ali Yaşar Sarıbay

TÜRKİYE'DE MODERNLEŞME

DİN VE PARTİ POLİTİKASI

(MSP Örnek Olayı)

**

Faruk Pekin

DEMOKRASİ, SENDİKA ÖZGÜRLÜĞÜ

VE SOSYAL HAKLAR

**

A. B. Kafaoğlu

NE DEDİK, NE OLDU, NE OLACAK?

**

Camus / Koestler

ÖLÜM CEZASI ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

**

Alleg/Korovessis

SORGU

La Question

Arslan Başer Kafaoğlu; 1928 doğumlu, Siyasal Bilgiler Fakültesi 1949 çıkışıdır. Maliye Bakanlığı Hesap Uzmanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı Uzmanlığı görevlerinde bulunmuştur. Cumhuriyet, Milliyet, Akşam, Vatan, Öncü, Demokrat, Dünya gazeteleriyle Yön, Devrim, Sosyal Adalet, Eylem, Türk Solu, Ortam, Düşün dergilerinde yirmi yıldır yayınladığı yazılarıyla isim yapmıştır. "Enflasyon", "24 Ocak Uygulamaları ve Bazı Gerçekler", "Silah, Rüşvet ve Sömürü", "Bankerler ve Kastelli Olayı", "İktisatta Doğrular ve Yanlışlar", "Özgürlük, Demokrasi ve Liberal Ekonomi", "Ne Dedik, Ne Oldu, Ne Olacak?" adlı kitapları yayımlandı. "Yozgat'ın Toplumsal Tarihi" adlı yapıtı üzerinde çalışıyor ve "Enflasyon"un ikinci cildini hazırlıyor.

"Döviz Çevrilebilir Mevduat Olayı, bizce yalnızca son on yılın değil, Cumhuriyet Tarihinin en önemli olaylarına ekonomik ve sosyal değişmelerine yolaçmış bir parasal operasyondur. Bu operasyonun kendine özgü durumu ve kendinden önceki ve sonraki operasyonlardan farklılığı halâ anlaşılmış değildir. Türk Maliye tarihinin son on yılda Osmanlı İmparatorluğunda bile rastlanmayan bir soygunun içine girişini ve bu soygunun üç büyük aşamasını üç kitapla aktaracağız. **DÇM Dosyasından sonra, İkili Ödeme Dosyası ve Hayali İhracat Dosyası'nı** yayınlayacağız."